NEMZETI NŐNEVELÉS.

IV. ÉVFOLYAM. 1883. OKTÓBER. VIII. FÜZET.

AZ ISKOLA NEVELŐ HATÁSÁNAK AKADÁLYAI.

(Második közlemény.)

III.

Hogy az iskola ne csak tanító, hanem nevelő intézete is lehessen az ifjúságnak, ahhoz okvetlenül megkivántatik még, hogy: 1. a tanítókban ne hiányozzék a nevelői bölcseség, a nevelői képesség; 2. az iskolai hatóságok semmit se mulaszszanak el arra nézve, hogy az iskola nevelő hatását fokozzák; 3. a szülői ház és a társadalom ne nehezitsék meg felettébb az iskola nevelői feladatát.

Az iskola nevelő hatásának egyik fő akadálya abban áll, hogy a tanítók nagy részében hiányzik a nevelői bölcseség, a nevelői képesség!

Ámbár kétséget sem szenved az, hogy ma már sokkal magasabb színvonalon áll a népoktatási intézetek tanítóinak műveltsége, mint csak ezelőtt néhány évtizeddel is; azért még kár volna elhitetni magunkkal azt, hogy a tanítói szakműveltség netovábbja nálunk, köztünk megvan minden egyes tanítóban avagy csak a nagy többségben is. — *Mi tanítók olyanok vagyunk, mint a milyenekké neveltek bennünket s mint a milyenekké e neveltetés folytán magunkat ki akarjuk és ki tudjuk képezni.* Tanító-képző intézeteinkből ma már sokat kivihet magával a tanítójelölt abból, a mire a tanítói pályán szüksége lehet; de nem mindent, sőt sajnos, még csak nem is eleget. *Tanító-képző intézeteink még korántsem tökéletesek; ezeknek is az a főhibájuk, hogy nem annyira nevelő- és képző- mint inkább csak tanító-intézetek.* — Leginkább kitünik ez abból, hogy annak gyakorlására, a mire a tanítójelölteket képesíteni, nevelni akarjuk, a legkevesebb gondot és időt fordítjuk.

A tanítójelölt szerez sok mindenféle ismeretet és ügyességet, s az oktatás és nevelés elméletét is megtanulja; de gyarló marad az oktatás művészetében és tökéletesen járatlan a nevelés elméletének alkalmazásában. Avagy mennyire viheti a tanítójelölt az oktatási ügyességet a mostan dívó rendszer mellett, a midőn mindössze sem tarthat egy-egy növendék a képezdében 50 gyakorlati tanítást? Pedig régi dolog, hogy gyakorlati ügyességeket csak gyakorlás közben lehet elsajátítani. Képzőintézeteink azonban a tanításra mégis csak képesítik valahogy a tanítójelölteket, legalább nem mulasztják el az oktatástan tüzetes tárgyalását s adnak minden egyes ismeret és ügyesség közlésére nézve külön-külön módszeres utasításokat, sőt tökéletes *vezérkönyveket is: de a nevelési teendőkre nézve még a képzőintézetek által nyujtott elmélet is hiányos, a gyakorlatra pedig alig van valami gond és alig van alkalom.*

Innen származik aztán, hogy legjelesebb tanítójelöltjeinkből is csak ügyes tanítók válnak, hogy tanítóinkban hiányzik a nevelői bölcseség, a nevelői képesség.

Hogy pedig ezen állításunkat némileg megvilágosítsuk, igazoljuk, fel fogjuk sorolni, hogy mit követelhetünk az oly tanítótól, a kiben e kellékek nem hiányoznak s ezenfelül kimutatjuk egyrészt azt, hogy mit nem tud az a tanító, a kiben e képesség hiányzik és hogy mire kell a tanító-képző intézeteinkben több gondot fordítani, hogy az iskola nevelő hatásának egyik fő akadálya megszünjék s mire kell az egyesületi életben, valamint a pedagógiai szakirodalomban is nagyobb gondot fordítani, hogy a tanítók azon utasításnak eleget tehessenek: «Necsak tanítsa, hanem nevelje is az iskola az ifjuságot».

A tanítónak, a ki az ifjúságra nevelőleg akar hatni, mindenekelőtt ismernie kell a növendékek testi szervezetét, tudnia kell, hogy mi hathat az emberi test egyes szerveire hasznosan vagy kártékonyan. Ha a tanító nem ismeri p. o. az emberi *szemet* és annak szervezetét és azt, hogy mi hat arra kedvezően, s mi árt annak: akkor nem csak hogy nem tudja az óvást érvényesiteni, h nem az edzésre és az élesitésre szánt gyakorlatok által is csak rombolólag hathat a legfontosabb érzéki szervre. Igaz ugyan, hogy nem a tanító épitteti

az iskolát, de ha a rosszúl épített s a szemre nézve veszedelmes berendezéssel bíró iskolán még lehet valamit javítani, ezt az a tanító jobban eszközölheti, a ki a szem élettanából a legszükségesebbet tudja. — Hány tanító van most, a ki megtűri a táblát oly helyen, hol az szemrontó eszközzé válik; hány szereti a fényesre mázolt táblát, hány tűri meg az apró írást, apró nyomtatást stb.; hány tanítónő szereti a kézimunkáknál ép az oly színű anyagokat alkalmazni, a melyek a szemet rontják; hány tanító tudja, hogy milyen egyes növendékeinek szemmértéke, látási képessége s hány van olyan, a ki a leggyengébb szeműeket a legroszabb helyre ülteti és a leczkerend készítésénél nem sokat törődik azzal, hogy a napnak legvilágosabb óráira essenek a rajz, írás és a kézimunka!

Hogy az emberi test szervezetének ismerete nélkül a nevelés egyik főfeladatát, az érzékszervek óvását, erősítését és élesítését nem végezhetjük kifogástalanúl, azt nem is szükséges bővebben bizonyítgatnom, valamint azt sem, hogy az érzékszervek gondozását nemcsak a testi nevelés, hanem a szellemi nevelés érdekében is meg kell minden egyes tanítótól követelnünk. A tanítónak azonban nemcsak az érzékszervekre kell ám vigyáznia, ha a nevelői névre méltó akar lenni! Ismernie kell a tanítónak a vérkeringési, a lélekzési, az emésztő, a beszélő és izommozgató stb. szervek élettanának legfontosabb törvényeit is; tudnia kell p. o., hogy mi hat ezen szervekre károsan s az iskolában mindazt gondosan mellőznie kell, a mi ezek megrontására szolgálhatna és a mi csak tőle telik mindazt meg kell tennie, a mi ezekre kedvező hatást gyakorolhat. A nevelést is feladatául ismerő tanító — akármilyen rossz is az iskolaterem szellőztetési készüléke — mindent megtesz arra nézve, hogy a tanterem e hibáját csökkentse. A nevelői képességgel bíró tanító nem bánik egy mértékkel a vérszegény és a vérmes vagy a normális állapotban levő gyermekekkel! A vérszegényt p. o. gyakran felszólítja, hogy így még az iskolában is mozogjon, beszéljen többet, mint a többi — bár nem egyhúzamban, — a vérbőségben szenvedővel pedig nem végeztet megerőltető gimnasztikai gyakorlatot stb. A neveléssel törődő tanító az ének- és a tornaórákat nem helyezi oly időre, hogy ezen órák után a növendékek azonnal

kinyugvás előtt, lehűtés nélkül a szabadba menjenek hűvös hideg időben. A testi nevelés épen oly szoros kapcsolatban állván a szellemi neveléssel, miként a test a szellemmel, a nevelői bölcseségben otthonos tanító tudja, hogy minő hatása van a testi kimerülésnek az értelmi erőkre, a kedélyvilágra és az erkölcsi erőre és viszont, s úgy vezeti az iskolai életet, hogy a szellemi munka soha se hasson károsan a testre és a testi kimerültség soha se rontson a szellemi erőkön stb. Képzőintézeteink pedig e tekintetben igen csekély és fogyatékos készültséggel bocsátják útnak növendékeiket, úgy annyira, hogy az életbe kilépő tanítók még a gyermekek közt előforduló ragadós és járványos betegségekről is alig tudnak többet, mint akár a gimnáziumból kikerülő növendékek. Ez nem maradhat így, hacsak teljesen jogosultakká nem akarjuk tenni azokat a vádakat, a melyekkel iskoláinkat derűre-borura illetik.

Ámde a tanítónak, a ki nevelőleg akar az ifjuságra hatni, nemcsak az emberi testet, hanem az emberi lelket és ennek szerkezetét is tüzetesen ismernie kellene; mert a ki ezt nem ismeri, nem foghatja fel az ember rendeltetését, nem tudhatja, hogy az egyes lelki erők minő viszonyban állanak egymással s nem képes megítélni, hogy miáltal eszközölhető az, hogy a lelki erők összhangzatosan az emberi rendeltetésnek megfelelőleg fejlődjenek, s nem kerülheti ki öntudatosan mindazt, a mi a lélek megrontását eszközölhetné.

Miként állunk e téren? Mint fentebb állítottam, képzőintézeteink a nevelés elméletének gyakorlati alkalmazásába alig vezetik be a leendő tanítókat s a miket a testi nevelésre vonatkozólag mondtunk, ugyancsak még nagyobb mértékben állanak a szellemi és erkölcsi nevelésre.

Nem tanulnak tanítóink elegendő lélektant, logikát, esztetikát, etikát, jellemtant. A ki pedig nem járatos a lélektanban, az nem ismerheti fel az egyes gyermekek lelki erőit s a ki nem ismeri a logikát, nem képes megítélni, hogy mennyire helyes, mennyire fejlett az egyes növendékek gondolkozása és nem tud arra öntudatosan hatni; a ki nem tudja az esztetika főbb részeit, nem ítélheti meg a növendékek kedélyvilágát és így nem hathat arra szándékosan, helyesen és tervszerűleg, és végre a ki az etikából s karak-

terológiából nem tudja a szükséges ismereteket, az nem képes magának még csak megközelítőleg sem helyes képet alkotni az egyes növendékek egyéniségéről, annál kevésbé tud az egyéniségre nevelőleg hatni.

No de ne legyünk igaztalanok! A jól képzett tanítók tanultak annyi a mennyi lélektant és logikát, azaz elsajátítottak a nevelés elméletének alaptudományaiból annyit, mint a mennyi a lélek értelmi erőinek fejlesztését tárgyaló didaktika és metodika megértéséhez nélkülözhetlen. A tanítók egyrésze nem nélkülözi tehát az oktatás, a tanítás körében bizonyos mértékben az alaposságot, a lélektani alapot, azonban az a lélektani és logikai alap, a melyet a tanítók nagyrésze az oktatás elméletével együtt az életbe kivisz, nem sokat ér s a legtöbb esetben egy-két év leforgása alatt nem marad azokból a tanítókban más hátra, mint egynéhány didaktikai szabály emlékezete, mint: «könnyebbről nehezebbre, egyszerűről összetettre, közeliről a távolabbira, a konkrét dolgokról az abstrakt dolgokra haladjunk, ismételjünk gondosan, szemléltessünk alaposan» stb. Azonban ha jól szemügyre veszszük azon tanítók iskolai működését, a kik e szabályokat szüntelen szájukon hordozzák, azt tapasztalhatjuk, hogy a gyakorlat éles ellentétben áll az elmélet maradványaival; hogy p. o. a szemlélet alkalmazása helyett a definiciók szerepelnek, hogy nem az egyedeket ismertetik először és azután a fajt, hanem megfordítva; szóval, hogy nem a könnyebbről haladnak a nehezebbre, egyszerűről összetettre stb., hanem megfordítva. A legtöbb tanító, a mint egy kissé beleszokik a tanítás gyakorlatába, elveti a képzőintézetben tanult módszertani szabályokat — mint Dávid, a pásztor ifju elvetette a Saul fegyverzetét, — mivel nem gyakorolták be eléggé e fegyverzet használatába, és kezd úgy tanítani, a hogyan reá nézve a tanítás kényelmesebben esik. Nem csoda aztán, ha az ily tanító tanítása nem hat nevelőleg sem az értelmi erőkre, sem a kedélyvilágra, sem az erkölcsökre.

Hogy tanításunk a növendékekre fejlesztőleg, nevelőleg hathasson, szükséges, hogy ismerjük a növendékek lelki állapotát s tisztába legyünk azzal, hogy mi által lehet arra fejlesztőleg hatni.

A nevelői bölcseséggel bíró tanítónak első teendője mindig az, hogy megtudja, minő fokon állanak növendékeiben az egyes lelki erők, képességek. Tudja tehát azt, hogy melyik növendéke képes az eléje állított dolgokról határozott képzeteket szerezni s hogy segítség nélkül avagy csak a mellett képes-e erre; azaz tisztában van aziránt, hogy melyik növendékét kell a külső szemlélet alkalmazásával támogatnia, melyiket nem. Ismeri a nevelői teendők végezésére alkalmas tanító ama növendékeket, a kik azon képzetekről, a melyekkel bírnak, szóval is be tudnak számolni és tudja, hogy kiket kell még a tárgyak megnevezésében is gyakorolni. Meg tudja gyorsan ítélni, hogy melyik gyermek bír jó emlékező tehetséggel, melyik nem; figyel arra, hogy melyiknek van jó számbeli és melyiknek van jó alaki vagy tárgyi emlékező tehetsége és másként méltányolja és méri a könyvnélkülözésbeli sikert az egyiknél, mint a másiknál. Fogalmat szerez magának arról, hogy miképen állanak növendékei az időérzék, a számérzék, a térérzék stb. dolgában; azaz tudja, hogy melyiknek esik az éneklésnél a ritmus felfogása könnyen, melyik nem képes erre; hogy a számolásnál melyik szoroz összeadás által, melyik nem stb. stb. A tanítónak, ha a tanítás által fejleszteni akarja az értelmi erőket, tudnia kell, hogy minő képzetkörrel bír a 6, a 7 stb. éves gyermek rendes körülmények között, mert csak ez esetben hathat oda, hogy a képzetkör fokozatosan táguljon; és tudnia kell, hogy mi módon tágítható a gyermekek képzetköre, mert különben hiába vár sikert. Azonban nem részletezzük bővebben, hogy mi a teendője annak a tanítónak, a ki növendékeinek értelmi tehetségeire nevelőleg akarván hatni, mindenekelőtt azzal kíván tisztába lenni, hogy milyen állapotban vannak a fejlesztendő lelki erők. Csak azt emeljük ki, hogy eme teendő elvégezéséhez szükséges ügyességbe nem vezeti be a képzőintézet a növendékeket és még csak elegendő útmutatást sem ad arra nézve, hogy miként járjon el majdan a gyakorlati tanító a gyermekek lélektani tanulmányozásában.

Innen származik azután az, hogy a tanítók nagy része nem tudja megítélni, hogy mit és mennyit lehet az egyes ismeretekből az egyes osztályok növendékei számára tananyagúl kitűzni és nem

képes az ismeretek és ügyességek közlésénél a helyes egymásutánt megállapítani. Ezt bizonyítják különösen azon apró kézi könyvecskék, a melyek az egyes osztályok tananyagát oly nagy mértékkel mérik, hogy a tapasztalt gyakorlati tanító, a mint azokat átlapozta, mindjárt elmondhatja, hogy elég lesz a könyvecske tartalmának tizedrészét is feldolgozni. Egyébként nemcsak a *mit* és *mennyit*, hanem a *hogyan* kérdést is csak helytelenül oldhatják meg a tanításra nézve az oly tanítók, a kik nincsenek tisztában aziránt, hogy minő állapotban van a növendékek értelmi képzettsége. Hogy mennyire a gyermekek feje fölött járhat az oktatás alkalmával a tanítók nagy része, azt ugyancsak a kézi- és olvasókönyvek szövegei is eléggé bizonyítják. Hogy túlterhelésről, hogy az oktatás sikertelenségéről beszélhetünk, ennek főoka abban rejlik, hogy a tanítók nagy részében hiányzik a nevelői bölcseség; hogy nem ismerik a növendékek lelki erőit és nem képesek megítélni, hogy mit és mennyit és hogyan kell tanítani. Ebből származik aztán az is, hogy a képzőintézet nem lehet megelégedve a polgári iskolából hozott képzettséggel; hogy a polgári iskola legfelső osztályaiban a tanítók elégedetlenek az alsó osztályok sikerével, hogy a polgári iskola szemrehányást tesz a népiskolának s a népiskola egyik osztálya a másiknak, míg végre az élet valamennyi iskolára azt mondhatja, hogy nincs velök megelégedve.

Igaz ugyan, hogy az iskolák tananyagát nem a tanítók állapítják meg, hanem az iskolai hatóság; de ezzel hiába takaródzunk, mert az általános tantervek olyanok, hogy azokat részletezni kell és ez a részletezés az egyes tanítók teendője. S a hibát rendesen itt követjük el, valamint abban, hogy az egyes tanítási órák alatt nem annyira azon igyekszünk, hogy a növendékek értelmi, kedély- és erkölcsi világa fejlődjék, hanem beérjük azzal, hogy az egyes órákra kitűzött tananyag befejeztessék, akár van abból a növendékek nagyobb részének valami haszna, akár nincs. *Népoktatási intézeteink tanítóiban, kivált a magasabb osztályokban működőknél nagyon is elterjedt az a meggyőződés, hogy az által, ha ismereteket közlünk, fejlesztőleg hatunk az intellektuális lelki erőkre s ha az értelmi erőkre hatunk, közvetve fejlesztjük a kedélyvilágot és az erkölcsi erőket is.* Két-

séget nem szenved, hogy ezen meggyőződésnek van jogos alapja, hogy ezen felfogásnak van történeti multja; azonban ha a tapasztalatot megkérdezzük, hogy mit mond ezen felfogáshoz, nem kell sokáig kutatnunk, hogy megtalálhassuk a következő választ: A helyes műveltséget nem lehet bizonyos ismeretek megszerzése, tehát tanulás nélkül megszereznünk; de nem minden tanításnak van ám az a következménye, a mit helyes műveltségnek nevezünk. A tanítás, ha nem veszi figyelembe az érzelmeket és a hajlamokat, ha nem hat ezekre is szándékosan és helyesen, legfeljebb csak az értelmi fejlettséget hozhatja létre, s az értelem fejlettségével nem jár okvetlenül mindig együtt a nemes kedély és az erkölcsi jellem. A helytelen tanításnak pedig mindig csak ferde műveltség lesz az eredménye.

Ha a gyermek p. o. sok olyasmit kénytelen tanulni, a mit csak felében, harmadában érthet meg, foghat fel: hozzá szokik a felületes gondolkozáshoz, soha sem fogja szigorúan venni sem a szavakat, sem azok értelmét. A minden alapos gondolkozást kerülni szerető, de azért mindent megbírálni, elítélni hajlandó emberek számát a felületes tanuláshoz, a hézagos gondolkozáshoz szoktatott gyermekek szaporítják majd idővel a legbiztosabban.

Ha a gyermekek minden törekvésük mellett sem tudnak az iskolában sikerrel haladni, mi mindenkor megtörténik, ha a tanító nem az ő felfogásukhoz mért oktatásban részesíti őket, akkor csakhamar beáll az az állapot, hogy elkedvetlenedve közönbösen veszik kötelességüket, válogatni kezdenek a tanítók és tantárgyak között s mivel a tanulás sikerének gyönyörét csak ritkán vagy épen nem élvezhetik, megszünik bennök a tanulási ösztön, a munkakedv, s helyébe lép az ábrándozási hajlam. Az ily gyermekekből lesz aztán a dologtalanságot kedvelő, léhűtő, szélhámos emberek léha hada.

Ha a gyermekeket erőiket teljesen kimerítő szellemi foglalkozásra kényszerítjük, ha mértéket nem tartva napról-napra kifárasztjuk a tanítás által az értelmi erőket, ha így a tanulás, a szellemi erők ezen gimnasztikája nem annyira az értelmi erők fejlődését, mint inkább azok fölemésztését eszközli: úgy az iskola lesz annak okozója, hogy sok emberben a szellem akkorára, mire igazán virá-

goznia és gyümölcsöznie kellene, kiaszva, tehetetlenül tengődik. A tanítás körül mértéket nem ismerő tanítók szaporították mindenha az önálló gondolkozásra képtelen emberek tömegét a legsikeresebben.

Hogy a tanítás nem minden körülmények közt hat helyesen még az értelmi tehetségekre sem, azt ezen példák eléggé megvilágíthatják; azonban még azt is be kell bizonyítanom, hogy — kivált a népoktatási intézetekben — még az értelmi erőket legtökéletesebben fejlesztő tanítás sem eszközölheti a nevelést egymagában. Erre nézve, azt hiszem, elég lesz csak annyit megemlítenem, hogy akárhány oly elzüllött egyén van a társadalomban, a ki az iskolában a legjobban tudta a hit- és az erkölcstant, de a ki már az iskolában is kimutatta, hogy hajlamai, indulatai ellentétben állanak azon törvényekkel, melyeket a hit- és az erkölcstan hirdet. És mivel az iskola nem hatott reá eléggé nevelőleg, a hit- és erkölcstan törvényeivel ellenkező indulatok és hajlamok benne napról-napra erősbültek, míg annyira erőt nem vettek rajta, hogy tönkre tették.

Lehet és kell is a tanítónak a tanítás által a kedélyre és az akaraterőre hatni, de nem szabad neki ennél megállapodnia: a tanításon kívül alkalmaznia kell a példát és a szoktatást, hogy nevelő hatását fokozza a tanításnak.

Ámde hogy a tanító a növendékek érzelmeit, indulatait, ösztöneit, hajlamait, vágyait irányozhassa, azokra az oktatás és a szoktatás, valamint a példaadás által nevelőleg hathasson, mindenekelőtt ismernie kell ezeket. Az igazi tanítónak ezért mindenekelőtt ki kell kutatnia azt, hogy minő kedélyvilág uralkodik egyes növendékeiben, meg kell tudnia, hogy minő vágyak, hajlamok foglalják el a gyermekek szíveit és tanulmányoznia kell, hogy melyek azon tényezők, a melyek által ezekre hatni lehet s hatnia kell. Tudnia kell a tanítónak, hogy minő hatásuk van az egyes érzelmeknek az értelemre, az ösztönökre, a testi szervezetre és viszont; tudnia kell, hogy melyek azon erkölcsök, a melyek különösen az iskolai élet által fejleszthetők és melyek azok, a melyeknek gyakorlására ott kevés alkalom nyílik és ki kell kutatnia azon

módokat, a melyek által az iskolában nem gyakorolható erkölcsök iránt való fogékonyságot is fejleszteni lehet.

A népoktatási intézetekben különösen nagy gondot kell a tanítóknak arra fordítani, hogy a növendékekben az engedelmesség, az iskolai rend iránt való tisztelet, a figyelem, a szorgalom, a pontosság és a lelkiismeretesség minél mélyebb gyökeret verjenek. Emez erkölcsi tulajdonságok nélkül az iskolai fegyelem fentartása lehetetlen s ezek megszokása nélkül az ifjú — bár mennyi ismeretet szerezne is egyébként — az iskolát üres kézzel fogja elhagyni, mert épen azt nem viszi ki magával az életbe, a minek ott több becse van, mint akármelyik kézikönyv tartalmának. Jobb az engedelmesség az áldozatnál. A szülők, a tanítók, az előljárók iránt való tisztelet és engedelmességhez való szoktatás képezi még a vallás-erkölcsi életnek is alapját, ha pedig a reánk bizottaknak figyelmes, pontos és lelkiismeretes elvégezéséhez szoktattak bennünket az iskolában, oly kincscsel léphetünk az életbe, melynél többet csak az istenben vetett hit és bizalom ér, de ez is csak akkor, ha nem hiányzik mellette a kötelességérzet és annak szeretete.

Hogy azonban mily nehéz feladat a gyermekeket csak az engedelmességhez is szoktatni, azt eléggé igazolják amaz iskolák legiói, melyekben laza fegyelem uralkodik s a melyekben a tanító csak fenyegetésekkel s testi fenyítésekkel tud szavainak tekintélyt szerezni. Csakis a gyermeki lelkeket igazán ismerő, azokat szívből szerető tanító képes arra, hogy a serdülő ifjúságot az engedelmességben megerősítse. — Ez ismervén a gyermeki lelket, tudhatja, hogy mit parancsolhat és mit tilthat meg azoknak; tudja, hogy a ki lehetetlenséget követel, megrontja az engedelmességet, hogy a ki másra s tán épen az ellenkezőre szorítja a gyermekeket, mint a mire például szolgál saját tetteivel, annak szava nem bír nevelő erővel, stb. Ildomosságra, külső műveltségre csak az szoktathatja az ifjúságot, a ki ennek maga sincs híjjával; békeszerető, engesztelékeny, még ellenségei iránt is irgalmas szívű embereket csak az nevelhet, kiben e tulajdonságok megvannak; becsületes és becsületére büszke embereket becstelen s becsületükre semmit sem

tartó egyének nem nevelhetnek: szóval nevelőleg csak az hathat az ifjúságra az iskolában, a ki maga is művelt, nevelt. Azonban a műveltség és neveltség a szakműveltség nélkül nem elégséges a tanítóra nézve. Neki nemcsak műveltnek és neveltnek kell lennie, hanem azt is kell tudnia, hogy mi módon kell az oktatást, a szoktatást és a példát érvényesítenie, hogy a nevelést eszközölhesse, hogy necsak tudákos, hanem igazán művelt, értelmileg, kedélyileg és erkölcsileg összhangzásban álló embereket adhasson az életnek.

Hogy azonban minél több ily tanító működhessék iskoláinkban, ehhez maguk az iskolai hatóságok járúlhatnak a legtöbbel.

IV.

Semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy az iskola nevelő hatásának legnagyobb akadályát abban kell keresnünk, hogy az iskolai hatóságok nem tettek és nem tesznek meg mindent arra nézve, hogy az iskola ne csak tanító-, hanem nevelő intézete is lehessen az ifjúságnak.

Avagy ki annak első sorban az oka, hogy iskolai épületeink s azoknak berendezéseik czélszerűtlenek s a testi és szellemi nevelést megnehezítik? Ki építteti az iskolákat? Avagy ki annak az oka, hogy a tanítók nagy részében hiányzik a nevelői bölcseség és a nevelői képesség? Ki nevelteti a tanítókat?

Az iskolai hatóság! És melyik iskolai hatóság az, a melynek e tekintetben a legtöbb a mulasztása? Az, a melynek a legtöbb az iskolája. Ámde nem az a kérdés most, hogy kit okozzunk a miatt, hogy az iskola nevelői hatásának akadályai vannak, hanem az, hogy mi módon lehetne ezen akadályokat megszűntetni? Szerény véleményem szerint az iskolai hatóságoknak a következő teendőjük volna:

1. Ezentúl csak oly iskolákat építsenek, a melyek az egészségügyi követelményeknek megfelelnek és a meglevő czélszerűtlenűl épített iskolákat alakítsák át lehetőleg czélszerűen.

2. Szűntessék be vagy alakítsák át ama tanítóképző-intézeteket, a melyek csak a törvény betűinek, de nem a törvény szellemének tudnak eleget tenni.

3. Fordíttassanak minél több gondot a tanítóképző-intézetekben arra, hogy a tanítójelöltek ne csak tanítani, hanem nevelni is megtanúljanak; kapcsolják össze ott, a hol csak lehet, a tanítóképző-intézeteket nevelő-intézetekkel, árvaházakkal.

4. Hassanak oda, hogy a tanítói egyesületekben a tanítóság minél több oly kérdéssel foglalkozzék, mely az iskola nevelői feladatát tűnteti fel és világítja meg. Támogassák erkölcsileg és anyagilag ama tanító-egyesületeket, a melyek a tagok önképzésére kiváló befolyást gyakorolnak.

5. Ne engedjék meg, hogy egy tanító keze alatt sok gyermek legyen (a törvényes számúnál több tanúló soha se legyen egy iskolában sem), sőt oda törekedjenek, hogy 40 növendéknél többet ne kelljen egy tanítónak nevelni.

6. Gondoskodjanak oly intézetekről, a melyekben a megromlott gyermekek neveltessenek.

7. Készíttessék el időről időre ama részletes tanterveket, a melyek az egyes osztályok tananyagának minimumát tüzetesen feltűntetik; ne követeljenek a minimumnál többet és ne azt a tanítót dicsérjék meg, a ki növendékeit túlterheli, hanem azt, a ki a kitűzött minimumot a növendékek kilencztized részével tökéletesen elsajátíttatja.

8. Gondoskodjanak arról, hogy csak oly tankönyvek és taneszközök alkalmaztassanak az iskolákban, melyeket egy czélszerűen szervezett biráló bizottság ajánlandóknak itélt. E tankönyv- és taneszköz-biráló bizottság nagyobbára mindenkor oly egyénekből álljon, a kiknek maguknak is használatba kell venniök az illető elfogadásra ajánlott tankönyveket és taneszközöket.

9. Emeljék a tanító erkölcsi erejét minden egyes alkalommal s hassanak a tanítók anyagi helyzetének kedvezővé tételére; szorítsák ki a tanítói pályára nem alkalmas egyéneket az iskolából.

10. Az iskolák hanyatlásának s gyarló voltának okait kutatván, ne mulaszszák el azoknak keresését magukban az iskolai hatóságokban és mulasztásaiban is.

Ha azonban az iskolai hatóságok mindezen teendőket elvégeznék is, még korántsem volna az iskola nevelő hatásának min-

den egyes akadálya elhárítva. Az iskola nevelő hatásának egyik és nem legkisebb akadálya — a szülői házban s a társadalomban rejlik. Hiába oktat, hiába nevel az iskola, ha a szülői ház, ha a társadalom ellene dolgozik s lerontja azt, a mit az iskola épített.

Az iskola vallásos érzületet ébreszt a gyermekekben — ápolja és gondozza azt — ámde mit ér az iskola minden törekvése, ha a szülői házban vagy gúnyos mosoly vagy istenkáromló durva kifejezések érintik az iskolai nevelés gyöngéd hajtásait; ha az iskolán kívül úton, útfélen vallást és isteni tiszteletet gúnyoló, sértő tények elnyomják a gyermekekben a kegyeletet.

Az iskola munkásságra, szorgalomra, tisztaságra szorítja és szoktatja az ifjúságot s mit tesz sok esetben a szülői ház s a társadalom? nem mutat-e a gyermeknek igen sok szülő a dologtalanságban káros példát, nem hallja-e a gyermek a munkátlan élet dicsőítését s a munka kárhoztatását úton, útfélen s a külső és belső tisztaság helyett nem lát-e a gyermek lépten-nyomon külső és erkölcsi piszkot? Mivé lesz így az iskola fáradozásának gyümölcse?

Az iskola békeszeretetet, felebaráti érzületet szeretne a növendékekben ébreszteni és fejleszteni, de nem ritkán megelőzik ebben azok, a kik nem átallják a gyermeki lelket faj, nemzetiségi és felekezeti szűkkeblűséggel, gyűlölettel megmételyezni. Hogy mennyire mehet azután az iskola nemes törekvésével a jelen körülmények között, nem lesz nehéz kitalálni, hisz otthon s a házon kívül is mit hirdetnek a felnőttek előtte s mire mutatnak példát a leggyakrabban?!

Azonban ne részletezzük annak bizonyítgatását, hogy az iskola nevelő hatásának legveszedelmesebb akadálya ép' az, hogy a szülői ház és a társadalom igen sok esetben lerontják azt, a mit az iskola épít. — Más kérdés az, hogy mi módon lehetne ezen akadályt elhárítani?

A templomokban és a sajtóban több gondot kellene szerintem arra fordítani, hogy az emberek megismerjék azon kötelességeket, a melyekkel a gyermek irányában tartoznak. A nevelői bölcseségnek nagyobb mértékével kellene minden egyes

felnőtt egyénnek birnia, mint a mennyivel a nagy többség bír. — Ha már nem létesülhettek nálunk a népnevelési egyesületek, melyeket Eötvös tervezett, ezeket pótolniok kellene a templomoknak és a lapoknak, meg a nevelési kérdésekkel foglalkozó olyanforma népszerű könyveknek, minő pl. Boross Mihály «Boldogháza» cz. könyve.

Nem e lapok keretébe való ezen népnevelési egyesületek pótlására czélzó módozatok tüzetes tárgyalása, s nincs is sok bizodalmunk ahhoz, hogy az egyházi szónokok és a napisajtó a kijelölt irányban nagyobb mértékben megkezdjék működésüket; ugyanezért nem marad egyéb hátra, mint hogy olvasóinkat arra intsük és kérjük, hogy kísértsék meg a szülőkkel való értekezletek megtartását. — Tartsanak ott, a hol csak lehetséges, oly felolvasással kapcsolatba hozandó ünnepélyeket, a melyek a szülőket s iskolahatósági tagokat a tanítósággal szorosabb érintkezésbe hozhatják s terjeszszék ezeken a szülők között amaz eszméket, a melyeknek elterjedésétől függ az, hogy iskoláink ne csak tanító, hanem egyúttal nevelő intézetei is legyenek az ifjúságnak.

Péterfy Sándor.

A BESZTERCZEBÁNYAI ÁLLAMI FELSŐBB LEÁNYISKOLA MEGNYITÁSA.*

Tisztelt vendégkoszorú! Midőn szerencsém volt önöket e mai ünnepélyre meghívni, tettem ezt azon tudattal, hogy e mai nap, mint következményeiben messze kiható mozzanat, sokáig emlékezetes marad e város történetének évlapjain.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr e város iránt többször tanúsított jóindulatának újabb nyilvánulása alkalmából egy felsőbb leányiskola megnyitását ünnepeljük ma. Jól tudom én, hogy ott, hol a város kebelében évszázadok óta jó hírű iskolák voltak és vannak, s kiváló hírű tanférfiak működnek, egy új tanintézet megnyitása magában nem nevezhető nagy eseménynek. Azonban nem tekintve azt, hogy a felsőbb leányiskolák az újabb kor fölfogásának vívmányai, kiváló eseménynek kell tekin-

* E hó 8-án nyitották meg Beszterczebányán az új állami felsőbb leányiskolát. A megnyitás a városi intelligenczia nagyszámú részvétele mellet ünnepélyesen folyt le. A kir. tanfelügyelő Sebesztha Károly úr azzal a szép beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt, melyet szószerinti szövegben van szerencsénk közölhetni. Utána Lámer Gusztáv, alispán tolmácsolta a megye örömét a felett, hogy a megye ily szép hivatású intézettel bírhat. Beszterczebánya részéről Tylles Béla, városi tanácsnok üdvözölte az új intézetet s köszönetet mondott Trefort Ágoston, vall. és közokt. miniszter úrnak, hogy a város kérelmét meghallgatva, azt ily nagy fontosságú iskolával ajándékozta meg. Az üdvözlő beszédekre Kárpáthy Endre, az új iskola igazgatója mondott köszönetet s röviden, de határosan vázolta azokat a főbb elveket, melyeket a tanintézet vezetésében követni óhajt. Nagy hivatás vár az új intézetre s az egész nemzet érdeklődése és hálája kiséri hivatása betöltésében. *Szerk.*

tenünk egy ily tanintézet fölállítását mégis, még pedig ama nagy fontosságú befolyásért, melyet ezek gyakorolni vannak hivatva egész társadalmunk reformálására, nemesebb irányban való fejlesztésére.

Az emberiség történetében legnagyobb fontossággal bíró ideák megvalósításánál önkénytelen bámulatra ragadtatunk az által, hogy e reform-eszmék megszülemléséhez létokúl szolgált tapasztalati tények s világos példák folytonos szem előtt léte daczára, oly későn jutott az emberiség azok tudatára, s oly soká késett azokat életbe léptetni.

Így vagyunk a nőneveléssel is. Az emberiség történelmében ott volt a tapasztalati tények egész sorozata, melyek hangosan hirdették, hogy csak az a nemzet bír az általános műveltség magaslatára emelkedni, csak az bír szilárd társadalmi rendet s maradandó intézményeket alkotni, melynek női osztálya kellő műveltségben részesítve, lelki nemességgel s szellemi képzettséggel ruháztatik föl.

A történelem tanítja, hogy legrégibb időktől napjainkig csak ama nemzetek emelkedtek jólétre és hatalomra, melyeknél a nők a társadalomban az őket megillető szerepet elfoglalva, hivatásukat betöltötték.

Hellasz és Róma emléke él ma is, míg a keletnek világrengető hatalmas népei, melyek a nőt rabszolgai alárendeltségben tartották, nyomtalanúl elenyésztek; sőt itt áll napjainkban is intő példaként az egykor oly hatalmas Török-birodalom, mely férfiainak ismert vitézsége daczára föltartóztathatlanúl közeleg végfőloszlásához, megsemmisüléséhez; pedig ki merné tagadni, hogy vannak nagy tudományú, alapos műveltségű férfiai? — De nincs művelt női osztálya, mely a nemes eszmék iránti lelkesedést, a közügyek iránti érdeklődést, a jó és szép iránti fogékonyságot gyermekeinek kebelébe oltani s a társadalomba átplántálni tudná.

Azonban évezredeknek kellett elmúlni, míg az ember az emlitett tényekben rejlő alapigazságot le bírta vonni. Csak a nevelés nagy fontosságáról komolyan gondolkodni tudó újabb kornak maradt fön, a nőnevelést a maga egész fontosságában méltányolni. Egy

világszerte ismert tudós, Leibnitz nagy tekintélye volt szükséges annak megértésére, hogy az emberi nem reformálása a nőnevelés javítása által történik. Azt naponta látta a világ, hogy minden anya egy iskola, de arra az újabb korig senki sem gondolt, hogy ez iskolát, illetve az anyákat a műveltség azon magaslatára kell emelni, a melyen ebbeli nehéz föladatukat kellően meg is oldhassák. Hasonlóan szem előtt állott ama tapasztalati tények egész sorozata, hogy a világ valamennyi genialis, nagy tehetségű emberének anyja kimagasló műveltségű nő volt, vagy egy ily anya hiányában az ily férfiak szellemük emelkedettségét maguk is valamely nagy műveltségű nő befolyásának tulajdonították. Azonban a világ a legújabb ideig késett a tények eme tanúságát a társadalom javára fölhasználni.

Én nem akarom ez alkalommal vitatni, hogy mennyiben van s általában van-e a nőknek túlnyomó befolyásuk az értelmi képzésre? Annyi tény, hogy az anyai nevelés hatása az apai befolyásnál sokkal nagyobb a gyermekre ama korban, midőn ennek szellemi tehetségei nyilatkoznak, s értelmi képessége a legfogékonyabb; azt pedig határozottan merem állítani, hogy a kedélyi élet s érzelemvilág kifejtésére az anyai nevelés döntő befolyással bír. A férfi, mint apa betöltheti az emlékező tehetséget, de a nő elfoglalja a szívet, kimüveli a lelket. És ki akarná eltagadni, hogy az emberi társadalom legnemesebb intézményei, a lélekemelő erkölcsi igazságok érvényesülései nem az ész hideg szavának szülöttei, hanem a nemesebb eszmékért lelkesedni tudó kebelnek, az érzelemvilágnak alkotásai?

Az életben számítani a tudományos képzés folytán tudunk, de az erkölcsi szépért lelkesedni, nemes tettekre hevülni csakis a művelt anyák és emelkedett lelkű nőktől tanulunk.

A nők műveltsége tükröződik vissza úgy az egyesek képzettségében vagy modorában, valamint egész társadalmi életünkben is; mert a nők társalgása, érintkezése a férfiakkal megmérhetlen befolyással bír az egész társadalom műveltségére és érzületére. A hol nincs művelt női osztály, ott nem létezik társadalmi élet.

Sőt a nők befolyása kihat az egész nemzet életére. Az ő befolyásuk teremti meg amaz érzeményeket, melyek összege képezi a jellemet, s minthogy az egyes polgárok lelki tulajdonságai teszik ki a nemzeti főbb vonásokat, jogosan mondhatjuk, hogy a nők befolyása alatt jő létre a nemzeti jellem is.

És a tények cáfolhatlan logikája tanítja, hogy ott, hol a nők a haza szent nevét nem ismerik, hol a közügyekért nem lelkesednek, hol a haza és nemzet iránti szeretetet a zsenge csecsemő korban nem csepegtetik be a gyermeki kebelbe: ott a haza és nemzet neve csak üres hang, ott mindenki csak önmagának él, ott a közérdek ismeretlen, ott a nemzet el van ítélve, az országnak romlása kikerülhetlen; mert a nők ragaszkodása a nemzeti élethez és műveltséghez képezi a hazaszeretet legbiztosabb támaszát, talpkövét.

A modern társadalom által megalapított eme tényeknek hódol a mi kormányunk is, midőn hazánk leányainak nemzeti magyar szellemben való nevelését akarja eszközöltetni a felsőbb leányiskolák fölállítása útján.

A társadalomra nemesbítőleg hatni, a haza szent nevére lelkesedni tudó nemzedéket teremteni, ez lesz egyik legfőbb s legszebb föladata eme tanintézetnek, melynek alapkövét e mai nappal leteszszük. — A helyi viszonyok ismeretéből merem következtetni, hogy az intézet ezen szép föladatát meg fogja oldani. Meg lesz ez könnyítve a város intelligens közönségének nemzeti kulturánk iránt mindenkor tanúsított érdeklődése és fogékonysága által, s biztosítva lesz azzal, hogy ez intézet vezetése oly szakképzett s a gyakorlati téren eddig is oly szép sikerrel működött tanerők kezeibe van letéve, mint a kiknek ez alkalommal a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr részéről ez intézetet ezennel átadom. — Az igazgatónak ismert pedagógiai hírneve, huszonnyolcz éves tanári működése, az igazgatónőnek a nőnevelés terén szerzett hírneve, kilencz éves működése az ország egyik legelső nőtanintézetében, nagyobb biztosítékot nyújtanak az intézet képző hatása iránt, mintsem bizalommal ne tekinthetnénk ez intézet jövője elé.

Azért, midőn teljes bizalommal teszem le kezeikbe ez intézet sorsát s midőn örömmel üdvözlöm őket pályájuk kezdetén, egyúttal lelkem mélyéből kívánom, hogy az egek ura, kinek nevében kezdjük meg működésünket, áldását áraszsza ez intézetre, engedje azt fölvirulni, hogy az úgy e város fölvirágzásához jelentékenyen hozzájárulhasson, valamint e haza, a magyar nemzet művelődésének igen sokáig egyik jelentékeny tényezőjét képezhesse.

Isten segítse az intézetet czélja elérésében!

Sebesztha Károly.

A TESTI BÜNTETÉS A CSALÁDBAN ÉS AZ ISKOLÁBAN.

Jelige: «Ha nem ismerjük az eszközöket, melyek segítségével a szellemet lelkesíteni lehet, akkor bizonyára hiában fogunk alkalmazni mindenféle erőszakot és kényszert.»

Comenius.

I. Bevezetés.

A mult iskolai évben a napi újságok, az iskolai értesítők és pedagógiai közlönyök gyakran foglalkoztak a testi büntetéssel. A tárgyalásokból azonban észre lehetett venni, hogy nem mindig küzdöttek tudományos fegyverekkel, és hogy nehány dicséretes kivételtől eltekintve a higgadtság, a meggyőző tárgyilagosság a vitatkozásokból teljesen hiányzott. Álhumanisták és barbarok, laikusok és a középkor emberei, — eme czímekkel tisztelték egymást az ellenfelek.

Izgatottság, szenvedélyesség, ragaszkodás a régi nézethez, vitatkozási makacsság, mindezek rosz tanácsadók és az igazság kiderítését gátolják. Ezért nem tartottam czélszerűnek szerény nézeteimet ez időben kifejteni. Most azonban, midőn a kedélyek már nyugodtabbak, ámbár ezen fegyelmi eszköz használásáról már több évvel ezelőtt az «Oktatás módszere» czímű művemben (l. 32. lapot) elég világosan nyilatkoztam, azon reményben, hogy a fogékonyság az igaz iránt, más emberek meggyőződésének tisztelete és a higgadt megfontolás ideje elérkezett: bátorkodom ezen fontos nevelési kérdésben szerény nézeteimet ismételten kifejteni.

Sokan talán azt fogják mondani, hogy ezen vitának nincs praktikus becse, mert a vessző barátai is csak azt állítják, hogy a

testi büntetést a legritkább esetekben csak mint ultima ratiot szabad használni. A vessző barátai nem térnek el annyira a vessző ellenetől, hogy érdemes volna annyi szót vesztegetni, s a véleménykülömbség köztük nem oly nagy, hogy az újságoknak e kérdés miatt olyan zajt kellett volna csapniok.

De ezt a nézetet nem oszthatom. A kérdés így áll: elkerülhetlen szükséges-e a vessző vagy nem? és a pedagógusok kötelessége ezen kérdésre tudományosan megfelelni. Az olvasó közönség, de különösen a szülők és a nevelők az által csak nyerhetnek. A gyakorló tanítóknak pedig, kiknek a legkedvezőtlenebb körülmények közt is meg kell oldani nevelői feladatukat s a kik eddig — a pedagógiai könyvekből — a vesszőt, mint fontos nevelői eszközt ismerték, nem fog ártani, ha ezen elvi kérdéssel többször foglalkoznak és különösen a testi büntetés aktív barátai óvatosabbak lesznek ezen büntetés alkalmazásánál. És a szülőkre nézve nem bír-e ezen kérdés fontossággal és érdekkel? hiszen nekik kötelességök gyermekeiket az élet legelső napjától kezdve nevelni, vezetni, fegyelmezni. Mivel pedig a házi helyes nevelés nagyon üdvös befolyással bír az iskolai fegyelem könnyebb fentartására, a szülőknek is tudniok kell, miképen neveljék módszeresen, természetszerűen a kisded gyermekeket a legelső hat évben. Tudniok kell, vajjon elkerülhetlenül szükséges-e és mikor alkalmazható a testi büntetés a gyermekek házi nevelésénél?

Ezen szempontokból indulván ki, czélszerűnek és kivánatosnak tartom, hogy eme kérdés minél gyakrabban kerüljön a nyilvánosság elé, mert ezáltal a házi és iskolai nevelés javítása, a természetszerű fegyelmezés és a humanizmus szellemének uralkodása mozdíttatik elő.

II. A nevelés czélja és eszközei.

Mindenek előtt tudnunk kell, mi a házi és iskolai nevelés czélja?

A szülői ház és az iskola megkövetelik, hogy a gyermekek, cselekedeteik által, egészséges, bölcs, boldog és erényes emberekké váljanak és mindazt kerüljék, a mi testi és szellemi egészségükre

ártalmas, a mi jellemük nemesítését akadályozná és jövendő boldogságukat aláásná. A testi egészséget leginkább az ápolás által, a bölcseséget az oktatás által, az erkölcsiséget a szoktatás által, a boldogságot pedig leginkább a példaadás által lehet előmozdítani. Az ápolás, a példaadás, az oktatás és a szoktatás: ezek tehát a nevelési eszközök, melyeket a gyermekeknél alkalmazni kell.

III. A szülők és a tanítók feladata.

A család és az iskola feladata a gyermekeket az önápolásra, az önszoktatásra és a valódi önboldogításra, egy szóval az öntudatos, bölcs és erényes cselekvésre szoktatni.

De az ember tettei szokásaitól, érzelmeitől, képzeteitől és vágyaitól függnek. A szülei háznak és az iskolának feladata tehát az érzelmekre, a vágyakra hatni, a gyermek akaratára üdvös befolyást gyakorolni, az engedelmességre és az önmaga fölötti uralkodásra szoktatni.

Mi által lehet ezen czélt elérni? A példaadás által. A család és iskola kötelessége tehát a növendékeknek jó, szép, utánzásra méltó példákat adni és őket az utánzásra buzdítani. Mert a példa által hatunk közvetlenül az akaratra. A szülőknek és a tanítónak továbbá czélszerű erkölcsképző oktatás segítségével gondoskodniok kell, hogy a gyermekek sok és maradandó erkölcsös meleg képzettel bírjanak, mert ezek indítják az embert a szabad, erkölcsös tettre.

A szülőknek és tanítóknak továbbá gondoskodniok kell, hogy gyermekeik és tanítványaik a törvényeket, a parancsolatokat és tilalmakat ismerjék, hogy a cselekedetek következményeit szem előtt tartsák és hogy minden tettet előbb fontolóra vegyenek.

A szülőknek, a tanítóknak és nevelőknek tehát az ápolásnál, az oktatásnál, a példaadásnál és a szoktatásnál, az egyéniség, a fejlődés, az öröklékenység az akaratképzés és az eszmetársítás törvényeit, a test és lélek betegségeit, főképen az utóbbiak orvoslásának szabályait kellene ismerniök és alkalmazniok; továbbá gondoskodniok kellene, hogy az ápolás, az oktatás, a példaadás, a szoktatás a gyermekek keblében kellemes érzelmet keltsenek, hogy

ezen nevelési eszközök alkalmazását a kivánt siker koronázza. Ezen felsorolt eszközök segítségével minden atya, minden nevelő, képes volna az ifjúság érzelmeit és vágyait nemesíteni és erősíteni és a növendék akaratára oly módon hatni, hogy belőle jó, szilárd jellem fejlődjék, derék hazafi váljék.

IV. A nevelés akadályai és tévedései.

Sajnos, hogy nem sikerül a szülőknek és tanítóknak az ápolás, az oktatás, a példaadás és szoktatás által a megfelelő kellemes lelkesítő érzelmeket ébreszteni; nem képesek pl. a gyermekben a szükséges érdeket a tisztaság, a pontosság, a tanúlás, az utánzásra méltó példák és a begyakorlás iránt felkelteni. És mi ennek a következménye? Az, hogy a gyermek csak vágyai szerint akar cselekedni, hogy csak saját érzelmei szerint akar élni, csak egoisztikus czéljait — saját kárára — akarja elérni, hogy pl. nem akar mosdani, vagy figyelni, vagy tanulni, vagy engedelmeskedni. Ekkor a gyermek már testileg, szellemileg vagy erkölcsileg beteg. Hogy ezen betegségnek mi az oka, azt ritkán kutatják. Vajjon nem maga az anya, a nevelő személyiségében keresendő-e a betegség oka? avagy nem a szeretet, a tekintély, a következetesség, a jó példa, a türelem, szelid tanítás, a gyermeki természet ismeretének hiányai idézték-e elő ezen betegséget, erről senki sem gondolkodik. Az erkölcsi dietetikáról, az erkölcsi betegségtanról nincs tudomásuk. Tehát különböző izgató eszközökhöz nyúlnak, a jutalmazásokhoz és büntetésekhez. A szülők, a nevelők és tanítók elfelejtik, hogy szoktatás, buzdító példa, érdekes előadás által közvetlenül úgy hathatnak a gyermek képzeteire és akaratára, hogy ez szabad ösztönéből, erkölcsös képzetek, határozott értekbecslések következtében tegye a jót és a roszat saját akaratából kerülje. Az iskola szellemi vendéglő legyen, melyben a gyermekeknek szellemi és erkölcsi ételt nyújtatik, de ne legyen kórház, melyben kevés táplálékot és sok gyógyszert adnak.

A szülők elfelejtik, hogy jutalmazások és büntetések által leggyakrabban csak a bőrre, az ízlésszervre, az érzékekre hatnak, hogy tehát csak *közvetve* gyakorolnak hatást a lélekre, az akaratra,

holott az erkölcsös képzetek teremtése és alkotása, a lelkiismeret kiképzése, a kötelességérzet, a vallásos érzelem keltése, nemesítése úgy mint az erkölcsös tettek gyakorlása által *közvetlenül* hathatnak a gyermek akaratára. Úgy hogy ez később a jót nem félelemből, nem kényszer utján teszi, hanem önelhatározása, saját kívánata folytán. A ki csak a jutalmazás miatt teszi a jót, az még mindig nem cselekszik erkölcsösen és az, a ki félelemből kerüli a bűnt, gyakran követ el titokban bűnt azon reményben, hogy nem kapják rajta és nem büntetik meg.

A jó és szép példát pedig akaratlanúl fogja a gyermek utánozni és ha a jót gyakran teszi, örömmel és parancs nélkül fogja később is az erényt gyakorolni. Ebben áll az akaratra való közvetlen hatás érdeme.

Azért minden szülőnek és nevelőnek szem előtt kellene tartania Comenius következő szavait. «Ha nem ismerjük az eszközöket, melyek segítségével művészileg lehet lelkesíteni a szellemeket, akkor bizonyosan hiában fogunk alkalmazni mindenféle erőszakot.» Továbbá ajánljuk a szülők és a tanítók figyelmébe Campe tanácsát is, t. i. hogy ne akarjunk minden hibát büntetéssel irtani ki, hanem bízzunk némit a természetre, időre, a társalkodás és nyájas intés hatásaira és a gyermek növekedő értelmére. Az iskolára nézve nagyon helyesen mondja Diesterweg: «Die Doktrin ist die beste Disciplin.»

V. A jutalmazás és a büntetés pszichologiai indokolása.

Ezen elvet előre kellett bocsátanunk, mert első sorban a szülők, a tanítók és a nevelők vannak hivatva a gyermekeknek erősítő szellemi táplálékot nyújtani, azokat egészséges embereknek tekinteni, a legérdekesebb, a legerkölcsösebb tananyagot, a legkellemesebb és leghasznosabb foglalatosságot és a legbuzdítóbb, a legszebb példát mint főtáplálószert kiválasztani és csak kivételesen — a jutalmazásokat és büntetéseket — mint ingerlő és javító eszközöket alkalmazni. Mert min alapúl a jutalmazás és büntetés alkalmazása? *Az érzelmek és képzetek társításán, visszaidézésén. Az akarat, a tett a kellemes és kellemetlen érzelmektől függ.*

A testi fájdalmak, a testi szükségletek nélkülözése, az unalom, a kellemes állapot megszünése, a leendő fájdalom képzete, a becsvágy sértése, az önérzet elfojtása, más általunk szeretett emberek fájdalmai, a rút, az erkölcstelen, vallástalan tett, mind ezen okok az emberekben kellemetlen érzelmeket gerjesztenek.

Az alsó fokon álló embereknél az első okok erősebb hatásúak, az utolsók, mint az esztetikai, etikai vallásos képzetek még nagyon szegények és homályosak. A gyermek nem akar tanulni, nem akar pontosan megjelenni az iskolában, nem akar ösztönein uralkodni, nehezére esik az iskolai törvényeket megtartani: jutalom lesz neki igérve, a biztosnak remélt érték az öröm érzelmét kelti benne, ezen kellemes remény hatást gyakorol a testre és szellemre, a vér gyorsabban kering, az edények megtágulnak, és ennek következtében, az idegekre és izmokra, a képzetekre is gyakoroltatik hatás, melyek a nehezen eső tettnél különösen részt vesznek: a munka ezáltal könnyebben halad és biztosabban sikerül neki a reflex mozgások meggátlása.

Épen ily, vagy talán még nagyobb hatást idéz elő az akaratra a fenyegetés és a büntetés. A gyermek pl. egy másik társának súgni akar, vagy valamit el akar lopni tőle. Az ezen tettre következő büntetés várása kellemetlen érzelmet kelt; a várt fájdalomtól való félelem, vérkeringésére gátlólag hat, az elkövetett gonosz tettel összeköttetésben álló kellemes érzelmek elhomályosodnak, elnyomatnak, a cselekvésnek indító oka hiányzik és a gonosz tett meghiusúl. A jutalmazás jóra serkenti a gyermeknek kedélyét, erősíti és tökélyesbíti és a gyermeknek tudomására hozza, hogy a jó, jó következményt vonz maga után.

A büntetés által javítani, megakadályozni, ijeszteni és visszatartani akarunk, továbbá a gyermeknek tudtára akarjuk adni, hogy a rosz, roszat vonz maga után és ez által akarjuk kedélyét, lelkiismeretét erősíteni.

A ki az emberiség fejlődési történetét ismeri, az bizonyára megengedi, hogy a példa hatása, a képzetek, a tettről és ennek czéljairól való tudat és ezzel összeköttetésben álló érzelmek a gyermeknél nem oly erősek, hogy benne erkölcsös akaratot létesít-

senek; azért tehát itt-ott szükséges lesz közvetve hatni az akaratra s e miatt jutalmazás által felingerelni, és büntetés által megijeszteni. Az 5—6 éves gyermekek még az erkölcsileg szabad akaratnak alacsony fokán állanak. Az ösztönök gyakran erősek, a gonoszra való hajlam gyakran igen hatalmas, tehát ingerlő- és javító eszközöket kell ekkor alkalmaznunk.

VI. A jutalmazás jobb és előnyösebb hatásai.

A pedagógiai könyvek ajánlják, hogy a jutalmazásokkal még takarékosabban bánjunk el, mint a büntetésekkel. Ezt a pedagógiai tanúlságot azzal okadatolják, hogy a gyermekeket ne képezzék önzőkké. Én pedig azt kérdezem, vajjon az, a ki azért nem hazudik, azért nem lop, hogy fogságba v. pokolba ne jusson, kevésbbé önző? Vajjon a haszon, az előny nem képezi-e jó tettel összekötve a felnőtteknél is a hatalmas ösztön rugóját?

Vajjon nem azért vet-e a földmíves, hogy arasson? Nem azért dolgozik-e a kézmíves, hogy pénzt szerezzen? Nem játszik-e a felnőtteknél is a kitüntetés, a becsület érzelme nagy szerepet? Tagadhatjuk talán, hogy minden emberben először az önző ösztön lép fel és csak azután az altruisztikai ösztön? Tekintsük tehát a gyermekeket, mint leendő embereket, mint tökéletlen lényeket, bánjunk velük saját természetük szerint, használjuk fel önzésüket és becsvágyukat arra, hogy magukat a jónak gyakorlásában, a törvények megtartásában, kötelességük teljesítésében gyakorolják.

A magasabb fokon álló emberek a jót már az erény iránti szeretetből teszik.

A tapasztalat növekedtével, a képzetek szaporodásával, a belátás gyarapodásával az így szoktatott gyermekek is később a jót kötelességérzetből, Isten félelme és lelkiismeretük következtében cselekszik.

Ha tehát szülők, nevelők és tanítók azon szomorú tapasztalatra jönnek hogy nem sikerül nekik buzdító példa, érdekes előadás, szelid tanítás, barátságos szoktatás, jót kívánó tanács által gyermekük akaratára hatni, és szükségesnek tartják az ifjúságnál különféle ingerlő eszközöket alkalmazni, mert nem fordúlnak

inkább a jutalmazásokhoz? Én azon véleményben vagyok, hogy a dicséret, melyben egy jó gyermek részesíttetett, a kitüntetés, melyben egy erkölcsös tanuló részesült, a többi gyermekekre és tanulókra is buzdítólag és serkentőleg fog hatni. «Ne kívánjuk, mondja Széchenyi, hogy mindenki a szépet, jót, a nemest csak valódi önbecséért tegye, hanem dicsérjük, jutalmazzuk a deréket s fűzzünk koszorút hív polgártársunk homlokára s hamva nyugodjék érdememlék alatt.» Ha a gyermek tudomására jut, hogy a szorgalom, engedelmesség, engedékenység, békeszeretet a tanító részéről elismerésben és dicséretben, a tanulótársak részéről tiszteletben, baráti szeretetben részesül: akkor a kötelességérzet jó következményének érzete, a kellemes érzelem még inkább buzdítja, mint a félelem és ijedtség.

A szülők és tanítók kevésbbé legyenek fösvények a szeretettel és elismeréssel és ekkor ritkábban jutnak azon szomorú helyzetbe, hogy magukat epeszszék és gyermekük életét elkeserítsék. A szülői ház és az iskola ez által sokkal jobb képet nyújtana. A tanító sokkal vidámabb arczot mutatna, a tanulók vidorabbak lennének. A legmakacsabb és legrestebb gyermekek is inkább engednék magukat így igazgatni, buzdítani, serkenteni, javítani és lassankint engedelmességre és szorgalomra szoknának.

Természetesen ezáltal csak öntudatlanúl buzdúlnának és külső ingereszközök hatása alatt cselekednék a jót: de ez ne okozzon nekünk nagy gondot.

Ha csak a gyermek elkezdte a jót gyakorolni; később az erény czélszerűségét, szükségét és hasznosságát átlátja, akkor a jót azután már saját ösztönéből, szabad akaratából fogja tenni.

Értelmesebb, szelidebb bánásmód által a szeretetnek és a humanitásnak szelleme biztosabban vergődnék uralomra. A gyermekek ragaszkodása szülőik iránt, az uraság bánásmódja cseléd-személye iránt, a mesterember és legény és inas közti viszony, a munkaadók fellépése a munkások irányában, a rendőr viselete az állampolgár iránt sokkal jobb, kedvezőbb és barátságosabb volna. Azért kívánjuk mi: «Jó értelmes nevelés, jőjjön el a te országod!»

Azért esedezünk: «Több szeretet a gyermekek iránt.»

VII. A szülők és a nevelők helytelen eljárása.

De mit veszünk észre a családban és az iskolai nevelés terén?

Az ápolás természetellenes, a példa rossz, a tanítás értelmetlen száraz, a parancsolat csak a szeszély kifolyása, a törvény ismeretlen talány, a tanács homályos, a tilalom időszerűtlen, a bánásmód durva, a szoktatás hiányos. A gyermekek nem tudják, hogy mit cselekedjenek, hiányzik a jóról és szépről való fogalmuk, de ismerik a roszat, az alávalót; nincsen képzetük a jó, kellemes következményeiről; ellentállási erejük hiányzik, hogy a rosznak ne engedjenek, s nincs kedvük a jót cselekedni. És a szülők és nevelők a helyett, hogy a gyermeki hibák okai felett gondolkodnának, a helyett, hogy ezen szomorú jelenségnek alapját saját személyiségükben vagy más kedvezőtlen családi és társadalmi körülményekben kutatnák, azonnal a büntetéshez nyúlnak.

A szülők és nevelők nem bírnak pszichológiai műveltséggel és minden lelki bajt, könnyelműséget, hazugságot, pajkosságot, és minden ártatlan tréfát ugyanazon gyógyszerrel akarnak gyógyítani, mint a legveszedelmesebb bűnt.

Innét van az, hogy a szülők és tanítók oly gyakran elégedetlenek gyermekeikkel, tanítványaikkal és őket mindig gúnyolják, szidják, bántalmazzák és büntetik. Az értelmes és lélektanon alapuló nevelés a büntetést általában igen ritkán fogja alkalmazni mint gyógyító szert.

A gyermekek nem megrögzött bűnösök és az olyan tanító, a ki tanítványait figyelmes szemmel kíséri, nézletileg és érdekesen tanít, minden alkalmat a szórakozottságra és figyelmetlenségre kerül: annak nem lesz oka boszankodni és boszankodásának szitkozódás által kifejezést adni, annak nem lesz szüksége drága idejét dorgálással és gúnyolódással eltölteni.

Ha a szülők gyermekeiket már az első 3 évben pedagógiai elvek szerint nevelnék és őket nem kényeztetnék el majomszeretetük következtében, ha már korán észszel, következetességgel, sze-

szély nélkül engedelmességre, igazságszeretetre és nélkülözésekre szoktatnák, ha a szülők gyermekeiket már ezek 4. és 5. életéveiben a példaadás, az oktatás által, a testi büntetés alkalmazása nélkül a jóra vezetnék és a rosztól távol tartanák: akkor a gyermekek fejlődésével és az értelem növekedésével, a házi nevelésnél is a testi büntetés nagyon könnyen és ártalmas következmények nélkül nélkülözhető volna.

Ha a szülők gyermekeik felett természetszerűen őrködnének, és őket czélszerűen igazgatnák, vezetnék és oktatnák, nekik sem lenne szükségük mindig büntetéshez fordúlni.

Az a jó házi orvos, a ki a betegség kifejlődését meggátolja s a ki oly életmódot rendel, hogy az által az egészséget fentarthatja.

Midőn a híres Locke atyját barátai és tisztelői kérdezték, miképen nevelte fiát, hogy belőle oly híres férfiú lett, ez következőleg felelt: Több ízben fejeztem már ki rosszalásomat néhány atya értelmetlen és veszélyes eljárása felett, hogy gyermekeik irányában igen elnézők, velök míg kicsinyek, gyermek módjára játszanak és játszadoznak, ellenben ha ezek nagyobbakká, érettebbekké lettek, szigorú bánásmódban részesítik, mi által az atya és fiú közt rendesen egyenetlenség jön létre, mely okvetlen káros következményt vonz maga után. Én fiammal, a míg kicsiny és igen fiatal volt, szigorúan bántam, de midőn felserdült és értelmesebbé lett, bizalmasabb viszonyba léptem vele és őt inkább barátomnak tekintettem.

Nem mulaszthatjuk el e helyen Schleiermacher nehány szavát is idézni: «A fegyelem nem egyenlő — mint a közönséges életben hinni szokták — a büntetéssel, hanem valami egész más. A büntetés az engedetlenség következménye, a fegyelem pedig az engedelmességet feltételezi; a büntetés által a gyermekek csak szenvednek, a fegyelem által pedig cselekesznek, a büntetés az igazságtalansággal és a megrovandóval valami keserűt és kellemetlenséget hoz kapcsolatba, a fegyelem pedig nagy súlyt fektet arra, hogy a gyermek erejét a valamit tevésre, vagy valamit nélkülözésre fordítsa, a miből öröm származik; és valamint a törvényből soha sem származhatik valami jobb, mint a bűn megismerése, és

nem a jóra való erő, épen úgy nem származhatik a büntetésből, melynek ereje a félelmen vagy a keserű tapasztalaton alapszik, sem más, mint a bűntől való óvakodás, nem pedig a szívnek a gonosztól való visszatartása; mert a szívet a jóra igazgatni csak a szeretet képes, mely minden félelmet és evvel a büntetésnek minden erejét elűzi, a fegyelem pedig, midőn gyakorlataival oda céloz, hogy a kedélynek indulatait az óvatosság és mértékletesség korlátai közé zárja és az alsóbb ösztönöket és vágyakat a felső vágyak uralkodása alá vesse: az akarat erejének üdvös megismerésére, a belső szabadság és a rend sejtelmére vezet.

VIII. A büntetések némelykor szükségesek; de a testi büntetés felesleges.

Az atyák, nevelők és különösen a tanítók iparkodjanak tehát a tanulókat jóra szoktatni, erkölcsre buzdítani, anélkül, hogy a mesterséges büntetés valamely nemét kellene alkalmazniok. A büntetések az erős izgatószerek közé tartoznak és ép oly ártalmasak a gyermek testére, mint szellemére. Az atya úgy nevelje gyermekét, hogy sem orvost, sem fegyelmezőt ne kelljen hívnia.

A tanító oktasson úgy, hogy a gyermekeknek se idejük, se kedvük ne legyen az iskolai rend ellen cselekedni. Az iskolai szellem oly szent legyen, hogy az ifjúság maga se tűrjön semmit, mi az iskola jó hírét csorbítaná.

Jutalmazások és büntetések nélkül is felnevelhető az ember. Ez nagyon kívánatos volna, de nem vihető keresztül, mondják. Megengedem.

De nem szabad elfelednünk, hogy a gyermekek nem egyenlő természetűek és már életüknek első éveiben egyenlőtlen nevelésben részesültek. Vannak gyermekek, kik kedvezőtlen körülmények és rosz nevelés következtében nem akarnak dolgozni és engedelmeskedni és hazugság s dacz által mind szüleiknek, mind tanítóiknak bút és fájdalmat okoznak. Nem minden virág egyenlően szép, nem minden gabona egyenlően jó. Vannak gyermekek, kiknek hajlandósága a restségre, ellenszegülésre, könnyelműségre,

hazugságra, lopásra nagyobb, kik kevesebb érzékenységet mutatnak a tanulságos szó, barátságos tanács iránt, kikben a becsület- és kötelességérzet az elhanyagolt nevelés következtében ki nem fejlődött, kiknél szeretet, tekintély, lelkiismeret nem elegendő a gonosz tett elkerülésére, elhagyására, a kiknél példa, oktatás, szoktatás, törvény, parancsolat, tiltás nem elegendő a kötelesség teljesítésére, a rend megtartására: a kiknél tehát az erkölcsi betegség orvoslására büntetést kell alkalmazni.

A természet és a társadalom is szabnak büntetéseket, melyek ugyanazon czél elérésére szolgálnak: az erkölcsi betegségek javulását elősegítik .... A ki mértéktelen, az beteg lesz; a ki a késsel vigyázatlanúl bánik, az megsebesíti magát; a ki czivakodó, azt embertársai kerűlik; aki meredek helyen az egyensúly törvényeit számba nem veszi, lezuhan s talán szörnyet hal.

A természet a természettörvények megsértését, az állam az államtörvények megsértését bünteti. A család is, az iskola is egy kis társaságot, egy kis államot alkotnak; a tanuló az iskola akaratának, a gyermek szülei akaratának tartozik magát alávetni. De az 1—5 éves gyermekek a természeti törvények hatalmát, a társadalmi kihágások következményeit nem ismerik, s nem is hivhatja az apa mindig a természeti büntetések következményeit segítségül. Itt válik szükségessé, hogy a nevelés a pedagógiai büntetéseket alkalmazza, és a tanulóval a törvény meg nem tartásának következményeit éreztesse.

Minél fiatalabb a gyermek, annál kevésbbé ismeri a természettörvények, az állam- és iskolatörvények szükségességét, annál kevesebbet tapasztalt a természetnek engesztelhetetlen szigorúságáról, annál jobban hajlandó gonosz ösztöneinek utat engedni, annál inkább kell a nevelésnek a gyermek emlékezőtehetségét támogatni, a gyermek figyelmét ébreszteni, cselekvénye következményének megfontolására szoktatni, és erre a különféle büntetéseket, mint ingerlő és visszatartó eszközöket felhasználni.

A büntetések azon tulajdonsággal bírnak, hogy kellemetlen érzelmet keltenek és ennek folytán azt okozhatják, hogy az eltévedt gyermekeket a rosz útról visszatéríthetik.

A pszichológiai neveléstan tehá tbizonyos eseteknél a büntetéseket is mint javító eszközt ajánlja.

IX. A testi büntetés melletti érvek felsorolása és megczáfolása.

Sok szülő, nevelő és tanító azon véleményben van, hogy testi büntetések nélkül nem érheti el a nevelés czélját, és hogy a vessző alkalmazása elkerülhetlenül szükséges, hogy a pálczika a nevelésnél nélkülözhetlen, és hogy csak a testi büntetés segítségével lehet a házi rendet és az iskolai fegyelmet fentartani.

Azon tanférfiak, kik a testi büntetetés alkalmazását mint utolsó fegyelmi eszközt ajánlják, elitélik azon tanítókat, kik a testi fenyíték alkalmazását ellenzik. De mivel bizonyítják állításuk igazságát? Talán pszichológiai vagy etikai érvekkel? Dehogy! A vessző barátaira, a régi pedagógusok tanaira, a sz. irásra hivatkoznak.

1. Socratestől Rousseauig voltak oly pedagógusok is, kik a testi büntetést kárhoztatták és újabb időben számos magyar, franczia és német pedagógus a testi büntetés alkalmazását czélszerűtlennek ismerte el. Már Socrates mondá: «Kit a szó nem képes hajlítani, azt a bot sem képes javítani.» Quintilian mondá: «A gyermekeket verni annyi mint ezeket nem vezetni a jóra és igazságosra, később pedig azért büntetni, mert a jót nem tették. A verés alkalmával a szégyen elnyomja, elszomorítja és félénkké teszi a lelket. A ki intés által nem javítható, az rosz szolga módjára makacscsá válik, az ütleggel szemben is. A testi büntetés csak a tanítók hanyagsága által hozatott be; a folytonos felügyelet, foglalkozás feleslegessé teszi.»

Montaigne mondja: Il y a je ne sais quoi de servile en la rigueur et la contrainte et je tiens, que ce qui ne peut se faire par la raison la prudence et l'adresse ne se fait jamais par la force.

A legújabb időben, Schleiermacher, Fröhlich, Ziller Németországban, Lindner, Dittes Ausztriában és Magyarországban Dr. Kármán Mór, Dr. Verédy Károly és Dr. Kerékgyártó a testi büntetés ellen nyilatkoznak.

Dr. Peregriny Elek pedig a már 1854. évben megjelent «Általános Neveléstan» című művében a testi büntetés tárgyalása alkalmával a következőt mondja: «A testi fenyíték azon sajátsággal bír, hogy csupán büntet a nélkül, hogy javítana; hogy legfeljebb külső képmutatást eszközöl, de nem ritkán egyszersmind a jellemet elrontja; hogy az embert vadállattá alázza, mely minthogy hozzá csupán érzéki eszközök által férhetni, verés által dresszíroztatik, hogy oly növendékek, kik a verést megszokták, azon gyöngéd becsületérzést, melylyel oly hatalmasan lehet hatni, teljesen elvesztik, és végre oly makacsokká, megátalkodottakká lesznek, hogy már a bot sem használ. A vessző, különösen a kisdedeknél, kik csaknem egészen érzéki lények, ritkán és kiméletesen használva, egyes esetben menthető; a bot azonban föltétlenül — mind fizikai, mind morális tekintetből — elvetendő.» Legerősebben Rochholz E. L. itéli el a testi büntetést. A többi közt azt mondja, «hogy a régi szabad németek nem verték gyermekeiket, mert az nincs benn a német nemzet erkölcstanában, és ha a középkori költők közül néhányan dicsérik a vesszőt, ezek csak pedagógiai szerzők, kiknek véleménye és itélete a zárdai iskolára emlékeztet, melynek követői voltak: pl. a sváb Marner, a sváb Abraham a Sancta Clara és a sváb tanító Heberle, ki az általa osztogatott büntetésekről könyvet vezetett.»

2. A sz. írásra való hivatkozás is csak mint tekintélyi bizonyíték, nem pedig mint észbeli bizonyíték juthat érvényre. A testi büntetéshez ragaszkodók által a sz. írásból idézett mondatok oly időben irattak le, a midőn iskolákról még szó sem volt. A sz. írás azt is mondja: Szemet szemért, fogat fogért, és részünkről nagyon kételkedünk, hogy a testi büntetés barátai e törvénynek behozatalát követelni fogják. A sz. írás mondatai virágos nyelven vannak írva és csak azt akarják mondani, hogy a nevelésnél szükséges a szigorúság is. De szigorúság még nem embertelenség. Ha pedig ezen pedagógusok az ó és új testamentomot tekintik pedagógiai vezérfonalukúl, miért nem veszik a sz. írás következő szép mondatát pedagógiai bánásmódjuk mértékzsinórjául:

«Sokkal foganatosabb a dorgálás az eszesnél, mintha a bolondot százszor is megvernéd.» (Példab. 17. 10.) «Atyák, ne boszantsátok

a ti magzatitokat, hogy kétségbe ne esnének!» «Ti atyák ne ingereljétek haragra a ti magzatitokat, hanem neveljétek őket a tudományban és az Úr beszédének intéseiben.»

3. A pedagógiával és a sz. írással tehát nem lehet bebizonyítani a testi fenyíték szükségét és czélszerűségét.

De a vessző barátai a tapasztalatra hivatkoznak. Azt mondják, hogy sok híres férfi fiatal korában szintén részesült testi fenyítékben. Lehet. De abból még nem következik, hogy haladásuk, állásuk, jólétük a vesszőnek köszönhető.

De hogy hány gyermeket taszított a család és iskola durva bánásmódja és a sok verés a tettetés, a bűnpalástolás s a vétek örvényébe, arról nem szerzünk tudomást.

Mi azt hiszszük, hogy a tapasztalat a testi büntetés védelmezői ellen szól. Tiz felnőtt ember közt kilencz azt fogja mondani, hogy fiatalságukban a legfájdalmasabb verést épen apróságok miatt kellett kiállaniok.

Belgiumban, Baden nagyherczegségben, Ausztriában már több év óta eltiltotta a törvényhozás a testi büntetés alkalmazását s ennek daczára az iskolai fegyelem nem csökkent, sőt a tanító tekintélye ezen idő óta inkább növekedett és az ifjúság magaviselete s az egymással való bánásmód javult. Oroszországban a testi fenyítéket még a középiskolában is alkalmazzák és azt veszszük észre, hogy a bűnösök száma sokkal nagyobb mint másutt, és hogy épen ott a börtönök túl vannak tömve.

4. Sok pedagógus azt állítja, hogy az értelmi kihágás nem orvosolható testi büntetéssel, de hogy erkölcsi nagy kihágásnál, pl. hazugságnál, lopásnál, daczosságnál a korbácsot kell alkalmazni. De ez sem bizonyítható be pszichológiailag.

Feltéve, hogy valamely gyermek daczos, önfejű, ekkor először ezen hibának az okát fogjuk keresni. Az ok saját viseletünkben vagy az előbbi rosz nevelésben fekhetik. Az önfejűség oka kereshető továbbá a gyermek testi állapotában, vagy gyakran valamely félreértésben. Tout comprendre c'est tout pardonner. Ha az erkölcsi rosznak keletkezését ismerjük, már hajlandók vagyunk megbocsátani. A rosznak orvoslása csak az *ok* alapján lehetséges. Ha megszüntet-

jük az okot, a hiba is megszünik. A dacz is megtörhető engedékenység, a példa, az önfejűség káros befolyásának megmagyarázása, és végre, ha szükséges, becsület-büntetés vagy szabadságtól való megfosztás által, — ha t. i. ezek következetességgel alkalmaztatnak. Ha nem hatnak is rögtön, a siker el nem marad. Azt a pszichológia törvényeivel és a tapasztalat által is be lehet bizonyítani, hogy ezen erkölcsi hibának orvoslására a testi fenyíték nem szükséges. Gyakran többet árt, mint használ. Lássuk, mi módon kisérlette meg a nagy Fénélon tanítványának, Bourgognei Lajos herczegnek önfejűségét orvosolni. Mindenek előtt a 8 éves koronaörökösnek szivét és bizalmát iparkodott megnyerni; a gyermeknek indulatos haragját tapintatos türelemmel fékezni, az indulatos felháborodást alkalmas és tanúlságos elbeszélésekben mint lealázót és veszélyest feltüntetni. De egy napon a fiatal koronaherczeg igen fel volt háborodva. Fénélon intésére haragos szavakkal ezeket mondá: «Tanító úr, tudja ön, kivel beszél?» Fénélon felkelt és tova indúlt, de megmondta tanítványának, hogy mai viseletéről ő felségének jelentést fog tenni, s őt tovább nem tanítja. Kis okok nagy hatást szülnek. A koronaörökös azonnal levelet ír Fénélonhoz, melyben bocsánatot kért és egyúttal felkéré, szíveskedjék őt tovább is oktatni. A következő napon csakugyan ismét eljött Fénélon, valamivel nehezebb kérdéseket intézett a herczeghez és ez által vele szellemi felsőbbségét éreztette.

Ezután így szólt hozzá: «Fenséged tegnap kérdezte tőlem, vajjon tudom-e, kivel beszélek. Fenséged koronaörökös, de ezzé csak születése folytán lett, ezt csak szüleinek és nagyszüleinek köszönheti. Hogy mi lesz fenséged saját ereje folytán, az még bizonytalan. Én nantesi érsek vagyok, és ezzé kitartó szorgalmam és kötelességérzetem hű teljesítése következtében lettem.» Ezen szavak többet használtak, alkalmazásukat nagyobb siker koronázta, mint a testi büntetést.

5. A testi büntetés védői mindaddig alkalmazandónak vélik a testi fenyítéket az iskolában, a míg az elromlott tanulók számára javító intézeteket nem állítanak fel. Hogy ilyféle intézetek szükségesek nagyobb városokban, azt mi is elismerjük; de hogy a javító

intézetek hiánya feltételezné a testi fenyíték elkerülhetlen alkalmazását, azt már kétségbe vonjuk. A rosz tettnek épen az az átka, hogy egy másodikat vonz maga után. Sok tanító azon nézetből indúl ki, hogy elromlott gyermekek csak verés által javíthatók. A javító intézetben pedig a gyermekek inkább tanítás, felügyelet, foglalkozás, munka, jutalom által vezettetnek jobb útra.

6. A testi büntetés barátai ennek szükségét azzal is indokolják, hogy a gyermekek egy részét már otthon is csak a korbács által tartják féken és azért kell nekik is ezen fékezési eszközt alkalmazniok. Ha valamely orvos a betegség gyógyítására hamis gyógyszert alkalmaz, következik-e ebből, hogy egy másik orvos is használja ezen czélszerűtlen gyógyszert? Nem látják be ezen urak, hogy az anyák és atyák gyermekeiket azért verik, mert őket is, mint gyermekeket szüleik, tanitóik megverték, mert a látott példa, a rosz szokás ösztönszerűleg hajtja őket az ütlegek osztogatására? Csodálkozhatunk-e ha a pálcza a szülői házban és az iskolában még oly gyakran alkalmaztatik, ha a pedagógusok ezen büntetést szükségesnek tartják és ha a pedagógia nevében a korbácsot jótékonynak és czélszerűnek nyilatkoztatják ki?

A múlt században, midőn Kaunitz miniszterelnökné és grófné két leányát a prágai zárdában, a hol ezek nevelés végett voltak, meglátogatta, megérkezése alkalmával nem volt neki megengedve leányaival összejönni, mert a nyert testi büntetés folytán mindkét lánynak teste meg volt sebesítve. Az akkori időben tehát a legmagasabb rangú lányok nevelésénél is szükségesnek tartották a bot kegyetlen alkalmazását, míg a mai korban minden leányiskolában a vessző kiküszöbölését ajánlják.

7. A pedagógusok azért is szükségesnek tartják a testi büntetést az iskolában alkalmazni, mert véleményük szerint a szülők gyermekeiket tanítás és nevelés czéljából bízzák a tanítóra. Ezen megbízással egyúttal mindazon eszközöket is, melyek a föntebbi czél elérésére szükségesek, a tanítóra ruházzák. Ennek úgy is kell lennie, mert a «ki a czélt akarja, annak az eszközöket is kell akarnia.» De hát ha a szülők belátják, hogy a czél ily eszköz által nem érhető el, hogy ezen eszköz gyermekeiknek inkább árt és ha

éppen e miatt vonják el bizalmukat a tanítótól? Ezen pedagógiai ok csupán hamis következtetés. A pedagógia nem jogosítja fel a szülőket, hogy a 6 éven túli gyermeknél a vesszőt még alkalmazzák.

8. A pedagógiai könyvek a testi büntetés alkalmazását avval is indokolják, mert kevés előkészületet szükségel és közvetlenül a vétségre következhetik. A neveléstan pedig azt mondja, hogy a büntetés czélja a javítás, hogy a gyermeknek a büntetés előtt a bűn lényegét és a büntetés okát át kell látni, hogy a tanító a tanuló egyéniségét, a bűn okát kifürkészsze, és hogy a tanuló akaratára inkább közvetlenül kell hatni.

Továbbá a tapasztalat azt mutatja, hogy a testi fenyíték sok időt vesz igénybe, a megbüntetett gyermek sír, tanuló társai szórakozottak, a fegyelemnek vége van. Tapasztalataimból tudom, hogy a tanító minden tekintetben jobban cselekszik, ha nem azonnal alkalmazza a büntetést.

Midőn Tatán mint igazgató tanító működtem, egy szegény gyermek volt nálam lakáson és felügyeletem alatt. Ennek következtében a gazdag családokból való gyermekek szívesen játszottak vele.

Egy szerdai napon délután gondolatokba mélyedve mentem a városba és a vásártéren láttam, hogy egy csoport gyermek — többnyire tanítványaim — zajongva közeledett felém. Egy gyermeknek arczán, szeme körül egy nagy sebet láttam, melyből friss vér patakzott alá. Pár percz múlva körülöttem a gyermekek és több kíváncsi felnőtt állott és elbeszélték a történeteket. És hallottam, hogy védenczem ütötte a vérező sebet iskolátársán, ki egy vidéki gazdag orvos fia volt.

Mély megdöbbenéssel fordultam a vádlott fiúhoz. Hogy merted ezt tenni? kérdém tőle feddőleg. Erre ő daczosan emelte föl fejét és villogó szemekkel így felelt: «Pilinczkéztünk és játék közben háromszor mondtam neki, hogy menjen el utamból, de nem akart engedelmeskedni, ő maga az oka, én nem tehetek róla.» Jelenlevő tanítványaim és a felnőttek a szegény gyermek merészsége fölött csodálkozván, zúgolódtak és azt várták, hogy én a daczos tanulót

azonnal felpofozom, de én csak azt mondtam neki: Várj csak, majd holnap számolok veled, és a bámulók meglepetésére tovább mentem.

A következő napon éreztettem a gyermekkel a rosz tett következményeit, a nélkül, hogy a testi büntetést alkalmaztam volna. Most azt mondhatom, hogy néhány nappal később a tataiak dicsérték eljárásomat, és hogy azon merész gyermekből derék jószívű mesterember lett.

Mily furcsán fogják fel némelykor a tanítók a testi büntetés fokozatait, mutatja a következő, az iskolai életből merített adoma: Egy tanító belép az osztályba, és kellemetlen meglepetésére a táblán látja jól talált arczképét szamárfülekkel és nevének aláírásával ellátva.

A tanító természetesen dühbe jön, jegyzőkönyvet vesz fel, az osztályt kihallgatja, és végre kisül, hogy János, egy szegény napszámos fia, rajzolta az arczképet. Még inkább növekedett a tanító haragja, és azonnal 10 botütleget mért a szegény gyermekre, ki minden zokogás nélkül nyugodtan visszament helyére. De az osztály még mindig zugolódott.

A tanító kérdésére végül megmondják neki, hogy csakugyan János rajzolta az arczképet, de a szamárfület és a névaláírást valaki más tette hozzá. Ki volt az a vakmerő gyermek? Ferencz, volt a felelet.

«Csak várj Ferencz, megmondom azt édes atyádnak, a járásbíró úrnak.»

Egyszerre a mi Jánosunk csak elkezd zokogni és sírni. Miért sírsz épen most, kiált rá a tanító. Panaszkodva és sírva mondja János: «Én is inkább szerettem volna, ha a tanító úr az én édes apámnak is» megmondta «volna».

9. És mit ér pl. a neveléstani könyvekben előforduló amaz érvelés, hogy azért ajánlható a testi büntetés, mert tetszés szerint fokozható vagy csökkenthető, s legkönnyebben alkalmazható a gyermek korához, állapotához s egyéni sajátságaihoz. Valóban difficile est satiram non scribere. A többi büntetéseknél nem lehet-e ugyan azon előnyöket felsorolni. Az arzenikumot vagy valamely más

mérget is lehet adni nagyobb és kisebb adagokban, de ebből még nem következik, hogy ezen méreg alkalmazása czélszerű.

10. A testi büntetés alkalmazása pedagógiai szempontból nem indokolható.

Mind azok a testi büntetés mellett szóló érvek, melyeket most röviden megczáfoltam, feltalálhatók a pedagógiai könyvekben, s ezeket a leendő tanítóknak vizsgálat alkalmával fel kell sorolniok; de senki sem mondhatná, hogy ezek a pszichológia és az ethika vagy a szocziológia törvényein alapúlnának. Ha a szülőknek a 7 éven túli gyermeket még mindig kell verni, akkor keressék magukban a hibát, tegyék maguknak a szemrehányást, hogy a gyermek nevelésének első éveiben, t. i. a kormányozás idején helytelenül jártak el.

Ha a tanító tanítványainál az iskolában a vesszőt használja és a tanulókat nád- vagy mogyorópálczikával veri, ne legyen abban a véleményben, hogy a neveléstan szabályai szerint jár el, és hogy másféle büntetések által nem boldogúlhatott, nem javíthatta volna meg növendékeit, hanem lássa be, hogy a testi büntetést nagyon gyakran a tapintat és a türelem hiánya következtében az ingerültség, a szeszély és szokás folytán alkalmazza, és hogy ezen fegyelmi eszköz elkerülhetlen szükségének hirdetése a hat éven túli gyermekeknél csak a régi fejletlen pedagógia előítélete.

A tanítók ámítják magukat, ha azt gondolják, hogy pedagógiai szempontból alkalmazzák a testi büntetést. Ismerek iskolákat, a hol még a szakrendszer uralkodik s több tanító tanít egy osztályban, s míg itt az egyik tanítónak a növendékek fegyelmezése czéljából gyakran a vesszőhez kell fordúlni, a másik tanító a büntetést általában nélkülözheti. Ismerek iskolákat, hol az 1-ső osztályban működő tanító a kisebb gyermekeknél szó, példa, érdekes tanítás, szeretetteljes bánásmód és türelem által a rendet és a csendet fen bírja tartani, míg a 4-ik osztályban működő tanítónak 10—12 éves gyermekeknél még mindig a nádpálczát kell alkalmaznia. A testi büntetés alkalmazása nem függ a tanulók házi nevelésétől, sem azok korától, sem a tantárgytól, hanem a tanító véralkatától, pedagógiai tapintatától, különösen pedig a szokástól.

Ausztriában a testi fenyíték már 1869. év óta törvény által meg van tiltva és ennek daczára vannak ott tanítók, kik indulataik által elragadtatva a törvényt áthágják. Így pl. a bécsi lapok nem régen a következő esetet közölték:

Povidin Jánost, egy bécsi népiskola 5. osztályába járó tanulót, f. évi szept. 18-án daczossága miatt tanítója a délutáni oktatás után $^1/_4$ órára visszatartotta. A tanító a gyermeket rosz magaviselete miatt szidalmazta és haját húzva oly erősen rázta őt és fejét oly hevesen verte az iskolai padhoz, hogy a tanuló ennek következtében agyrázkodtatásba esett, és két napig öntudatlanúl feküdt. Később hihallgatták a gyermeket a rendőrségnél, hol a fent említett bánásmódot elbeszélé. Természetes, hogy ezen bűntényt az állami főügyészségnek és az iskolai hatóságnak tudomására hozták.

(Folytatása következik.)

Léderer Ábrahám.

NŐNEVELÉS SZÁMOKBAN.

ADALÉKOK POLGÁRI LEÁNYISKOLÁINK STATISZTIKÁJÁHOZ.

Régóta érezzük annak hiányát, hogy a fővárosi hatóság, a mely milliókat áldoz a lakosok iskoláztatására és bőkezűsége által közoktatásunk terén örök emléket állított magának, sem évenként, sem időközönként semmiféle hiteles, a részletekre is pontosan kiterjeszkedő jelentéseket nem tétet közzé iskoláinak állapotáról. A fővárosi iskolák egyike-másika ad ugyan ki évi értesítőt, de ezek sem teszik ezt évenként rendesen s a kivételek csakis arra szolgálnak, hogy annál jobban éreztessék velünk a rendszeres, általános kimutatások hiányát. Békey Imre, fővárosi kir. tanfelügyelő, a ki annakelőtte sok éven át közvetlen vezetője volt a fővárosi községi iskoláknak, írt ugyan egy kis könyvet erről a tárgyról, de ő a fősúlyt a főváros községi közoktatási intézeteinek fejlődésére helyezte s bármily érdemes munkát végzett is különben, nem pótolhatta, nem is akarta pótolni azt a hiányt, a melyre az imént rámutattunk.

Addig is, mig a fővárosi közoktatásnak ilyen általános, hű és hiteles képével meg nem ajándékoz bennünket a jövő, be kell érnünk az itt-ott feltünedező töredékes kimutatásokkal, a melyeknek gondos összevetése ha egyébre nem, arra mégis képesít, hogy a közoktatás egyik-másik ágának állapotát legalább körvonalaiban feltüntethessük. Mi, folyóiratunk feladatához híven a nőnevelési intézetekre fordítjuk figyelmünket s az alább következő sorokban az azokra vonatkozó némely adatok egybeállítását kisértjük meg. Kedvező alkalmat nyujtanak erre a «*Polgári Iskola*» című szaklap legutóbbi számainak közleményei, a melyek a fővárosi polgári

iskolák állapotát ismertetvén, a polg. leányiskolákról is igen érdekes és becses, hivatalos hitelességű adatokat közölnek.

Tizenhárom éve, hogy Csengery Antal kezdeményezésére az első polg. leányiskolát felállították Budapesten, a belvárosban, a czukor-utczai elemi iskola épületében. Az első évben még csekély volt a növendékek száma, mivel a nagyközönség nem ismerte az új intézményt. De egy év elegendő volt, hogy az új iskola jóhíre megállapíttassék; már a második évben száz perczenttel növekedett a tanulók száma. Emez örvendetes tény arra indította a tanácsot, hogy a Sarkantyús-utczában külön épületbe helyezze át az iskolát. De a helyváltoztatással sem értek czélt, mert annyi növendék jelentkezett, hogy a tanügyi bizottság szükségesnek látta egy új polg. leányiskolának felállítását a Terézvárosban (1873—4). A budai oldalon már ezt megelőzőleg az 1872. év őszén Buda sz. kir. város tanácsa is szervezett egy ilyen iskolát, a mely eleinte csak gyér látogatottságú volt ugyan, de 1875 óta gyorsan felvirágzott. Ez idő szerint hat polg. leányiskolát tart fen a főváros s ma már ezek is alig fogadhatják be a mindig nagyobb számmal jelentkező növendékeket. Ez iskolák a következők:

I.	kerületben;	alapíttatott	1881-ben
II.	«	«	1872-ben
IV.	«	«	1870-ben
V.	«	«	1876-ban
VI.	«	«	1873-ban
VII.	«	«	1881-ben

A hat polg. lányiskolába járt 1882-ben 1814 növendék; egy-egy iskolára tehát esett átlag 300 növendék. Mivel azonban az I. és VII. kerületben még nem voltak teljesek az iskolák, a tényleges látogatottság jóval meghaladja az átlagot: három iskolában egyenként több járt 430 tanulónál.

Érdekes látnunk azt is, hogy a polg. lányiskolák növendékeinek száma mint növekedett évről-évre, részint új meg új iskolák és osztályok felállítása, részint azoknak a közönség részéről való nagymértékű felkarolása által.

1870—1-ben	volt	a	növendékek	száma	46
1871—2-ben	«	«	«	«	121
1872—3-ban	«	«	«	«	188
1873—4-ben	«	«	«	«	300
1874—5-ben	«	«	«	«	468
1875—6-ban	«	«	«	«	851
1876—7-ben	«	«	«	«	1050
1877—8-ban	«	«	«	«	1201
1878—9-ben	«	«	«	«	1362
1879—80-ban	«	«	«	«	1499
1880—1-ben	«	«	«	«	1579
1881—2-ben	«	«	«	«	1814

A polg. lányiskoláknak fenállásuk óta volt tehát összesen 10,479 növendékük.

A város által fentartott községi jellegű polg. lányiskolákon kívül azonban volt még 2 magán (egyleti), 1 állami és 1 felekezeti polg. lányiskola, nem szólva ama nőnevelő magánintézetekről, a melyeknek megfelelő fokú tanfolyamaik vannak. Az imént megnevezett iskolákat is a községiekhez adva: *1881-ben volt a fővárosban 10 polg. lányiskola, összesen 2247 növendékkel.*

A községi polgári lányiskolákban működött *1881-ben 67 tanító; egy-egy intézetre tehát esett 10 tanító.* A magán-, felekezeti és állami polg. lányiskolák tanítóiról nincs pontos kimutatásunk, de ha felteszszük, hogy hasonló arányban vannak ellátva tanerőkkel, mint a községiek, *a fővárosi polg. lányiskolákban működő tanítók számát 100-nál valamivel többre tehetjük.* Hogy mennyi ezek közül a tanítónő, sehol sem találjuk kimutatva. De, tudva azt, hogy a fővárosi községi polg. lányiskolákban tanítónők rendszerint csak a kézi munkára vannak alkalmazva, emez intézetekre együttvéve mintegy 10 tanítónőt vehetünk fel. A nem községi jellegű polgári lányiskoláknál azonban már tanítónőket találunk az őket megillető helyeken s egy-egy iskolára négy tanítónőt számítva, 16 tanítónőt vehetünk fel. Vagyis, hozzávetőleg szólva a *főváros polg. lányiskoláiban mintegy 26 tanítónő működik, tehát az összes létszámnak 25%-a!*

Hogy ezeket az adatokat igaz értékük szerint mérlegelhessük: össze fogjuk azokat vetni először a fővárosi elemi leányiskoláknak,

másodszor az ország polg. lányiskoláinak s azután összes nőnevelésünknek megfelelő adataival.

*

A fővárosban 360,551 lélekszám mellett, a tankötelesek száma tett 52,052-őt; de iskolába csak *38,513-an jártak, a kik közül 17,621 volt a leánynövendék.* Itt megjegyezzük, hogy a tankötelesek összeírásánál a lányok többségben vannak mindenkor, holott a tényleg iskolába járók közt kisebbségre jutottak, világos tanúságául annak, hogy a lányok iskoláztatását a szülők lanyhábban veszik, mint a fiukét. Az iskolába nem járó 4644 fiuval szemben 8893 lány áll. A község, állam, felekezetek, egyesületek és magánosok által fentartott *elemi iskolák száma 133; ezek közül leányiskola 78* (vegyes iskola van fiuk és leányok számára 13), *melyekben 307 tanítónő működött.* Összehasonlítva az elemi és polgári lányiskolákra vonatkozólag közölt adatainkat, arra az eredményre jutunk, hogy a mig az elemi iskolák látogatottsága ellen sok kifogás tehető, a polg. lányiskolák e tekintetben igen örvendetes képet tárnak elénk. *A 17,621 iskolába járó növendék mellett 8893 iskolába nem járót találunk!* S emez iskolakerülők legnagyobb részt az elemi iskolákra esnek; legalább a polgári iskolák tömöttsége, valamint az azokat látogató növendékek száma igen kedvező arányokat tüntet föl. Egy-egy elemi iskolára esik átlag 200 növendék; holott egy-egy polg. iskolára — a mint fentebb láttuk — 300-nál is több. Továbbá az elemi iskolákba járó 15374 növendékre esik 2247 polg. iskolai növendék, vagyis kerekszámmal minden hét elemi iskolai növendékre egy polg. iskolai növendek. Sokszorta kedvezőtlenebb az arány, ha a szóban forgó iskoláknál alkalmazott tanítónők számát tekintjük: a 300-at meghaladó elemi iskolai tanítónővel szemben csak 26 polgári iskolai tanítónő áll. S mig az elemi lányiskolákban kizárólag — vagy csak jelentéktelen kivétellel — tanítónők működnek, a polg. lányiskolákban a tanítónők csak 25%-át teszik az alkalmazott tanerőknek.

*

Ha nőnevelésünknek az egész országra kiterjeszkedő adataival vetjük egybe a fővárosiakat: a következő eredményre jutunk. A tankötelesek száma volt az egész országban (1881) 2,119.676; ezek közül tényleg iskolába járt: 1,656.337 gyermek. *A tankötelesek közül lány volt: 1,078.464; vagyis minden 1000 tankötelesre jutott 507 leány (493 fiu).* Az 1,078.464 *tanköteles leány közül tényleg iskolába járt 778,270;* még pedig:

Elemi iskolába járt	604,456	növendék
« ismétlő isk. járt	162,567	«
Felső népiskolába járt	2,578	«
Polgári leányiskolába	4,457	«
Magán iskolába	4,212	«
	778,270	növendék

Eme növendékek befogadására volt 15,130 iskola; még pedig:

Elemi leányiskola	1,041
« vegyes iskola	13,984
Felső leány népiskola	47
« vegyes «	5
Polgári leányiskola	53
	15,130

Vonjuk le a következtetéseket. Az első tény, a mely szemünkbe ötlik, az, hogy a *lányok iskoláztatása általában hanyagabb, mint a fiuké.* Az iskolába járó fiuk a tanköteleseknek 84%-át teszik, a lányok csak 72%-át. A következő tény még sötétebb színben tünteti föl lányoktatásunkat: ugyanis ama 15,025 elemi iskola közül, melybe leányok járnak, csak 1,041 tisztán lányiskola, 13,984-et fiuk és lányok együttesen látogatnak. *Vagyis minden 14 vegyes elemi iskolára esik csupán egy elemi lányiskola.* Igaz ugyan, hogy az el. lányiskolák száma 1869 óta 542-vel szaporodott; de ez az adat csupán a multra nézve szolgáltat némi vigaszt, a jelenre nem; a lassú haladás pedig kétséggel tölt el a jövő iránt. Az az arány sem kedvező, a melyet az elemi lányiskolák s a felső nép- és polgári iskolák között találunk. *Ugyanis a lányok által látogatott 15,025 elemi iskolára csupán csak 105 felső nép- és polg. iskola (52 felső nép- és 53 o. pb. iskola) esik,* vagyis olyan intézet,

a hol a népoktatási törvény értelmében lányaink az eleminél magasabb kiképeztetésben részesülhetnek. Még kedvezőtlenebb az arány, ha az elemi iskolákkal csupán csak a polg. iskolákat állítjuk szembe. E szembeállítás eredménye az, hogy a 15,025 elemi iskola mellett nem találunk többet 53 polg. lányiskolánál; *tehát csak 283 elemi lányiskolára esik 1 polgári lányiskola, minden 172 elemi lányiskolai növendékre 1 polgári lányiskolai növendék.*

Ezek a számok természetesen átlagos számok; bele vannak értve a fővárosi iskolák is. Ha ezeket kiveszszük az általános összegből, bárki is könnyen kiszámíthatja s megítélheti, hogy a vidék nőnevelési viszonyainak amúgy is kedvezőtlenül álló mérlege menynyire sülyed alá. Csak azt az egyet emeljük ki, *hogy az ország 53 polg. lányiskolájából 10 a fővárosra esik s a fővárosi polgári lányiskolák növendékeinek száma az összesnek felénél többet tesz ki* (az összes 4457 polg. l. iskolai növendék közül 2247 a fővárosra esik); *tehát a főváros tiz polg. lányiskoláját több növendék látogatja, mint az ország többi polgári lányiskoláit összesen véve!*

Még csak a népoktatási lányiskolákban alkalmazott tanítónőkről óhajtok néhány szót mondani. Ismeretes dolog, hogy a közoktatás állapotáról szóló miniszteri jelentések egészen a legújabb időig egyáltalában semmiféle kimutatást sem közöltek a népoktatási intézetekben alkalmazott tanítónőkről. A tavalyi jelentés már eltér elődeitől; csak egy hajszálnyira tér ugyan el, de ezért is hálásak vagyunk, mert az újításban zálogát bírjuk annak óhajtásunk teljesülésének, hogy a tanítónőkről is ép oly pontos statisztikai kimutatásokat bírhassunk, mint a férfitanítókról. A miniszteri jelentés a tanítónőkről csak azt az egy direkt adatot közli, hogy a *népoktatási intézetekben 2,039 tanítónő működik; 22,024 tanító mellett 2,039, a mi az összes létszám 9%-ának felel meg.* Bizony elszomorító adat, ha meggondoljuk, hogy ez a csekély létszám annak 1041 elemi- és 105 felső nép- és polgári iskola közt darabolódik fel, a melyekben kizárólag csak leányok nyernek oktatást. Talán nem lesz érdektelen látnunk, hogy mely törvényhatóságunk területén vannak a tanítónők az átlagnál (9%) nagyobb számban alkalmazva. A tanítónők száma tesz:

Budapesten	41%-ot
Temes megyében	20 «
Győr «	20 «
Csongrád «	18 «
B.-Bodrog «	16 «
Esztergom «	14 «
Pozsony «	14 «
Torontál «	13 «
Abauj «	12 «
Jász-N.-Kun «	12 «
Sopron «	11 «
Hajdu «	10 «
Heves «	
Kolozs «	
Szeben «	
Moson «	
Szatmár «	

Tehát csak 18 törvényhatóság területén emelkedik az alkalmazott tanítónők száma az átlagon felül; 47-ben annak alatta marad. A 47 között pedig 25 olyan törvényhatóság van, a hol az 5%-ot sem éri el. Ugocsamegyéé a dicsőség, valamennyiök között, hogy iskoláiban — a miniszteri jelentés tanunk rá — egyetlen egy tanítónőt sem találunk egészen 1881-ig.

Hogy a 2039 tanítónő közül mennyi működik elemi iskolában, mennyi a felső nép- és polgári lányiskolákban, arra a miniszteri jelentés nem felel. Más úton próbáltunk tehát czélhoz jutni. Átnéztük a kezünk ügyében levő polgári l. iskolai értesítőket az 1881/2. évről s azt találtuk, hogy abban a 16 vidéki intézetben, melyekről ilyképen adatokat szerezhettünk, 52 tanítónő működött. Egy-egy ilyen iskolára tehát esett kerekszámmal 3 tanítónő. Ha ezzel a kulcscsal megkísértjük a vidéki polg. lányiskoláknál alkalmazott tanítónők számának kipuhatolását, azt találjuk, hogy az 43 iskolában mintegy 129 tanítónő működött. Ehhez hozzáadva a fővárosban működő 26 tanítónőt, az összes létszám mintegy 155 lenne; azaz esnék egy-egy polg. lányiskolára átlag és átalában 3 tanítónő, a mi a valóságnak nagyjában meg is felel.

De nem folytatjuk tovább egybevetéseinket. A figyelmes olvasóra bízzuk, hogy adatainkat tovább mérlegelje s azokból újabb

következtetéseket vonjon le. Az igaz, hogy az adatok hiányossága és egyoldalúsága, gátat vet a következtetések határozottsága elé; de azért még így is sok homályos pontra vetnek világosságot és nem egy érdekes tényt derítenek föl, a melynek ismeretére más úton nem juthatunk. Reméljük, hogy a legközelebbi miniszteri jelentés már nagyobb gondot fog fordítani a nőnevelés statisztikájára, mint az eddigiek s nem sokára egészen világosan fogunk látni ott is, a hol most még csak tapogatózunk.

Sebestyén Gyula.

A «MURÁNYI VÉNUS»

PETŐFI, TOMPA ÉS ARANY KÖLTÉSZETÉBEN.

Az 1847. évben, február 6-dikán a Kisfaludy-társaság pályázatot hirdetett egy költői elbeszélésre, melynek tárgya «Szécsi Mária» legyen. A kitűzött időre egyetlen munka sem érkezett be. Mi okból fogadta hazánk költővilága oly rendkívül közönynyel e fölszólítást? Miért nem érkezett be egyetlen egy pályamű sem? Hiszen a tárgy, melyet a Kisfaludy-társaság kitűzött, megkapó, regényes, méltó a költői földolgozásra; miért eredményezte hát a fölszólítás a nem várt közönyt? Nem akadt volna egy író sem, ki a tárgyat érdemesnek találta volna költői méltatásra? — Ne higyjük. Épen a legnagyobb költők, a három testvérköltő, a kiknek a nevét úgy megszoktuk együtt említeni, s a kiknek a nevét olyan jól esik együtt említenünk, dolgozták föl a tárgyat: Petőfi, Tompa és Arany János; de nem pályáztak vele. Miért nem pályáztak? Talán mert nem találták alkalmasnak a költemény alapgondolatát a kor hangulatához; talán mert hiányokat éreztek műveikben; talán . . . de ki tudná az okát ma már megmondani? — Annyi bizonyos, hogy mind a három költő csalódott a tárgyban; többet reménylett tőle, mint a mennyit nyert a földolgozás után, és nagyobb fáradság után nyerte, mint gondolta. Hogyan? Ebben a tárgyban csalódtak volna az írók?! Egy szép özvegy, egy vitéz amazon makacsan elhatározza, hogy a védelmére bízott várat semmi körülmény között föl nem adja, és egy lovag megdönti a hősi asszony elhatározását az által, hogy megtalálja a kulcsot, melylyel a vár asszonyának szívét kinyithatja, és ugyanazon kulcs megnyitja előtte a vár kapuit is. — Melyik költő kívánhat magának

ennél szebb tárgyat? És e tárgy mégis hálátlan; megcsalja azokat, a kik sokat várnak tőle. Nagyon nehéz itt a költő helyzete; mert az az amazon, a ki elhatározza, hogy a várat semmi körülmény között föl nem adja, megszegi esküjét, elhagyja pártját, hűtlen lesz elveihez. És az amazonnak hiába jő segítségére a nő, hiába hozza föl mentségül nemének gyöngeségeit, hiába mondja el, hogy a nőben a megadás és engedékenység erény, s hogy e nemnek a hódolás juta részül az erősebb férfinemmel szemben: az esküszegés a nőnél is mindig csak esküszegés, mindig csak bűn marad; olyan, melyet a költő sem képes erénynyé változtatni, melyet indokolhat, de jóvá nem tehet.

Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a költő nem eszményítheti Szécsi Mária alakját, csak azt mondom, hogy az esküszegést nem eszményítheti, s Máriát nem teheti egészen rokonszenvessé. Rajzolhatja szépnek, bámulatosnak, elragadónak; elbeszélheti mennyit tusakodott, szenvedett, míg a nagy lépést megtette; mi vele érezhetünk, átélhetjük vele szenvedésének kínos napjait; de megdöbbenünk esküszegése alkalmával. Tudjuk, hiszen ismeretes előttünk az esemény, és mégis meglep. Hibáztatjuk gyöngeségét ha mentjük is. Mert nagyon kényes ízlésűek vagyunk a hősök jellemét illetőleg. Szeretjük, ha sokkal fölöttünk állanak, ha bámulhatjuk őket; s ha vannak is kisebb hibáik, gyarlóságaik, megkívánjuk, hogy lelkük mégis nemes legyen, és elveikhez minden körülmények között ragaszkodók legyenek. Ha mi magunk mintegy ösztönözve érezzük magunkat a bírálásra, már érezzük, hogy a hős alattunk áll.

A másik hős, Vesselényi Ferencz, kinek legfőbb czélja a vár bevétele, csellel éri el czélját. Nem vitézsége, kitartása az, a mi a várat kezébe juttatja, hanem csel, melyet egy gyönge nővel szemben alkalmaz.

A költő, ha hőse történelmi nevezetességű egyén, nem eszményítheti őt egészen kedve szerint. A történeti följegyzés megköti fantáziáját, különben hőse képzelt alakká válik. A történeti igazságtól az író el nem térhet, a megtörténtet meg nem változtathatja.

A fönt elmondottakból megérthetjük, miért oly nehéz e tárgygyal szemben a költő helyzete. Azért, mert meg van kötve; azért, mert Mária jelleme nem hősnek való, mert kénytelenek vagyunk őt elítélni.

* * *

Nagyon érdekes a három költő alkotását figyelmünk tárgyává tenni, annál inkább, mert mindegyiknek az egyénisége tükröződik vissza művében.

I. *Petőfi*, a szabadság és szerelem lelkes dalnoka, rendesen a pillanat befolyása alatt áll. Meglátja Murány sziklatetőit, a most már romba dőlt, mohlepte falakat, és ragyogó fantáziájával elképzeli azt az időt, a mikor még ezek a falak uralkodtak a vidék fölött; a midőn egy büszke, szép amazon tekintete parancsolt e falak között. Elképzeli a ragyogó lovagkort, a tündér kertet, melyben egymás mellett nő a vitézség cserfája és a szerelem rózsája. Hanem a szerelem rózsája, a nő, itt férfierővel akart a női gyöngeség ellen küzdeni, pánczélba öltözködött, kardot kötött oldalára és azt hitte, hogy ő már férfi, azt hitte, hogy az öltözet megváltoztatja a lelket is. Petőfi lelkét megragadta e kép; volt ebben az alakban is újság, eredetiség, regényesség, mint az ő lelkében. Mária csalódik önmagában. Vesselényi nem kardja és pánczélja ellen intézi a támadást, hanem szíve ellen. És a nő nem képes ellentállani a támadásnak, hanem csakhamar megkönnyíti az ostromot, maga menvén az ostromlónak segítségére. Petőfi megbocsátja Máriának e tettét: a szerelem csodatevő hatalmát bámulva elfelejti az esküszegést. Sőt csodálatos, hogy a szabadságért annyira rajongó Petőfi most az egyszer a szabadság eszméjét föláldozza a szerelemnek. Pedig ő mondja:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.

Nem tekinti bűnnek, hogy Mária ott hagyja a nemzeti pártot. És épen ez képezi művének gyönge oldalát. Nincs meg benne a

költői igazságszolgáltatás. Mária rútúl megszegi Rákóczinak adott szavát és esküjét, és mi lesz büntetése? Azt kell kérdeznünk, mi lesz jutalma? Boldog lesz egy szerető férjnek oldalán! — Petőfi a mindenható szerelem eszméjének hatása alatt írta e művet, s ez vakká tette a hibák iránt. Maga is egy középkori lovaghőssé válik, míg e művet írja, a ki a nőnemet védi. Ő Mária lovagja.

II. *Tompa* Petőfivel egyszerre látogatta meg Murány várát. A vallásos, mély erkölcsi érzésű költőre nem tett kellemes benyomást a vár látása: nem a szép, büszke amazon állott előtérben nála, a kit a szerelem hatalma legyőz, hanem az esküszegő nő, a rút árulás, a bűn. Tiszta lelke megborzad az esküszegés bűnétől és ez érzés hatása alatt ír az eseményről. Elítéli Máriát, nincs egy mentő szava sem részére. A költemény azt a hatást teszi reánk, hogy Tompa szükségét érezte e költemény írásának. Lelke mintegy megkönnyebbült, midőn Szécsi Máriáról így írhatott. Tompa jól kiharagudta magát, midőn e költeményt megírta. Íme már a bekezdés is:

Rendületlen sziklán álltál, Murány vára!
Mélység s magasság volt körüled a bástya.
És mégis rom levél! rom, mert az átkozott
Eskütörés súlya omladékká nyomott!

Hát a magasságban, a tiszta légbe fent,
Még ott sem volt ember előtt az eskü szent?
Nem! mert ki azt még a menyben is megrontja,
Asszony kezében volt Murány várnak gondja.

És ez a hang vonúl végig az egész költeményen, ez az elkeseredett, ez a büntetni akaró hang. Tompa mintegy költői igazságszolgáltatást nyujt az által, hogy költeménye végén Mária és Vesselényi sorsát tragikusnak tünteti fel. Mikor tudniillik már elérték czéljokat, még sem érzik magukat boldogoknak; Ferencz, mert csellel vette be a várat; Mária, mert koldus módra adta föl.

S ölelték az uj párt boldogság karjai,
De a teljességből hiányzott valami:
Olyan volt az, mint a pohárba tett virág,
Mely szép, mosolyg, de már veszíti illatát!

III. *Arany János* az arany középúton járt. Az ő egyénisége is rá van nyomva költeményére. A ki nem is ismeri Arany Jánost, már e költemény földolgozásából is megítélheti, hogy olyan ember, a ki nagyon megfontolja, mielőtt valamiről ítéletet mondana. Olyan ember, a kinek lelkesedését és gyűlöletét szelídíti az értelem; a ki azért nem ítéli el a hibát, mert gyarló ember követte el, tudván azt, hogy ember tökéletes nem lehet. Érzi, hogy ő maga is csak egy tagja ezen gyarló emberiségnek, szóval Arany János humoros író. Igen, Arany Jánost humora óvta meg attól a szélsőségtől, melybe Petőfit lelkesedése, Tompát gyűlölete vitte. Arany nem mellőzi az esküszegést, mély érzésű lelke fölgerjed ellene, de nem tör pálczát a nő fölött, mint Tompa. Higgadtan, nyugodtan vizsgálja meg az ügyet. Föltárja előttünk az esküszegő nő lelkét, küzdelmeit, szenvedéseit. Megmutatja azt, hogy a nő szerelme és polgári becsülete küzdelemre kelnek egymással, nem pillanatnyi, múló küzdelemre, hanem életre, halálra. A nő majd ide, majd amoda hajlik. Elképzeli magát, a mint a vezérnek hidegen visszautasítja minden ajánlatát, a becsületet és szabadságot nyervén kárpótlásúl; továbbra is uralkodni fog a vár fölött, s a késő utókor büszkén fog mutatni a nőre, a ki e tettével igazán megmutatta, hogy férfiúi erővel van fölruházva. Hideg jutalom! Mit ér a dicsőség boldogság nélkül? Hiszen ő csak nő, szerelemre teremtve. Csak egy szavába kerülne, hogy a legboldogabb nő legyen a világon és mégis szenved, ha arra gondol, hogy boldog lesz, mert a boldogságnak szabadság és becsület a bére. Egyik perczben elhatározza, hogy boldog lesz, és megsiratja e boldogságot; másik perczben arczát a harag és szégyen könyei áztatják. És e lelki harczok, melyek e nőt mintegy megbüntetik esküszegéséért, bennünket némileg megengesztelnek iránta; könnyebben bele nyugszunk a következménybe. — Arany Máriáját nemcsak küzdelmei teszik rokonszenvessé, hanem ama nyilatkozata is, melyet az öreg Kádashoz intéz:

Most legyőzetünk, de csak azért hódolunk,
Hogy biztosabb legyen *egykor* diadalunk.

A történelem folyamában e diadal meg is valósúl, s a költő ezt igen szerencsésen használja föl. Mária tehát nem adja meg

magát teljesen Vesselényinek, csak fegyverszünetet köt vele, a melyet a teljes béke megkötésére fog fölhasználni s a békepontokat majd ő diktálja.

Íme a három különböző fölfogás. Az egyik költő lelkesül, a másik megvet és gyűlöl, a harmadik pedig a középutat választja, és az emberi lélek természetéből igyekszik a megtörtént eseményt indokolni, magyarázni.

Már a fölfogásból következtethetjük, hogy Arany költeményének jóval terjedelmesebbnek kell lenni, mint Petőfiének és Tompáénak. Míg a két utóbbi munkája költői elbeszélés, addig Arany János regényes époszt írt négy szakaszban. Munkájának címe sem «Szécsi Mária», hanem «Murány ostroma».

A mi Arany költeményét határozottan társaié fölé emeli, az különösen a hősök *jellemzése*. Arany nem *elbeszéli* az eseményt; az esemény, Arany költeményét olvasva, előttünk megy végbe. Nem Arany mondja el, hogy milyen volt Mária, milyen volt Vesselényi, hanem mi magunk jövünk rá, mi magunk hozzuk az ítéletet, mert megismerjük a hősök gondolkozásmódját, érzelmeit, tetteit, mert a hősök előttünk gondolkoznak, éreznek, cselekesznek. Jellemzésről csakis az ő költeményében beszélhetünk. Petőfi és Tompa maguk mondják el a jellemeket, s ez nem jellemzés. Petőfi és Tompa nem elég tárgyilagosak, nincs meg bennök az epikai költő nyugodtsága, azért is nem tudnak eléggé jellemezni. Az egyiknél a lelkesedés, a másiknál a gyűlölet akadályozza meg, hogy jellemeket teremtsenek. Mária és Vesselényi jelleme Arany költeményében egészen kidomborodnak. Lássuk itt különösen Mária jellemzését.

1. *Mária büszke és gúnyos.* Midőn Vesselényi követet küld hozzá, hogy vele a vár föladása ügyében értekezzék, nem is áll szóba a követtel, hanem ezt feleli:

— — — — — — Elmondhatd uradnak:
A mik e falak közt szemedbe akadnak,
Fenyegetésére az legyen a válasz.
Menj, mutass meg mindent a követnek, Kádas!

Furfangos is, mert belátja, hogy a várat soká nem tarthatja, mert

hisz az eleség fogyatékán van; de rászedi a követet, kiterítteti a buzát, hogy soknak lássék; a fenékre fordított hordókra ujjnyi vastagságú lisztet hintet, hogy a követ azt higyje, telve vannak.

2. *Mária honleány a szó legszebb, legnemesebb értelmében.* Midőn Vesselényi, mint Vesselényi követe, emlékezteti Máriát, hogy atyja Szécsi György is mint királypárti halt meg, ezzel akarván őt pártjának megnyerni, nemes fölgerjedéssel így felel:

— — — — — — — — — —

Tette, a mit kivánt hona jobb reménye,
S az akori idők súlyos körülménye.

De ki van fárasztva a remény türelme,
A súlyos körülmény súlyosbbá növelte,
És lábbal tiporva minden, a mi drága:
Nemzetiség, törvény s a hit szabadsága.

Vagy tovább is várjunk? várjuk, hogy az ellen
Békés tűzhelyénél békóvasat verjen?
És, ha kész a béko, járom vagy kaloda,
Lábunkat, nyakunkat szépen tartsuk oda?

3. *Mária férfias;* bántja, hogy a nőnek nincs olyan hatásköre, mint a férfinak; bántja Vesselényi levele; bántja, hogy azt hiszi, hogy a nőnek csak szerelem kell, s kész ezért a becsületet is föláldozni. És így szól Kádashoz:

No lásd, hogyan űznek és micsoda szemmel
Láthatóan csufot ezen gyáva nemmel.

«Vagy nem ember a nő», folytatá gerjedve,
«Hogy törvényét szabja férfi kénye, kedve?
Hogy, mikép a kisded, járjon vezetéken?
Szabad akaratja megnyügözve légyen?»

4. *Szerelme* ekkor még titok előtte; de hogy már fejlődni kezd, mutatja azon gondolata, hogy szerelmét használja föl arra, hogy Vesselényit a várba csalja. Kíméletlenül szól a vezérről, hangosan kikel annak eljárása ellen, és csak azért beszél olyan hangosan, csak azért háborog, hogy saját lelke háborgását elhallgattassa. A szerelem ébredni kezd lelkében. A nő szeretni akar; jogát

követeli az amazontól, a vár kapitányától. Itt kezdődik az a küzdelem, melyről már föntebb említést tettünk, midőn azt fejtegettük, hogyan fogta föl Arany János ez eseményt. Mégsem lesz talán érdektelen lépésről lépésre követnünk e küzdelmet.

Mária, a gúnyos büszke amazon, szobájában virraszt, Vesselényit várja. Reszket attól, hogy el fog jönni, reszket attól, hogy elmarad. Azt hiteti el magával, hogy azért várja oly epedve, hogy pártjának megnyerhesse; nem akarja megérteni a szív hangját, a mely szűntelen azt dobogja: «te csak azért várod a vezért, mert szereted, női hiúságodat sértené, ha el nem jönne». És mikor Vesselényi eljött, akkor a szív mégis azt mondta: bár ne jött volna el. Mária maga adta parancsba, hogy Vesselényit börtönbe kell vetni, hogy pártjára kell csábítani és mégis, midőn ennek megtörténtét Kádas hírűl hozza, haragra gerjed. Most már gyalázatosnak találja a módot:

Hah! mily durva bánás egy nemes lovaggal:
Utána zsiványkép lest hányni bokorbúl,
Hát megől ráütni s rabbá tenni orvúl.

Sőt az egész eljárást helytelennek tartja:

«Ime, ő elszánja magát jó hiszemmel,
Bátorítja keblét hősi szerelemmel,
Bérczeket mász éjjel, viharban, egyedűl,
Ellenséges várba lép fegyvertelenűl:

És mi bizalmáért miképen fizetünk?
Lábára véletlen bilincseket vetünk,
S kit virágfüzérrel szerelem csalogat,
Rút árulást talál s nehéz rablánczokat.»

De még mindig haboz, még mindig nem hiszi, hogy szerelem az, a mit érez; s midőn Kádas éles szemével átlátva, hogyan állanak a dolgok, azt tanácsolja neki, hogy ajánlja föl szívét és kezét a vezérnek, ha ez hajlandó Rákóczy pártjára állani, akkor így felel:

«Ki beszél itt kézről — — — — — — —
Ki kérd ily tanácsot tőled, s ki emleget
Gyáva nőhöz illő hitvány szerelmeket . . . ?»

Mégis elgondolkozik Kádas szavain és így szól:

«— — — Hatalmas két erő küzd bennem:
Lázad egész lényem férfi járom ellen;
Másrészt a közügyért égek s minden áron
Annak előmentét óhajtom, munkálom.»

Igaz, két erő, két hatalmas erő küzdött lelkében, de nem az a két erő, melyet ő említ, hanem a szerelem és becsület. Az előbbit még most sem akarja maga előtt bevallani és rááll ugyan Kádas indítványára, de csakis azért, hogy a nemzeti pártnak egy derék tagot nyerjen meg, csakis azért. Szívének semmi köze hozzá, ő az ész szavát követi.

Máriát egészen lesujtja a vezér válasza; női hiúsága, büszkesége, szerelme egyaránt sértve van. Szégyen és harag uralkodó érzeményei. Ő ajánlja föl kezét, a büszke Szécsi Mária, azt a kezet, a melyért a legvitézebb lovagok mindenüket föláldozták volna? De szerelme már akkor diadalát kezdi ülni, midőn arra a gondolatra jő, hogy eldobja a kardot és páncélt és nőiesen fog felöltözködni a belsővel összhangzólag. A szerelem végre teljes diadalt ül és mi képesek vagyunk indokolni ezt a diadalt.

* * *

A három költemény nyelvezetéről csak annyit jegyzünk meg, hogy Tompa nem nagy gonddal írta e költeményt; nem csoda, nem rokonszenvezett a tárgygyal. Petőfi előadása, a kit a tárgy lelkesedésre ragadott, már jobban sikerült; de az elsőség kétségtelenül Arany Jánosé. Számos számosabb gyönyörű leíró részletet idézhetnénk e két költő művéből, melyek mindmegannyi igaz gyöngyei a magyar költői géniusznak; de nem is kezdjük meg a sort, mert nem tudjuk, hol s mikor érnők végét. Csak néhány sort közlünk mutatványúl és szerény ismertetésünk befejezéseül — azokat a sorokat, a melyekkel Petőfi végzi be elbeszélését:

Kétszáz esztendővel utóbb, hogy itt jártam,
Hire sem volt többé az egykori zajnak,
Az elhagyott, az elpusztult Murányvárban
Vadrózsa bokrok közt halk szellők susogtak.
Letörtem egy rózsát s magammal hoztam őt,
Talán a szép asszony szíve porából nőtt.

Berta Ilona.

A FELSŐ LEÁNYISKOLÁK SVÉDORSZÁGBAN.

Európának ez északi országában, melyről mostanában, legalább a politikát illetőleg, oly keveset hallunk, újabb időben élénk mozgalmak keletkeztek a nőnevelés ügyének fejlesztése körül. Azt hiszszük, nőnevelésünk ügyének némi szolgálatot teszünk, s olvasóinknak is érdekes olvasmányt nyújtunk, ha e mozgalmakat folyóiratunkban részletesebben megismertetjük. Ismertetésünknek két közlemény szolgál alapjául, ú. m. Dr. *Sjöberg Gusztávnak*, egyik stockholmi felső leányiskola igazgatójának «Les écoles supérieures de filles en Svède» című czikke (megjelent a «Revue internationale de l'enseignement» című folyóiratban); továbbá a «Zeitschrift für weibliche Bildung» cz. lipcsei folyóirat 1883. évi augusztusi és szeptemberi számában megjelent közlemény a svéd leányiskolai tanítók és tanítónők első egyetemes gyűléséről (ez utóbbi *Von der Lage Berta* berlini tanítónő tollából).

I.

A nőnevelés Svédországban a jelen század első negyedének végéig egészen magán jellegű volt. A főnemesi gazdag családok házi nevelőnőkre, az ú. n. gouvernantokra, bízták leányaik nevelését, míg a kevésbbé vagyonos családok a városi és vidéki nevelőintézetekbe küldték leányaikat. Ezek a nevelőintézetek, melyek igazgatói mindig nők voltak, rendesen benlakással voltak egybekötve. Ilyen formán a nők egy része, a kor követelményeihez mérten, meglehetősen jó nevelésben részesült; a legnagyobb rész azonban, még a művelt osztályok leányai is, nem ment tovább a legelemibb ismereteknél. Azon kor felfogásához képest nem volt szükséges, hogy a nő tanulással töltse idejét; elég volt neki annyit

tudnia, hogy jó gazdasszony lehessen, meg hogy a társalgó-teremben megállja valahogy a helyét.

A nevelőintézetekben az volt a főczél, hogy a növendék megtanúljon idegen nyelveken, különösen franczióul társalogni. A második helyet a zene, a festés és a kézimunkák foglalták el. A történetnek, földrajznak, számtannak csak a legelemibb részeit tanították; a természettudományokról szó sem volt.

A jelen század harmadik évtizedében azonban már megindúlt a mozgalom, hogy a leánynövendékek számára köz nevelőintézeteket állítsanak fel. 1826-ban egy göteborgi kereskedő, Kjellberg Jónás, 28 ezer forintot hagyományozott oly czélból, hogy Göteborgban felső leányiskola állíttassék fel. Ezen intézet, melyre később az említett férfiú családja még többet is áldozott, 1836-ban nyilt meg, és ma is fennáll «Kjellberg-iskola» név alatt. — 1831-ben Stockholmban, Wallin püspök indítványára egy új nőnevelési intézet létesült, melynek czélja az volt, hogy a növendék leányok oly terjedelmű s oly alapos kiképeztetést nyerjenek, mint a minőt a köziskolák a férfi nemen levő ifjaknak nyújtanak. Ez az iskola is fennáll még ma is, mint teljesen magán jellegű intézet «Wallin-iskola» név alatt.

Azonban a nőnevelés fejlesztésére czélzó eme törekvések nem mutathattak fel nagyobb eredményeket mindaddig, míg az állam közbe nem lépett oly szándékkal, hogy e czélra alkalmas nevelőnőket képeztessen. 1860-ban nyitotta meg az állam az első, elemi isk. tanítónőképző intézeteket, s 1861-ben, Stockholmban, a felső leányiskolai tanítónők képzőintézetét. Jelenleg van Svédországban öt állami elemi isk. tanítóképző intézet a fenálló hét tanítóképző intézet mellett. *Az elemi iskolák tanító személyzetének több mint fele nőkből áll*, kik legnagyobb részt az elemi iskolák alsó osztályaiban tanítanak. A felső leányiskolai tanítóképző intézetnek az a főfeladata, hogy magán nevelőnőket, ú. n. «gouvernantokat» képezzen, aztán meg felső leányiskolai tanítónőket. Ez intézet évenként 20—25 tanító- és nevelőnőt bocsát ki.

Csak ezen tanítónőképző intézetek megnyitása után állhattak elő elegendő számu s a kor követelményeinek megfelelő felső

leányiskolák. Egy időben úgy látszott, hogy az állam akarja kezébe venni a nők felsőbbfokú oktatását. 1866-ban a svéd országgyűlés felhívta a kormányt, hogy készítsen s nyújtson be tervezetet a nőnevelés tovább fejlesztéséről. A tervezet elkészült, s ennek alapján a kormány kérte az országgyűlést, hogy hagyja jóvá a tervezetben megjelölt felső leányiskoláknak állami költségen leendő felállítását; az országgyűlés azonban nem járult hozzá a tervezet valósításához. Svédországban a fiú-középiskolák közintézetek, s bennök az oktatás majdnem ingyenes. Az országgyűlés úgy gondolkozott, hogy az államnak nem áll kötelességében ép úgy gondoskodni a serdülő leányok neveléséről, mint a hogy gondoskodik a fiúkéról. Szerinte a leányiskolák állításában a községeket és magánosokat illeti a kezdeményezés, s az államra csak azon kötelesség hárul, hogy némi évi-segélylyel támogassa az intézeteket, a miért aztán viszont ezen intézetek bizonyos számú szegény leányt ingyenes oktatásban részesítsenek. Az állam csakugyan összevéve 28,000 frt évi segélyt ád a leány-középiskolák egy részének, melyek ezért viszont kötelesek bizonyos számú szegényebb sorsú leánynövendéknek oktatást nyújtani vagy egész ingyenesen, vagy mérsékelt tandíjért, mely évenként 28 frtot meg nem haladhat. Ez a segély csak három év tartamára van engedélyezve, melynek elteltével a segélyben továbbra is részesülni óhajtó intézetek újonnan tartoznak folyamodni a kormányhoz. Ezen folyamodvány kíséretében tartozik az iskola beterjeszteni többféle kimutatást; ú. m. az intézet igazgatásáról, a tanítási tervről, a tanító személyzetről, a növendékekről, a tandíjról, az iskola helyiségéről s az intézet bevételeiről és kiadásairól szóló jelentéseket. Az alább közlött adatok nagy része épen az ilynemű kimutatások alapján állíttatott össze.

Svédországban a felső leányiskolák összes száma 60 és 70 között van. Közöttük csak egy van állami intézet, t. i. a felső leányiskolai tanítónőket képző intézet gyakorló iskolája. Ez intézetnek czélja az, hogy egyrészt a többi felső leányiskolák mintaiskolája legyen, másrészt hogy a képzőintézeti növendékek alkalmilag ott jelen lehessenek a tanításnál, sőt tényleg is gyakorolják magokat az oktatásban. — A felső leányiskoláknak majdnem fele

kisebb-nagyobb mértékben községi intézet. Oly helyeken, hol maga a község még nem állított felső leányiskolát, a lakosság mívelt és vagyonos része alapít és tart fen ilynemű intézetet. Rendszerint ez egyesek kisebb-nagyobb összeggel járúlnak az intézet megalapításához, s ezenkívül kötelezik magokat bizonyos összegnek szükség esetén lefizetésére. Ez utóbbi intézetek legnagyobb része némi községi segélyben is részesül, s évi segélyt kap takarékpénztáraktól, egyéb egyesületektől, sőt némelyike a megyei pénztárból is. Kilátás van rá, hogy ez iskolák idővel tisztán községi intézetekké lesznek, mikor aztán a község pénztárából fedezik az eshetőleges deficziteket. — A felső leányiskolák másik része, azaz felénél valamivel több, tisztán magán-intézet. Ide tartoznak az ország legnépesebb leányiskolái, azok a nagyvárosi iskolák, melyek minden nehézség nélkül saját erejükön, azaz magukból a tanpénzekből fenállhatnak.

Svédország minden felső leányiskolájában, kivéve az említett Kjellberg-féle iskolát, tanítási díjat fizetnek. Így van ez a föntebb felhozott állami gyakorló iskolában is. A tanítási díj a helyi viszonyok szerint különböző, de aránylag igen nagy, összevetve azzal, a mi erre nézve Svédországban szabályt alkot. A svédek ingyenes oktatáshoz vannak szokva. Az elemi iskolázás kötelező és ingyenes. A fiú-középiskolákban a szegényebb növendékek épen semmit nem fizetnek, a többiek is csekélységet, mintegy 17 frtot évenként. Az egyetemre mindenki díj nélkül járhat. De a felső leányiskolák tanítási díj nélkül nem élhetnek meg. Ez iskolákban az évi tanításdíj, átlagosan számítva, fejenként 50 és 90 forint közt váltakozik a különböző intézetek szerint. És ez mind tisztán tanítási díj, mert Svédországban úgy a fiú, mint az újabb keletű leány-középiskolák nincsenek benlakással egybekötve; a tanulók szüleiknél laknak, vagy magánosoknál vannak kosztban elhelyezve. — Ingyenes hely igen kevés van a felső leányiskolákban, úgy hogy ez intézetek általában véve csak vagyonos szülők gyermekeinek valók.

A serdülő leányok számára való nevelőintézetek régebben mind női igazgatás alatt állottak. Újabban azonban változás állott be e tekintetben. Ma már a felső leányiskoláknak csak mintegy

fele részében vannak kizárólag nőigazgatók; a többiekben férfi-igazgatót helyeztek az igazgatónők mellé. Némely intézetekben az iskola kormányzó testülete megbíz egyet tagjai közül, hogy tanácsaival és felvilágosításaival legyen segítségére az igazgatónőnek; más iskolákban férfi tanításvezető van, ki e tiszteért külön tiszteletdíjat kap; végre egy néhány iskolában a főigazgatás egészen férfira van bízva. Azonban az ily intézetekben is az igazgató mellett mindig egy nő is segédkezik. A német rendszer, mely szerint a serdülő leányok iskoláit kizárólag férfiak igazgatják, nem nyert polgári jogot Svédországban.

Az igazgatónőn, illetőleg az igazgatón kívül ez iskolák állandó tanítószemélyzetét kizárólag tanítónők képezik. Azonban minden iskolában férfi tanárok is oktatnak, kik főleg a felsőbb osztályokban vannak alkalmazva. Ezek rendkívüli tanárok, s fő állomásuk valamely felsőbb fiú-iskolánál van, és csak innen fenmaradó szabad idejökből áldozhatnak néhány órát a leányiskoláknak Ez mindenesetre gyenge oldalát képezi ezen intézeteknek, de mindaddig el nem kerülhető, míg a lányiskolák, ha nem is egészen, legalább nagy részben a tanítási díjakból lesznek kénytelenek fenállani. Ezen rendszernek azonban mégis megvan az a jó oldala, hogy a leányiskolák szabadon válogathatnak a legkitünőbb tanárok közül.

Egy, körülbelől 100 növendékkel bíró iskola évi budgetje rendszerint 5600 és 6720 frt* között ingadozik; egy göteborgi iskoláé, melynek 175 növendéke van, felmegy 14000 frtra; míg két stockholmi intézetben, melyek mindegyikében mintegy 175 tanuló van, az évi budget 22,400 frtot tesz.

Az igazgatónők évi fizetése, lakáson és fűtésen kívül, rendszerint 672 frt. Sok helyen a fizetés sokkal jobb: némely stockholmi intézetben felmegy 1120 frtra s a föntebb említett göteborgiban 1400-ra. A kevés számú igazgató fizetése, kik aztán kizárólag leányiskolában működnek, nagyon különböző; a legmagasabb díjazás 3080 frtot tesz. A tanítónők évi fizetése 560 frt, nagy váro-

* A svéd *koronás* forintokban kitett összegeket itt mindig o. m. értékben fejezzük ki.

sokban 672 frt és több is. A tanárokat óránkint 1 frt 11 kr. — 1 frt 68 krral díjazzák.

A tanítónőket a képző intézetekben díjazzák legjobban. Az elemi isk. tanítónő-képzőkben a férfi tanárokon kívül összesen kilencz tanítónő működik, s a gyakorló iskolával egybekötött felső leányisk. tanítónő-képzőben négy rendes tanítónő. Ezek kapnak az államtól az alsóbb osztályban 940 frtot, s a felsőben 1960-at. Ezenkívül fizetésük, hivataloskodásuk 20-ik éveig, ötödéves pótlékokkal szaporodik; egy ötödéves pótlék 280 frtot tesz.

Míg a régi nevelőintézetekben keveset és fölületesen tanítottak s nem törekedtek a lélek összes tehetségeinek öszhangzatos fejlesztésére: addig a modern leányiskolákban, melyek azt tűzték maguk elé czélúl, hogy a leányoknak ép oly képzést adjanak, minőt a középiskolák a fiúknak, — ép úgy kifejlődött a túlterhelési baj, mint a fiú-iskolákban. A jövő feladata oda hatni, hogy a felső leányiskolák a maguk elé kitűzött helyes czélt növendékeik túlterhelése nélkül is elérhessék.

Az összes felső leányiskolák tanitási terve körülbelől egyenlő. Az alábbi táblázatban bemutatjuk a többször említett állami gyakorló iskoláét.

Tanítási tárgyak	Osztályok								Összesen
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Vallás	2	2	3	3	3	3	2	2	20
Sédv nyelv	4	4	4	3	3	3	3	3	27
Franczia nyelv	6	6	6	5	5	5	5	5	43
Német nyelv	—	—	—	3	3	2	3	3	14
Angol nyelv	—	—	—	—	—	3	3	3	9
Földrajz	2	2	2	2	2	1	—	—	11
Történet	2	2	2	2	2	2	3	3	18
Mennyiségtan	2	2	2	3	3	3	4	4	23
Term. tudományok	—	1	1	1	1	2	3	3	12
Szépírás	2	2	1	1	1	—	—	—	7
Rajz	2	2	2	1½	1½	2	2	2	15
Női munkák	3	3	3	2	2	2	—	—	15
Ének	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Testgyakorlat	1½	1½	1½	1½	1½	1½	1½	1½	12
Összesen	27½	28½	28½	29	29	30½	30½	30½	234

Megjegyzendő, hogy e tanfolyamot, melynek első osztályába 9-ik életévüket betöltött leánykák vétetnek föl, egy előkészítő, rendszerint 3 éves cursus előzi meg, s majdnem minden felső leányiskolának van ily előkészítő tanfolyama is.

A fentebbi táblázatban a kötelezett és a nem kötelezett tárgyak együtt vannak felsorolva. Erre nézve tudni kell, hogy a 3 alsó osztályban minden tárgy kötelezett; a 4., 5., 6-ikban csak a kézi munka nem az; a két felső osztályban pedig a növendék fölmenthető az idegen nyelvek közül tetszés szerint egynek tanulása alól, úgyszintén a geometriától is, melyre a 4 mennyiségtani óra egyike van szánva; végre, hogy ugyanezen osztályokban a rajz, az ének, a testgyakorlat nem kötelezett tárgyak.

Látható a fentebbiekből, hogy ezen állami gyakorló iskolában a tanítási tárgyak legnagyobb része csak a 6 alsó osztályban kötelezett általánosan, tehát azon korig, midőn a leányok 15-ik életévüket betöltötték, mely évre esik rendszerint a confirmatió ideje Svédországban. Ettől fogva bizonyos szabadsággal bírnak a növendékek a tanítási tárgyak megválasztásában; s e szabadságnak úgy a tanító személyzet, mint a művelt közönség még nagyobb kiterjesztését óhajtja. Azt akarják, hogy egészen külön tanítási tervezet lépjen életbe a 15 éven alóli s ezen évet meghaladott leányok oktatásánál. A választási szabadság már tényleg be is van véve a svéd leányiskolák nagy részének felső osztályaiba. Sok iskola a fentebbi programmban megjelölt tárgyakon kívül egyebeket is fölvett a tanítási tervbe; milyenek pl. az egészségtan, a művészetek története, a könyvvitel, a nevelés tudománya stb. Két stockholmi leányiskolában, a Wallin nevéről nevezettben és a «leányok lyceumában», világosan meg van húzva a határvonal a tulajdonképi felső leányiskola s a 15 éven fölüli leányok tanfolyama közt. E felső tanfolyam a Wallin-iskolában két, a leányok lyceumában három ágra oszlik. Mindkét iskolában egy-egy ág az érettségi vizsgálatra készíti elő a növendékeket, a fiú-iskolák tanterve szerint. Előadják tehát ott a latin nyelvet is, aztán az algébrát, geometriát, dogmatica theologiát, philosophiát stb. Eddig mintegy 50 nő tette le az érettségi vizsgálatott, kiknek egy része azután az egyetemre

ment tanúlását folytatni, más része azonnal tanítónői állomást foglalt el.

II.

Hogy Svédországban a nőnevelés, mint a nevelésnek egy külön ága, újabb időben mily önálló fejlődésnek indúlt, mutatja az is, hogy ez ügy munkásai külön testületté szervezkedtek, s 1879. jún. 10—12. napjain megtartották Stockholmban a *svéd leányiskolai tanítók és tanítónők első egyetemes gyűlését*. Összeállítjuk itt röviden e gyűlés főbb mozzanatait.

A gyűlésre 517 résztvevő jelentkezett, kiknek négy ötöde tanítónő volt; fővárosbeliek voltak 215-en, kisebb városokból 297-en, Finnországból 5-en. Megvitattak 7 általános kérdést, s öt szakosztályban 15 speciális témát.

Az 1-ső általános kérdés ez volt: Vajjon megtettek-e Svédországban az állam és községek minden tőlük telhetőt a nőnevelés emelésére? A felelet az volt rá, hogy nem. Az állam a fiú-iskolákhoz képest alig számbavehető csekélységgel segélyzi a leányiskolákat; a községek is édes keveset tettek. «Hát a leányoknak nincs meg épen az a joguk szellemi tehetségeik fejlesztésére, mint a fiúknak? Hát csak a férfiaknak van meg az a joguk, hogy maguknak önálló megélhetést biztosítsanak» — mondta az egyik szónok, Dr. Sjöberg. Elhatározták tehát, hogy a kormányhoz folyamodnak az államsegély nagyobbításáért, s hogy az állam a községeket is nagyobb támogatásra serkentse. Kérelmezték, hogy az állam által segélyzett magán-iskolák tanítóinak és tanítónőinek szolgálati idejük betudassék, ha nyilvános intézetekbe lépnek át; hogy az állam a tanítónők jobb és nagyobb számú kiképzéséről gondoskodjék stb. — 2-ik kérdés: Nem volna-e kivánatos, hogy az ország összes leányiskolái az eddiginél öszhangzóbb szervezetet kapjanak, s mily eszközökkel lehetne ezt elérni? A 3-ik és 4-ik kérdést összefoglalták, ilyen formán: Mit követelhetünk oly leányiskolától, mely jogosan megérdemli a «felső» elnevezést? Engedhet-e növendékeinek a felső leányiskola szabad választást a tanulandó nyelveket illetőleg? A gyűlés az idegen nyelvek közül csak a francziát

nem óhajtja fakultativnak. — 5-ik kérdés: Milyen legyen az előkészítő iskola? (t. i. az, mely a mi elemi iskolánk 3 alsó osztályának megfelel). E kérdés vitatása közben a tornatanításnak a nagyobb rész ellene nyilatkozott, mert az ily korú leánykáknál a testi erő még nagyon gyenge; elég ott a játék is. A kézimunkákra nézve pedig azt javasolták, hogy azokat jó lenne a fiúknak is tanítani, minthogy a kis gyermekek az ilyen foglalkozásban nagy örömet találnak. — 6-ik kérdés: Neveltek-e addig a svéd tanítónőképző intézetek a követelményeknek megfelelő szak-tanítónőket? A svéd tanítónőképző intézetek eleinte csak arra törekedtek, hogy szaktanítónőket képezzenek. A tanítványokat felvették viszgálat nélkül, kötelezett csak négy tárgy volt, a többi szabad választás alá esett. Ezen rendszer szerint a tanítónők általános míveltségének szenvednie kellett. Hogy ezen hiányon segítsenek, később, meghatározott ismereteket kivántak a fölvételnél s csak nehány tárgyat tettek fakultatívvá; de ekkor meg az anyag bősége a szakszerű képzést tette lehetetlenné. A gyűlés tehát úgy nyilatkozott, hogy a fölvételnél többet kell követelni s világosan megállapítani a föltételeket; hogy az első évben általános ismeretek kötelezőleg taníttassanak, s csak a két utolsó évben lássanak a leendő tanítónők oly szaktanulmányokhoz, melyekhez tehetségük is, kedvük is van. — A 7-ik kérdés a tanítónők munkával túlterhelése körül forgott. Kivánatosnak mondták ki, hogy tekintve a nők csekélyebb testi erejét, a tanítónők munkaideje hetenként 20—24 óránál többre ne menjen.

A speciális kérdések az egyes tárgyak tanítására vonatkoztak. Fölemlítünk ezek közül is nehányat. A földrajzi oktatás, jó könyvek hiánya miatt, még mindig nem kielégitő; ezeknek úgy kellene berendezve lenniök, hogy az alsó osztályokban fősúlyt fektessenek az általános mathematikai és physikai földrajzra, a felső osztályokban pedig a politikai és míveltségtörténeti viszonyokra. — A természettudományok különböző ágaiból felveendők az állat-, növénytan, fizika, egészségtan. A vegytan maradjon el. — A mathematikai oktatásra igen nagy súly fektetendő, különösen a gyakorlati számításokra. Ennél a tárgynál különösen fontos a methodikus tanításmenet; a számmiveletek gépies alkalmazása egészen elve-

tendő. A felső osztályokban felvehető valami a geometriából, bár a leányoknak ezen tárgyra általában igen csekély tehetségök van. Az algébra tanulását csak a legtehetségesebb növendékeknek kell megengedni; a többség azon nézeten volt, hogy *ezt a tárgyat egy leány sem képes felfogni.* — A hazai nyelv tanításánál az irodalomtörténet és a verstan a leányiskolából kizárandó.

* * *

Idegen országok intézményeinek ismerete, azok jó és gyengébb oldalainak szemlélése, mint gondolatebresztő, mindig igen hasznos lehet a saját, amazokkal rokon intézményeink fejlesztésére. Ily szempontból folyóiratunk, mint eddig is tette, úgy ezután is figyelemmel fogja kisérni a mívelt népek nőnevelésének fejlődését.

Komáromy Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

«Háztartástan» polgári és felsőbb leányiskolák számára. Ez a címe annak a kevés szakszerűséggel, de annál több naivsággal szerkesztett könyvecskének, melyet *Sajóhelyi Béla* tanár írt, s melyet az Eggenberger-féle könyvkereskedés adott ki, *60 kr. bolti árral* bocsátva a könyvpiaczra.

A könyv kiadása — egy ilyenféle tankönyv szükségességét tekintve, — teljesen indokolt. «*Háztartástanunk*» kevés van s a mi van is, csak részben felel meg czéljának, annak a czélnak, melyet egy használható háztartástannak — a mi nézetünk szerint — okvetlenül maga elé kell tűznie.

Ime, egy hézagpótló mű, gondoltuk, mikor a művecskét tanulmányozás czéljából kezünkbe vettük. De csakhamar a csalódás érzetével tettük le ismét. Sajóhelyi úr könyvében nincs semmi, a mi azt pályatársai felé emelhetné. Alapfelfogása eltévesztett, dispozicziója zavaros, kidolgozása gyönge . . . Súlyos vádak; okoljuk meg egyenkint:

«A háztartás *vezetése*, a *főzés* stb. — szerző felfogása szerint egyformán — *gyakorlati dolog* s tanítása kívül esik az iskola falán s a tanterv keretén». Ez a helytelen különböztetés ejti tévedésbe könyve czéljával az írót. A *háztartás vezetése* épen nem oly gyakorlati dolog, mint a *főzés*; s ha az utóbbi nem is lehet az iskola feladata, a *háztartás vezetésére* megkivántató elméleti ismereteket, úgyszólván eszméket, a háztartástannak kell a növendék lelkében felkölteni. De szerzőnk szerint a háztartástan feladata csupán abban áll, hogy a «háztartásban előforduló teendőket, a tárgyakat s azok használatát a növendékekkel megismertesse». Épen azért «háztar-

tástana» nem is egyéb, mint ezeknek a teendőknek és tárgyaknak félig sem sikerült leírása.

Egészen megfeledkezik arról, hogy a háztartást mint folytonos fogyasztás és újratermelés székhelyét kell tekinteni, hogy a háztartás leendő vezetőjét mindenekfölött a helyes gazdálkodás elveivel kell megismertetni. Vagyon, érték, ár, munka, munkamegosztás, termelés, megtartás, fogyasztás, mind olyan nélkülözhetetlen fogalmak, a melyekkel s a melyek összefüggésével s hatásaival épen a «háztartástan»-nak kell a növendéket megismertetni. A háztartás helyes vezetése épen ezen fogalmak ismeretén, az ezekkel összefüggő elvek, törvények alkalmazni tudásán és alkalmazni akarásán fordul meg. Szerző is sejteni látszik ilyesmit, de ennek a sejtelmének csupán ebben a meglehetősen zavaros mondatban ad kifejezést: «Nagy feladat vár a leendő gazdasszonyra, nagy felelősség, gyakran az egész család jóléte, boldogsága függ az ő működésétől, *azért úgy végezze dolgát, a mint azt tiszta lelkiismerete sugallja s a körülményekhez és viszonyokhoz mindenkor szigorúan alkalmazkodjék*». E helyett a semmi pozitiv ismeretre nem juttató szólam helyett szivesen láttuk volna néhány egyszerűbb, de különböző jövedelemmel bíró háztartás *költségvetését*, a mely világosabban értésére adta volna a növendéknek, hogy a «*körülményekhez és viszonyokhoz szigorúan alkalmazkodjék*».

Szerző a maga háztartástanát — mivel «a nagyterjedelmű anyag és annak kezelése (nem tudni minő alapon) négy csoportra osztható» négy részre osztja. Az egyes fejezetek címeiből meg a tartalomjegyzékből megtudhatjuk, hogy e részek a következők: I. A lakás. II. A tulajdonképeni háztartás. III. A tápszerek. IV. A ruházat. Hogy a «*tulajdonképeni háztartás*» fejezet címe alá miért nem foglalhatja szerző, a lakást, tápszereket s a ruházatot is, azt ép oly kevéssé értjük, mint azt, hogy egy ilyen című alfejezet «*Általános* szabályok a lakásnál» hogy foglalhat magába ilyen *részletes* utasításokat: «A faedények (fatál sónak . . . stb.) általában a faberendezés kőporral sikáltassék; . . . A rézedények, kívül, hol leginkább foltosodnak, eczetes lisztpéppel kenendők be, finom rongydarab segélyével» stb. stb. . . .

De ha nem lett is azzá a könyv, a minek s a milyennek szerintünk lennie kellett volna, nem ítélhetjük el, ha legalább azzá lett, a mivé a szerző tenni akarta, t. i.: «A háztartás anyagának egészségtani, élettani, vegytani, természettudományi oldalairól való ismertetése». Sajnos azonban a könyvre ily tudományos mértéket alkalmazni épen nem lehet, mert akkor azzal a szóval kell kezünkből letenni: «megnéztelek és könnyűnek találtalak». Semmi sem igazolja jobban ez ítéletünket mint a könyv szavai. Így pl. a takaréktűzhelyről nem tud többet mondani, mint hogy: «helyenként magunknak kell beszerezni, sok helyen azonban a lakással együtt jár». Ép ily keveset érnek a következők: «Ajánlható *nagyobb háztartásoknál* egyes konyhagépek beszerzése, melyek nagy részeinkább *kényelem mint czélszerűség* szempontjából értékes. Ilyenek stb. . . . Czélszerűbbek ezeknél a czukorvágó, közönséges a kávédaráló gép is» (egyes nagyobb háztartásoknál?). A mángorló gépet szerző azért mondja czélszerűnek, mert kis helyet foglal, s *némileg* asztalka helyett használható. A szappan és keményítőről szóló fejezetet a következő jelentős mondattal vezeti be: «Sajátságos dolog, hogy a fehérneműben a majdnem mindig zsír által okozott foltok, zsír segélyével nyert anyag t. i. *szappan* által mosatnak ki». A *szappan-készítést* a következőleg magyarázza: «Ha zsírokhoz forró állapotban valamely szervetlen erős aljat pl. natrium-hydratot, illetőleg ezek vízoldatát öntjük, a zsírsav glycerinje vízoldatba megy át s helyébe az erős alj fémje lép a zsírsavba, s ezen zsírsavas natrium képezi a szappant. Így állítják elő a szappanokat házilag és gyárilag is». Tessék megpróbálni! . . .

Majd ilyen fontos tudnivalókra akadunk: «Már a liba és kacsapecsenye, különösen hidegen élvezve nagyobb zsírtartalma miatt több dolgot ad az emésztő készüléknek, s ritkábban is fordul elő asztalunkon . . . Legritkább, mert legdrágább a pulyka húsa asztalunkon stb.» . . . «A vöröshagyma kellemes édes izű, azért nyersen is élvezzük, ép így a fokhagymát, melynek termése több fiatal hagymát foglal magában» . . . «A mandula minden tekintetben hasonló a dióhoz s ép úgy használtatik mint a dió, csakhogy nálunk — nehezebben teremvén meg — nem oly elterjedt» . . . .

A mogyoróra nézve mind az áll, a mit a dióról és manduláról mondott a szerző (ezekről jóformán semmit sem mondott) «csakhogy zölden nem szokás befőzni» . . . «Tény az, hogy nagyobb városokban aránylag kevés kutat találni, melynek vize minden tekintetben megfelelne a követelményeknek. Kisebb városokban *pedig* szabályul kellene azt állítani, hogy a kutak fedéllel látandók el» . . . Ezek s ehez hasonlók azok a *vegytani, természetrajzi, természettani* oldalok, melyekről szerző a «háztartás» anyagát bemutatja. Mennyit ér ezek használatának, a háztartási teendőknek leirása, erre legjellemzőbbek szerzőnek a «Befejezésben» mondott következő szavai: «Még azon egyes esetekre vonatkozó tanácsok, utasítások is, melyek helyenként fel vannak említve, csak akkor fognak valóban használhatóknak, czélszerűeknek bizonyulni, *ha éveken át való alkalmazásuk folytán gyakorlatilag egyenként kipróbáltatnak*» (?)

Bizony-bizony nem lett a könyv azzá sem, a mivé a szerző tenni akarta, sőt sajnos, hogy úgy a mint van — a mivé inkább a véletlen mint tervszerűség folytán lett — sem ér sokat, mert meghatározásai homályosak, tanácsai megbizhatlanok, leirásai hiányosak. A fontosabb tudnivalók elvesznek a semmitmondó szavak fölöslegében, a melyek túltengése okozza, hogy a munka sem iskolai használatra, sem egyesek okulására nem alkalmas. S ezért, hogy ha az Eggenbergerék könyvkiadói jó hírén ez a kiadvány észrevehető csorbát nem üt, annak oka nem a fogyatkozásokban gazdag munkácska valamirevalóságában, hanem az említett czég hírnevének régibb időkből származó szilárdságában keresendő.

Sebestyénné Stetina Ilona.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

II. Polgári leányiskolák (folytatás).

7. *A pápai áll. s. községi polgári leányiskola értesítője az 1882—3. tanévről. Szerkesztette Sághy Béla, igazgató.* — Az iskola 8 év óta áll fen; de sem a nyolcz éves múltból, sem a lefolyt évről nem találunk az értesítőben fontosabb adatokat. — A r. *tanítótestület* 7 tagból állott; tanítónők: Harrach Etelka, György Etelka, Aingler Erzsébet. — A *növendékek létszáma* mind a négy osztályban 85. (Az I-ső osztályban 30, a IV-ikben 15) *Vallás szerint* volt: róm. kath. 14, helv. hitv. 8, ágost. h. 3, mózes v. 60. *Nyelv szerint:* német 4, a többi magyar. *Illetőség szerint:* helybeli 63, vidéki 22. Van az iskolának 339 kötetnyi ifj. könyvtára. Tanszerek szaporítására fordíttatott 90 frt. — *Tandíj:* 6 frt; beiratási díj 2 frt; ezenfelül minden növendék fizet 50 krt *téntapénz* (?) czím alatt, 50 krt pedig az ifj. könyvtár gyarapítására.

8. *A körmöcz sz. kir. és főbányavárosi községi polgári leányiskola második értesítője az 1882—83. tanévről.* — Ez évben nyilt meg az iskola III-ik osztálya, még pedig már az új, igen csinos és czélszerű bútorokkal felszerelt isk. épületben. — A tanítótestület 12 tagból állt; közöttük csak egy tanítónő: Kaplik Mari, a ki a női kézimunkát tanította. — A *növendékek létszáma* az addig megnyilt három osztályban: 59. (I oszt. 16, III-ik osztályban 27.) *Vallásra nézve:* róm. kath. 32, ágost. h. 11, izraelita 16. *Illetőségre nézve:* helybeli 42, vidéki 17. Az intézet belső életéről nem találtunk semmi tudósítást az értesítőben. *Tandíj: 10 frt.*

9. *A balassa-gyarmati áll. s. községi polgári leányiskola első évi értesítője az 1882—83-ik tanévről. Közli Tomesko Nándor, igazgató.* — Az intézet ez évben bővíttetett ki a IV-ik osztálylyal s egyúttal fenállásának is negyedik évét töltötte be. A tanév történetéből megemlítendő, hogy «*egy növendék rosz magaviselet miatt az iskolából kizáratott*»! Volt isk. takarékpénztár, melyet Dömök Erzsébet tanítónő kezelt; a növendékek jótékony czélú működvelői előadást tartottak. Isk. tanszerekül a polg. főiskola tanszerei használtattak. — A *r. tanítótestületnek* 7 tagja volt; tanítónők: Bánhidy Mária, Benzenleitner Leona, Dömök Erzsébet, Komjáthy Márkus Gizella. *A növendékek létszáma* a négy osztályban: 59. (I. osztályban 26, IV-ikben 10.) *Vallásra nézve:* róm. hath. 8, ágost. hitv. 5, mózes vall. 46. *Nyelvre nézve*: csak magyarúl beszélt 21, magyarúl-németűl 33, magyarúl-tótul 5. *Tandíj:* 6 frt, ezenfelül beiratáskor mindenki fizet 1 frtot, mint könyvtári és értesítői díjat. A franczia nyelv tanításáért külön 10 frtnyi tandíj jár.

10. *Az ipolysági áll. s. községi polgári leányiskola értesítője az 1882—3. tanévről. Közli: Varga Berta, igazgató.* — Az alig tizenkét lapnyi értesítőben alig találtunk egyebet a feldolgozott tananyag, a tanszerek, a tanítótestület s a növendékek neveinek felsorolásánál. Egyike a leggyengébben szerkesztett értesítőknek. *Tanító testület*: Varga Berta, ig., Kolos Irma, May Emilia, Szegfi Emilia. *Növendékek létszáma*: I. osztályban 23, II-ikban 15, III-ikban 8, IV-ikben 3; *összesen 49*. Ezek közül *vallásra nézve*: róm. kath. 23, ágost. 5, mózes v. 21. *Nyelvre nézve*: magyar 44, német 3, tót 2; *illetőségre nézve* helybeli 29, vidéki 20: tandíjmentes 13, fizető 36. — Van isk. takarékpénztár; betett 21 növendék összesen 291 frtot. *Tandíj?*

11. *A makói áll. s. községi polgári leányiskola értesítője az 1882—83. tanévről, III. évf. Közzéteszi Sárkány Jenő, igazgató.* — «Főleg két, iskolánkra nézve kiváló fontossággal biró mozzanat emelkedik ki a lefolyt tanév történetéből — úgy mond az értesítő. — Az egyik az, hogy e tanévben a IV-ik osztály is megnyilt, mi által iskolánk teljessé lett; a másik, mely városunk művelődésének történetében is nevezetes helyet foglal el, az, hogy Makó város lelkes közönsége saját filléreiből oly díszes épületet emelt iskolánk számára, melyet bármely iskolafentartó hatóság méltán irigyelhet.» *A tanító testület* 9 tagja közül tanítónők: Jakabffy Elvira, Tanos Irma. — *A növendékek létszáma* a négy osztályban 50. (I-ső osztályban 16, a IV-ikben 7.) Ezek közül *vallásra nézve*: róm. kath. 17, helv. h. 12, ágost. h. 2, mózes v. 16; *nyelvre* nézve 1 német, a többi magyar; *illetőségre nézve*; helybeli 45, vidéki 2. — A taneszközök s könyvtár gyarapodásáról részletes kimutatást ád az értesítő. *Tandíj 10 frt*; beiratási díj 1 frt.

12. *A győri m. kir. állami polgári leányiskola I-ső értesítője az 1882—83-ik tanévről. Közli Vargyasné Petz-Vilma, igazgatónő.* — Az értesítő részletesen közli az intézet felállításának történetét, melyből a következő főbb adatokat megemlítjük mi is: Voltak ugyan Győrött a viszonyoknak megfelelő magán felsőbb leánynevelő intézetek mindenkor, de a város maga nyomott anyagi viszonyai miatt még az 1868-ki népokt. törvény meghozatala után sem áldozhatott e czélra. Az új törvény értelmében szervezett első felső leányiskola csak 1872-ben állíttatott fel s ez is magánvállalkozó, a jelenlegi polgári leányiskola igazgatónője által. Ez a felső leányiskola 1875-ben az állam és város támogatásával polgári leányiskolává alakíttatott át s felruháztatott a nyilvánossági joggal is; de azért megmaradt magán-intézetnek. Végre Győrváros képv. testülete, belátva azt, hogy magános egyén erejét egy ilyen intézet fentartára meghaladja, s belátva másrészt azt is, hogy egy ily intézet Győr városára nézve elodázhatatlan szükség, elhatározta, hogy hajlandó évenként magasabb összeget is megszavazni egy ily intézet fentartására, ha a vall. és közokt. miniszterium Győrött állami polg. leányiskolát állít fel. A határozatot tették követték. Még 1882-ben megkezdődtek az alkudozások a városi hatóság és a kormány közt, a melyek rövid időn azzal az eredménynyel értek véget, hogy a miniszterium a Vargyasné-Petz Vilma úrnő által fentartott magán polg. leányiskolát átvette és a saját hatósága alatt újonnan szervezte; a város pedig az új állami polg. leányiskola számára évenként 800 frt segélyt biztosított. Az egykori tulajdonosnő pedig az új áll. intézetnek igazgatójává neveztetett ki. — A négyosztályú

polg. leányiskola *tanitótestülete* a közoktatókkal együtt 10 tagból áll; az igazgatónőn kívül három tanítónő működött: Czikann Berta, Kovács Kornélia és Timár Fanny. — *A növendékek létszáma* 98 (legtöbb a III. osztályban: 33; legkevesebb a IV-ikben: 8). Ezek közül *vallásra* nézve volt róm. kath. 46, ágost. 10, helv. 4, mózes v. 38; *nyelvre nézve* német 5, a többi magyar, haladó 98, ismétlő 1. — *Tandij:* 6 frt; beiratási díj 50 kr.

13. *Értesítő a b.-csabai nőképző társulat polgári leányiskolájáról. 1882—83.* — Az intézet történetéből nem találunk említésre méltó adatokat az értesítőben; az isk. év csendesen folyt le, de ez a zavartalanság nem a tespedés nyugodtsága volt, hanem a munkás, szerencsés fejlődésé. — A *tanitótestület*, Donner Lajos, igazgatóval együtt négy tagból állott, köztük Écsy Irma tanítónő. — *A növendékek létszáma* a négy osztályban 69. (I-ső osztályban 24, a IV-ikben 11.) *Vallás szerint:* róm. kath. 10, ágost. 31, mózes v. 28; *nyelv szerint:* magyarúl beszélt 24, magyarúl-németűl 16, magyarúl-tótul 16, magyarúl-németűl-tótul 11; *illetőség szerint:* helybeli 55, vidéki 14. — *Tandij* 20 frt; fára 2 frt 50 kr., iró- és rajzszerekre 2 frt, könyvtárra 50 kr.

14. *A munkácsi állami polgári leányiskola és az azzal kapcsolatban levő nőipartanoda I-ső évi értesítője az 1882—83. tanévről. Szerkeszté Kassics Etel, igazgató tanítónő.* — Munkács városa egyike ama városainknak, melyek legtöbbet áldoznak a népnevelés czéljainak előmozdítására; van kitünően felszerelt népiskolája, melynek számára a város díszéül szolgáló palotaszerű épületet emelt, van kisdedóvója, gyermekjátékkészítő tanműhelye stb. Évenkénti jövedelméből mintegy 10,000 frtot áldoz e czélokra. 1874 óta mozgalom folyt abból a czélból, hogy a felső leányoktatás számára is iskolát állítson. 1881-ben odáig jutottak a dolgok, hogy a város képviselőtestülete a vall.- és közokt. miniszteriumhoz fordúlt egy áll. polg. leányiskola s vele kapcsolatos nőipariskola felállításárt. Ő maga felajánlotta a kettős intézet számára a szükséges tanhelyiségeket, valamint a tanerők számára természetben való lakást; továbbá kötelezte magát a fűtésre szükséges fa ingyen kiszolgáltatására s arra, hogy a tantermek világításáról és bebútorozásáról gondoskodni fog. A vall. és közokt. miniszterium meghallgatta a város kérését és ajánlatát s 1882-ben, junius 23-án elrendelte egy áll. polg. leányiskola felállítását olyképen, hogy ez intézet még ugyanazon év szeptemberében megnyitassék. Mialatt a polg. leányiskolára vonatkozó tárgyalások folytak s a legkedvezőbb eredményre jutottak, a megyei kir. tanfelügyelő, Halász Ferencz, fáradhatatlan buzgalmával kieszközlé a «felső tiszavidéki háziipart terjesztő egyesület»nél», hogy az a polg. leányiskolával kapcsolatban egy nőipariskola felállítását elhatározta. A felszerelési s fentartási költségeket egyelőre maga az egylet fedezi; a város pedig fentebb említett hozzájárulásaival támogatja az iskolát. — Az 1882—83-ik isk. évben csak a polg. l. iskola első osztálya nyittatott meg a nőipariskolai tanfolyammal együtt. Az áll. isk. gondnokság felügyelete alatt a kettős intézet vezetése *Kassics Etel* tanítónőre bizatott, a ki mellett a polg. l. iskolában *Spángi Edith*, a nőipariskolában a *Podhorszky Gizella* működött mint tanító. — I. A polg. leányiskolában járt *26 növendék*. Ezek közül: *vallásra* nézve róm kath. 10, reform. 3, görög kath. 1, mózes v. 12; *anyanyelvre* nézve magyar 24, német, cseh 1—1; *illetőségre nézve* bereg megyei 20. Évközben elmaradt 5 növendék. II. A nőipariskolába járt *34 növendék*, a kikről az értesítő

nem közöl részletes adatokat. Az iskola felszereléséről közölt adatokból azt látjuk, hogy az iskola még csak a kezdet elején van. *Tandíj*: a polg. leányiskolában egész évre 6 frt, a nőipariskolában 10 frt; beiratási díj mind a kettőben 1 frt.

15. *A «beregszász és vidéki nőegylet» által fentartott s áll. segélyzett polgári leányiskolának és nőipartanodának értesítője az 1882—83. tanévről. Szerkesztette Engelthaler Róza, igazgatónő.* — A kettős intézet ez évi története nem mutathat föl kiemelkedőbb mozzanatokat. Megemlítjük mégis a tanítótestület ama jó szokását, hogy az önképzés czéljából havonként mintaelőadásokat tartott (egy ilyen, igen sikerült mintaelőadást közöl is az értesítő *Matolay Jolán*, tanítónőtől); és az értesítés ama panaszát, hogy az izr. v. növendékek közül igen számosan vonakodtak szombati napon az iskolát látogatni, noha az órarend készítésénél gond fordíttatott arra, hogy vallásuk által tiltott foglalkozások e napon elő ne forduljanak. A t. testület erélyes és tapintatos fellépése azonban leküzdötte az oly káros elfogultságot és az év második felében megszüntek a rendellenességek. *Tanítótestület:* Engelthaler Róza, ig. t., Bodenlosz Teréz, Jerabek Boriska, Matolay Jolán, Topiczer Izabella. *Növendékek létszáma:* I. A polg. leányiskolában: *97.* (Legtöbb az előkészítő osztályban: 47; legkevesebb a IV. osztályban: 4.) *Vallásra nézve:* róm. kath. 21, reform. 22, mózes v. 54; *anyanyelvre nézve:* mind magyar; *illetőségre nézve:* helybeli: 75, vidéki 22; tandíjmentes 12, évközben kimaradt 10. II. *A nőipariskolában: 26.* Ez utóbbiakról részletes adatok nincsenek. — *Beiratási díj* minden osztályban 1 frt; *tandíj:* az előkészítő osztályban 15 frt; a polg. isk. osztályokban 20 frt egész évre; a nőipariskolában egy tanfolyamra havonkint 1 frt.

16. *A kis-martoni m. kir. áll. polgári fiu- és leányiskola második értesítője az 1882—3. tanévről. Szerkesztette Kramer József, igazgató.* — Emez iskola, noha még csak két év óta áll fen, a leglátogatottabb polg. iskolák egyike s a legszebb eredménynyel munkálkodik a polg. osztály műveltségének s a magyarságának előmozdításában. Az értesítő kiemeli, hogy a fiu-osztályokat kétszer annyi növendék látogatja, mint a leány-osztályokat s ennek okát abban találja, hogy a vidékbeli szülék felfogása szerint a lányoknak felsőbb iskoláztatása fölösleges. Ők beérik azzal, ha lányaik a kézimunkában némi jártassággal bírnak s mivel ezt a helyben létező néhány magán kézimunka-iskolában is elsajátíthatják: inkább ezekbe küldik lányaikat, mivel itt kizárólag csak kézimunkát tanulnak. Az az ok is számot tesz, hogy a szülék legtöbbje nem tartja szükségesnek a lányokra nézve a magyar nyelv tudását. De — jegyzi meg az értesítő — mindkét tekintetben örvendetes javulás észlelhető: a szülék lassacskán megbarátkoznak az új intézménynyel, sőt szemmel láthatólag megkedvelik azt. — A leány-osztályok növendékeirészt vettek a soproni első házi-ipar- és női kézimunka-kiállításon és izléses kivitelű munkáikért kitüntető oklevelet nyertek. — Az isk. tanítótestület magyarnyelvi tanfolyamokat rendezett felnőttek számára s az értesítő különösen a női tanfolyambeliek kitartását és buzgalmát dicséri. — A kettős intézet *tanító testülete* 8 tagból áll; tanítónők: Király Emma és Scherer-Ragályi Róza. A *növendékek létszáma* a két lány-osztályban 48 (26+22); a két fiu-osztályban 97. A leány-osztályok növendékei *vallás szerint:* róm kath. 34, mózes v. 14; *anyanyelv szerint* magyar 4, német 44; *nyelvismeret szerint*

magyarul-németül beszélt 25, csak németül 23; *illetőség szerint:* helybeli 27, felső- és alsó-kismartonhegyi 14, vidéki 7. Az isk. év alatt kimaradt 6 növendék. — Az értesítő részletes kimutatást közöl az iskola tanszereinek dicséretes gyarapodásáról s ama jótéteményekről, melyekben az iskolát a közönség részeltette. Az értesítő egyáltalában — s ezt kiváló dicsérettel kell kiemelnünk, — egyike a leggondosabban szerkesztetteknek mindazok közül, a melyek kezünkön megfordultak. *Tandíj:* 5 frt; *könyvtári díj* 1 frt; *beiratási díj* 1 frt.

17. *A brassói m. kir. áll. elemi, pol. ári és ipariskolák VIII-ik értesítője az 1882—3. tanév végén. A gondnokság megbizásából kiadta Orbán Ferencz, igazgató.* — A brassói áll. iskolák, tanfokozatuk szerint a következők: *a)* négyosztályú elemi leány-iskola; *b)* négyosztályú fiu-iskola — mind a kettő külön, de egymással összeköttetésben álló épületben; *c)* négyosztályú vegyes elemi iskola; *d)* női ipar-tanműhelylyel kapcsolatos négyosztályú polgári leány-iskola; *e)* műipar-irányú s eddigelé még csak az I. és II. osztályból álló polgári fiu-iskola (mind a kettő bérhelyiségben); *f)* alsó fokú ipar-iskola egy előkészítő és három rendes ipar-iskolai tanfolyammal. — Az isk. év történetéből kiemeli az értesítő, hogy a tanítótestület buzgósága folytán ifj. könyvtár alapíttatott, iskolai dísz-zászló (140 frtért) készült, két isk. ünnep rendeztetett stb. Volt iskolai takarékpénztár (betevő 175 növendék, betett összeg 283 frt). Az intézet nagy mértékben részesült úgy a kormány, mint a nagy közönség érdeklődő figyelmében és jótéteményeiben.

I. *Elemi iskolák. Tanítótestület* 14 tagból állt; tanítónők: Borosnyay Katalin, Czinner Janka, Gyertyánffy Katinka, Schmid Mari, Stark-Zeffer Mari. *A növendékek összes létszáma* 475. Ebből a leány-iskolákra esik 246, tehát a felénél több.

II. *Polgári iskolák. A tanítótestület* 10 tagból áll; tanítónők: Jancsó Róza, Millner Anna, Solymosy Anna és Orbán Ferenczné. *A növendékek összes létszáma:* (a polg. fiu-iskola két s a polg. leány-iskola négy osztályában) 94. A polgári leányiskolára esik 56 (24+16+10+6). Ezen utóbbiak közül *vallásra nézve:* róm. kath. 25, helvét h. 13, ágost. 12, mózes v. 3, gör. kath. 2, görög kel. 1. *Nyelv szerint:* magyar 38, magyar-német 13, szász 2, román 3. *Illetőség szerint:* helybeli 51, vidéki 6. — Ismétlő 5, haladó 51; tandíjmentes 12.

III. *Ipar-iskolákba járt* 129 fiu növendék.

Az értesítő bő és pontos részletezéssel ismerteti az egyes iskolák szervezetét, a bevégzett tananyagot s az intézeti szertárak állapotát. *Tandíj:* az elemi iskolákban 2 frt, a polg. iskolákban 5 frt. *Felvételi díj* czímén az isk. könyvtár javára az elemi iskolánál 25 krt, a polg. iskolánál 50 krt fizet minden tanuló.

Értekezés «*A szemléleti oktatásról*» Mally Nándortól.

18. *Kassa sz. kir. város községi polgári fiu- és leányiskolájának értesítője az 1882—3. tanévről. Közli Mártonfy Márton, igazgató.* — A kassai polgári iskolák már tíz év óta állanak fen; 1873. év junius havában történt ugyanis, hogy a város közgyülése, főleg Szikay Lipót, Éder Ödön s néhai Engelmann Gyula urak kezdeményezésére elhatározta a polg. fiu- és leány-iskola fellállítását. — A lefolyt iskolai évben a polg. iskola az eddig a főreáliskola által bérelt konviktus épületébe költözött. — A kettős intézet *tanítótestülete* 13 tagból állott; tanítónők: Gyurász Gyuláné, To-

biás Endréné, Kolacskovszky Elza és Meiszner Regina. *A növendékek létszáma* a hatosztályú polg. fiu- és négyosztályú polg. leány-iskolában együttvéve 330. *A polg. leány-iskolában 176.* Ezek közül *vallásra nézve* volt: róm. kath. 71, gör. kath. 3, reform. 12, ágost. 4, mózes v. 86. Évközben kimaradt 14. Osztályismétlésre utasíttatott 11. Az értesítő ezenfelül részletes tudósítást közöl a bevégzett tananyagról s az iskola fölszereléséről. Érdekesek az iskola látogatottságáról közölt statisztikai adatok: 1873—4. évben (I. oszt.) volt 21 növendék; 1874—5-ben (I.—II. oszt.) 39; 1875—6-ban (I.—III. oszt.) 73; 1876—7-ben (I.—IV. oszt.) 111; 1877—78-ban 123; 1878—9-ben 134; 1879—80-ban 185; 1880—81-ben 202 1881—82-ben 152; 1882—83-ban 176. Tehát 1880 óta csökkenés állt be; miért? az értesítő nem magyarázza meg. — *Tandíj:* 5 frt. Ifj. könyvtárra 50 kr; nyomtatási költségekre 30 kr. — Értekezés «*Az alsórendű gombákról*» Götz Károlytól.

19. *Kőszeg sz. kir. város államsegélylyel fentartott polgári fiu- és leány-iskolájának értesítője az 1882—3. tanévről. Közzéteszi az igazgatóság.* — Az intézet fenállásának hetedik évét töltötte be s mivel 1880 óta értesítőt nem adott ki, ezuttal az értesítő három évről számol be. A kettős intézet *tanítótestülete* 9 tagból állott; tanítónők: Draskovics De Ponty Jolán, Gyurász Iréne, Steierlein-Laczner Gizella. *A növendékek létszáma* a négyosztályú polg. fiu és háromosztályú leány-iskolában 113. A polg. leány-iskolában 38. (21+10+7.) Ezek közül *vallásra nézve* volt: róm. kath. 13, ágost. 22, izraelita 3; *nyelvre nézve:* magyar 4, német 18, magyar-német 16; *illetőség szerint:* helybeli 24, vidéki 14; évközben kimaradt 4. — *Tandíj:* helybelieknek 4 frt, vidékieknek 6 frt; beiratási és könyvtár-díj 1 frt 30 kr.

20. *A miskolczi államilag segélyzett polgári fiu- és leány-iskola értesítője az 1882—83. iskolai évről. Szerkesztette Gálffy Ignácz, igazgató.* — Az iskola 8 év óta áll fen. Az értesítő panaszszal említi föl, hogy a polg. fiuiskola felső osztályaiban kevés a növendék s arról tudósít, hogy az intézet tanári kara s hatósága megtették a kellő lépéseket a végből, hogy a felső osztályok mellé szak-tanfolyamok állíttassanak fel. Annál örvendetesebbnek mondja a leányiskola látogatottságát, úgyannyira, hogy az első osztály mellett jövőre párhuzamos osztály szervezése válik szükségessé. — A kettős intézet *tanítótestülete* 11 tagból állt; tanítónők: Czeglédy Elekné, Némethy Piroska, özv. Zsembery Kornélné. *A növendékek létszáma* a hatosztályú polg. fiu- és négyosztályu leány-iskolában együttvéve: 205; ebből a leányiskolára esik 145; (I. oszt. 60; II. oszt. 34, III. oszt. 32, IV. oszt. 19.) *Vallás szerint:* róm. kath. 20, g. kath. 2, reform. 19, ágost. 13, izraelita 91; *nyelv szerint:* magyar 138, német 7; *illetőség szerint:* helybeli 114, vidéki 31. Évközben kimarad 17. A leány-iskola 1879—80-ban lett négyosztályuvá s ettől az időtől fogva az egymás után következő években a növendékek létszáma a következő volt: 102, 132, 126, 145. — Volt iskolai takarékpénztár 15 betevővel 192 frt megtakarított összeggel. *Tandíj:* 6 frt; beiratási-díj 50 kr.

21. *Fábry János, tanár rimaszombati nyilvános felsőbb leánynevelő tanintézetének (polgári iskola és tanítóképző) 1882—3. (tizenötödik) évi értesítője. — Közzéteszi az igazgató-tulajdonos.* — Az értesítő közleményeinek sorát amaz emlékirat nyitja meg, melyet a tulajdonos Rimaszombat városa képv. választmánya elé a végből terjesztett, hogy részint felköltse e

testület figyelmét a nők felsőbb oktatásügye iránt, részint a saját intézetének a városi hatóság kezelése alá vételét s így biztosítását szorgalmazza. Valóban minden dicséreten felül emelkedik ama buzgóság, melylyel Fábry úr nőnevelésünk ügyét tizenöt küzdelmes éven át szolgálta s méltán megérdemelné, hogy művét, melyért annyit fáradt s áldozott, véglegesen biztosítva lássa. — *Az intézet tanítótestülete* az igazg. tulajdonoson kívül a következő tagokból állt: Fábry Aranka, Fábry Ida, Jelinek Róza. *A növendékek létszáma* a polg. négy osztályban 34, a képezdei tanfolyamban 2; összesen 36. *Vallásra nézve* volt: róm. kath. 8, reform. 11, ágost. 10, izraelita 7. *Illetőségre nézve:* helybeli 17, vidéki 19. *Tandíjmentességben* részesült 6. — Volt az intézetben *leányegyesület* (önképző-kör); *bazáregyesület* és *iskolai takarékpénztár* (34 betevő, betett összeg 92 frt). — *Tandíj:* az előkészítő osztályban 28 frt; a polg. iskolában a rendes tantárgyakért 36 frt, franczia nyelvért 20 frt, mindennapi zongoratanításért 100 frt; köztartás és együttlakás (konviktus díja) 160 frt.

TANÍTÓNŐK MENEDÉKHÁZA.

KIMUTATÁS A VISSZAKÜLDÖTT TAG- ÉS ADOMÁNYGYŰJTŐ ÍVEKRŐL.

Folyóiratunk f. é. májusi füzetében közöltük az utolsó tudósítást a tanítónők menedékházáról, a mely alkalommal értesítettük olvasóinkat arról, hogy az alakító bizottság tag- és adománygyűjtő ívek kibocsátását határozta el s akkép intézkedett, hogy a t. gyűjtők íveiket folyóiratunk szerkesztőségéhez küldjék vissza, a mely az eredményről nyilvános kimutatást fog közzé tenni. A számadás ideje részünkről bekövetkezett, miután a gyűjtőívek visszaküldésének határideje szeptember hó végével lejárt. Anélkül, hogy a gyűjtés eredményéről ezúttal bárminemű ítéletet koczáztatnánk, hivatalos megbizatásunkhoz híven csupán a tényeket magukat konstatáljuk s adjuk a következő kimutatást.

Visszaérkezett a szétküldött 600 ív közül 88 ív; 63 ív terhelten, 25 ív üresen. A 63 terhelt gyűjtőíven a következő tagajánlatok és adományösszegek foglaltatnak:

251. ív. *Gyűjtő: Veres Ilona, N.-Várad.* Rittók Zsigmondné, Kún Anna, Vidovics B.-né, Lázár Lászlóné, Kozma Ferkó, Rádl Józsefné, Ercsey Géza, T. Thúry Ágnes, Bárczay B., Beliczay Tibor, Cseley Zoltán, Nánásy Géza, Schovics Andrásné, özv. Tedeschi J.-né, Pál Árpád, dr. Oláh Gyula, N.-Váradon *1—1 frt adomány; összesen* **16 frt.**

63. ív. *Gyűjtő: Keul Sarolta, Balázsfalván.* Valaki 3 frt, Joshini M., Benedek Károly, Tornya Gál Ilon, Dániel Istvánné, Dániel Mihály 1—1 frt, Fekete János 3 frt adomány; *összesen* **11 frt.**

64. ív. *Gyűjtő: Keul Sarolta.* Török Bálintné, Vajna Károly, K.-Vásárhely 2—2 frt; Keul Sarolta 3 frt adomány; *összesen* **7 frt.**

655. ív. *Gyűjtő Király Boriska, Jászberény.* Király Borbála tanítónő, Gere Gyula, Tarnay Géza, Elefánty Mariska tanítónő, Elefánty Iréne tanítónő *rendes tagokúl 2—2 frt;* Beleznay Antal 50 kr. adomány; *összesen* **10 frt 50 kr.**

212. ív. *Gyűjtő: Molnár László, Budapest.* Molnár László **5 frt** adomány.

258. ív. *Gyűjtő: Máhr Adél, Gölniczbánya.* Osváth Vilma Nádudvar, Hudák Ede, Reguly Mór, Szent-Istvány Antal 2—2 frt adomány; *összesen* **8 frt.**

89. ív. *Gyűjtő: Bay Anna, Hető-Bábán.* Morvay Emma Eger, Fentzl Helén, Bay Anna *rendes tagokúl 2—2 frt;* Bay Bertalanné Hető-Bába 1 frt *adomány; összesen* **7 frt.**

186. ív. *Gyűjtő: Fröhlich Erzsebet, Budapest.* Fröhlich Erzsébet, *r. tagúl* 2 frt; Moody András 3 frt, Moody Erzsébet 2 frt, Fa István, Bucz Károly, Viktor János, Fröhlich Ilona 1—1 frt; Knippingmüller, Rau Károly 2—2 frt, N. N. 50 kr. *adomány; összesen* **15 frt 50 kr.**

74. ív. *Gyűjtő: Berta Ilona.* Berta Ilona Budapesten, Kuntz Antal Arad, May Emilia Ipolyság, Erczy Jolán M.-Radna, Vannay Géza *rendes tagokul* 2—2 frt; Hofbauer Vilma, Német József Arad 1—1 frt *adomány; összesen* **12 frt.**

73. ív. *Gyűjtő: Berta Ilona.* Szekér Mihály 5 frt, Böhm Miklós 2 frt, Zakár József Kétegyházán 1 frt *adomány; összesen* **8 frt.**

149. ív. *Gyűjtő: Polereczky Irma, Mezőkövesden.* Schmidt Józsefné, Polereczky Irma M.-Kövesd, Polereczky Jánosné Eger *r. tagokúl* 2—2 frt; Polereczky Gyula, dr. Hubert János 2—2 frt; Fenyvessy Sándor Eger 1 frt *adomány; összesen* **11 frt.**

68. ív. *Gyűjtő: Kerecsényi Ilona.* Avass Ferencz Körmenden *r. tagúl* 2 frt; Kohn Jenő, Wiener Bernát 50—50 kr., Wurmfeld J., Blau Soma 30—30 kr. *adomány; összesen* **3 frt 60 kr.**

67. ív. *Gyűjtő: Kerecsényi Ilona, Szombathelyen.* Kerecsényi Ilona, Mocsonoky Erzsébet Báránd, Weichsler Julia Esztergam, özv. Mészáros Istvánné, Pálffy Laura Szombathely *r. tagokúl* 2—2 frt; körmendi takarékp. 5 frt, Rosenbaum Zs. 3 frt, Wiener Mór 2 frt *adomány; összesen* **20 frt.**

91. ív. *Gyűjtő: Potyondy Irma, Pozsony.* Wagenhoffer Titusz Sopron, Lácz Ignácz Nádasfalu, Knaute Rezső Somfalva, Waggenhoffer Antal Budapest *r. tagokúl* 2—2 frt; *összesen* **8 frt.**

92. ív. *Gyűjtő: Potyondy Irma, Pozsony.* Wagner Józsa, Tschürtz Oktávia, Wagner Klementine tanítónők Sopronban, Pottyondy Irma tanítónő Pozsonyban *r. tagokúl* 2—2 frt; *összesen* **8 frt.**

150. ív. *Gyűjtő: Frank Józsa, Galgóczon.* Kropácsy István, Lipótváron, Szűtsy Béla Trtve, Bunkó Béla, Robonyi Géza, Frank Józsa Galgóczon *r. tagokúl* 2—2 frt; *összesen* **10 frt.**

148. ív. *Gyűjtő: Csepreghy Berta, Galgóczon.* Szecsányi Rezső Tisza-Kürtön, Csepreghy Berta, Lengyel Anna Keresztesen, Mosoray Antal Keresztesen, Sír Nándor Miskolczon, Tráczy Antal Budapesten, Gugyelo János N.-Ivánban, Adráskovics Irma Galgóczon *r. tagokúl* 2—2 frt; Glamer D. Győr, Csepreghy Károly Tardosked, 2—2 frt; Novotny Antal, Weinberger J. és N. N. Galgóczon 1—1 frt *adomány; összesen* **23 frt.**

155. ív. *Gyűjtő: Beniczky Gabriella, Stomfa.* Gr. Károlyi Alajos Stomfán, *50 frt alapítvány;* gr. Erdődy György, gr. Károlyi Alajosné, Göld Ignácz Stomfán 6—6 frt, Beniczky Gabriella Modor 2 frt *r. tagokúl; összesen* **70 frt.**

96. ív. *Gyűjtő: Herman Róza, Alvinczen.* Gondol D. Glückné 1—1 frt *adomány; összesen* **2 frt.**

95. ív. *Gyűjtő: Herman Róza, Alvinczen.* Herman Terka Fogarason, Szathmáry Vilma M.-Bárdon, Herman Róza Alvinczen, Gáspár János N.-Enyeden *r. tagokúl* 2—2 frt; Simó Gézáné, Illyés Sándorné, Daha Jánosné M.-Bándon, Molnár Antalné M.-Sámsondon, Kegyesy Ilmér Erzsébetváros, Czövek Róbert Alvinczen 1—1 frt; Kolosy, Kardos, Teleky József Alvinczen 2—2 frt; Sándor Páln[illegible], M. Sándor 3 frt, Lönhart Gy.-

Fehérvárott 5 frt; özv. gr. Bethlen Istvánné 10 frt *adomány; összesen* **38 frt.**

176. ív. *Gyűjtő: Fejér Dávid, Gy.-Sz.-Miklós.* Császár József Szárhegyen, Jakobi G. Topliczán, Vakár Lukács 2—2 frt; Konrád Gyula Kolozsvár, Dájbukát János M.-Vásárhely, Moldován Gergely Tordán, Urmánczy János és Giacomuzzi Vigilio Topliczán, Fejér József Gy.-Sz.-Miklóson 1—1 frt; dr. Fejér Dávid Gy.-Sz.-Miklóson 3 frt *adomány; összesen* **15 frt.**

55. ív. *Gyűjtő: dr. Rómer Flóris, N.-Váradon.* Dr. Fraknói Vilmos Budapest, dr. Rómer Flóris N.-Váradon 5—5 frt *adomány; összesen* **10 frt.**

413. ív. *Gyűjtő: Picha Vilma, Budapesten.* Faludy Károly, Löwenstein Róza, N. N., Zdrahal Gyula, Kornitzkyné, Mészáros Milka, Faludy Ágoston 50—50 kr; Picha Vilma, Löwenstein Antal, Furkó Benedekné 40—40 kr. névtelen 20 kr. Z. 20 kr. *adomány; összesen* **5 frt 10 kr.**

420. ív. *Gyűjtő: Eigen Kátó Erzsi, Jászberény.* U. az *r. tagúl* **2 frt.**

254. ív. *Gyűjtő: Kontz Ilona, Salgó-Tarján.* Zemlinszky Rezső, Zemlinszky Mária, Herber Mariska, Herber Rezső S.-Tarján *r. tagokúl* 2—2 frt; Markovics Márton 2 frt, N. N., Gönczöl Józsa, Herber Ilona, Márkus Lajosné, Marschalko Emilia, Novosad Ágnes, Svelicska Franciska 1—1 frt *adomány; összesen* **17 frt.**

435. ív. *Gyűjtő: Gyertyánffy Katinka, Brassó.* Kiss Nándor, Gábor Miklósné, Hartner Luiza, Gyulai Elek, Kemenes Sándorné, Rucsinszky Károly, Gyertyánffy Katinka 1—1 frt; Kelemen Károly 60 kr; Szobotka Rezső, Suppan Vilmos, Gyertyánffy Albert, Pfeiffer János, Veszprémy József 50—50 kr; Schäffberg G. 30 kr. *adomány; összesen* **10 frt 40 kr.**

62. ív. *Gyűjtő: Schreiber Laura, Kolozsvár.* Vadas Zsuzsánna Kolozsvár *r. tagúl* 2 frt; Boytha Józsefné, Gyarmathy Miklósné, B. L., Dobál Ilona 1—1 frt *adomány; összesen* **6 frt.**

61. ív. *Gyűjtő: Schreiber Nelli, Kolozsvár.* Weigl Véra, Dombrády Gyuláné, Duret Józsefné, Schreiber Nelli Kolozsvár, *r. tagokúl* 2—2 frt; Szász Domokosné, Szabó Káiolyné, Wolff Jánosné, Benel Jánosné, Adlerné, Wagner Frigyesné, Dobál Antal, Szőcs Emilné, Bogdán Istvánné, névtelen 1—1 frt; N. N. 50 kr. *adomány; összesen* **18 frt. 50 kr.**

7. ív. *Gyűjtő: Schmidt Amál, Kecskeméten.* U. az *r. tagúl* 2 frt; Berger Anna, Simonides Hermin, Szilády Mari Kecskeméten 1—1 frt *adomány; összesen* **5 frt.**

2 ív. *Gyűjtő: Mihailich Ida, Kecskeméten.* Novák Bella, Karsay István, Mihailich Ida 1—1 frt *adomány; összesen* **3 frt.**

223. ív. *Gyűjtő: Kappel Regina, N.-Váradon.* Huzelna, Kappel Regina N.-Váradon *r. tagokúl* 2—2 frt; Schwarz Jakabné 5 frt, Blumenstock I. 2 frt *adomány; összesen* **11 frt.**

97. ív. *Gyűjtő: Kardos Jusztina, H.-M.-Vásárhely.* Dékány József, Kardos Jusztina 2—2 frt *r. tagokúl; összesen* **4 frt.**

98. ív. *Gyűjtő: Kardos Jusztina.* Ref. tanító-egylet H.-M.-Vásárhely, Szabó Lajos u. ott 2—2 frt *r. tagokúl;* dr. Hódy Mózes, Miklovicz Bálint, Pap Imre, Égető Imre 1—1 frt; Monos Sándor, Hódy Ferencz, Varga Antal 50—50 kr. *adomány; összesen* **9 frt 50 kr.**

191. ív. *Gyűjtő: Kondor Elma, Budapesten.* Lyka Julie Pázmánd *r. tagúl* **6 frt.**

192. ív. *Gyűjtő: Oszterlamm Szilárdné, Budapest.* U. az és Oszterlamm Károlyné *r. tagokúl* 2—2 frt; *összesen* **4 frt.**

65. ív. *Gyűjtő: Tattay Irén, Sz.-Fehérvár.* Spránitz Mária Duna-Pentelén, Nemessányi Adél, Kató Gusztáv, Hauptmann Aura, Vass Bertalan, Tattay Irén Sz.-Fehérvár *r. tagokúl* 2—2 frt; Alaghy Dezső, névtelen 2—2 frt; Aujeszky Adolf, Braun Lajos, Ereky Alfonz 1—1 frt *adomány; összesen* **21 frt.**

94. ív. *Gyűjtő: Balogh Irma, Aradon.* Tóth Józsefné, Hanthó Ilona, Sinkovics József, Köpf Alajosné, Schelly Mátyásné, Gegus István, Gavora Gizella Aradon *r. tagokúl* 2—2 frt; Jurenák Gyuláné, Mágócs 5 frt; Jurenák Sándorné Csabacsudon 1 frt; Bonts Aurél Aradon 50 kr. *adomány; összesen* **20 frt 50 kr.**

93. ív. *Gyűjtő: Balogh Irma, Aradon.* U. az *rendes tagúl* 2 frt; Otto Amália Csabacsűdön 5 frt; özv. Páris Jánosné, Szerb Józsefné Aradon 1—1 frt; Berrár Mihályné Tisza-Burán 2 frt *adomány; összesen* **11 frt.**

412. ív. *Gyűjtő: Szarvas Gyuláné.* U. az és Meleghyné 50—50 kr; Seitelbach Carola s három névtelen, együtt 1 frt 40 kr. *adomány; összesen* **2 frt 40 kr.**

151. ív. *Gyűjtő: Kovács Lujza.* Özv. Kölber K.-né, Szukováthy Szilárdné, Lengyel Sámuel, Krivácsich Erzsi, Csizik Károlyné, Nagy Emilia, Menyhárt Jánosné, ifj. Nánássy Lajosné, Hutflesz Istvánné, Tancsovics Ilka, Buzás Elekné, Hegedűs Sándorné, Sztárek Tivadar, Kovács Lujza 1—1 frt *adomány; összesen* **14 frt.**

152. ív. *Gyűjtő: Kovács Lujza.* Mohr Lujza, Klauber B., özv. Lovik Adolfné, Stegmüller Józsefné, özv. Bereczk Béláné, Spuller Ferenczné 1—1 frt *adomány; összesen* **6 frt.**

31. ív. *Gyűjtő: Ott Anna, Pozsony.* 2 frt, Nirschy Mari Pozsony 1 frt *adomány; összesen* **3 frt.**

210. ív. *Gyűjtő: Fáczányi Ármin, Kőbányán.* U. az 3 frt; Benedikt 1 frt *adomány; összesen* **4 frt.**

167. ív. *Gyűjtő: Décsey Janka.* Obermayer Róza, Obermayer Erzsi Taradház, Glanz Emilia, Kendeffy Árpádné Szt.-Lőrinczen 2—2 frt *r. tagokúl;* Kelemen János 10 frt, dr. Lipp Vilmos Keszthely, Inkey Zsigmondné Szt.-Lőrincz, Brenner I. Szombathely 5—5 frt, Pompe 3 frt, Obermayer Klára, Brenner Vilmos, Brenner Pál, dr. Kuncz Adolf 2—2 frt, Pataky Antal, Burány Gergely, Rezsőfy György, dr. Dallos József 1—1 frt *adomány; összesen* **52 frt.**

168. ív. *Gyűjtő: Décsey Janka.* Rosenberg Guszti, De Ponty Irén, Büchler Berta, Décsey Mariska Budapesten, Depiny Irma Beszterczebánya, Laszner-Steierleinné Kőszegen, Stranyovszky Katalin Beszterczebányán *rendes tagokúl* 2—2 frt; *összesen* **14 frt.**

274. ív. *Gyűjtő: Nemecskay Irma, Budapesten.* Heinrich Ilona, Schön József, Rakovszky Róza, Nemecskay Irma Budapesten *r. tagokúl* 2—2 frt; *összesen* **8 frt.**

421. ív. *Gyűjtő: Kátó József.* Zimányi Ilona Fényszarun *rendes tagúl* **2 frt.**

383. ív. *Gyűjtő: Bonyhay Benjámin.* Mezőberényi kaszinó *rendes tagúl* **2 frt.**

610. ív. *Gyűjtő: Komjáthy Jenő, B.-Gyarmat.* Komjáthy Anzelm, K. Markus Gizella, Komjáthy Jenő, Debreczen Márton, Kövér János, To-

mesko Nándor, Komjáthy Károly, Benzenleitner Leontin, Bánhidy Mária Dömök Erzsébet B.-Gyarmaton *r. tagokúl* 2—2 frt; Brett Mór 50 kr. *ado-, mány; összesen* **20 frt 50 kr.**

372. ív. *Gyűjtő: Pap Gábor, R.-Komárom.* U. az **1 frt** *adomány.*

368. ív. *Gyűjtő: Kralovánszky Istvánné.* Lehr Frida Aradon **2 frt** *r. tagúl.*

314. ív. *Gyűjtő: Feketéné György Lenke, Szatmárom.* Jéger Irma *r. tag* 2 frt; Feketéné György Lenke 5 frt, P. Joó Emma 1 frt *adomány; összesen* **8 frt.**

209. ív. *Gyűjtő: Iszekucz Antal, Hátszeg.* U. az *r. tagúl* **2 frt.**

634. ív. *Gyűjtő: Göbel János György, Sz.-Fehérvárott.* Sziklay P. Gyula Sz.-Fehérvár *r. tagúl* 2 frt; Göbel J. György 5 frt, Kun Ignácz, Podhorszky Vendel, Vadkerty, Takács Irén, Csesznek János 1—1 frt, Alföldy Lipót és Óváry 50—50 kr. *adomány; összesen* **13 frt.**

310. ív. *Gyűjtő: Weisz Bernát, Budapest.* U. az *alapító tag* **100 frttal.**

220. ív. *Gyűjtő: Fodor Róza, Devecser.* Fodor Józsa és Fodor Róza *r. tagokúl* 2—2 frt; Banza Béláné, Szepesi Jakab, Steuer József, Gulden Jolán, Hencz Richardné, Balogh Ignáczné, Beck Jánosné Devecseren, Győrffy Gézáné Budapest, Vadnay Rózsa, K.-Vathon, Ságváry Elek, Kővágó Ödön 1—1 frt *adomány; összesen* **14 frt.**

429. ív. *Gyűjtő: Fränkl Ferenczné, Budapesten.* Özv. Nyéky Alajosné B.-Gyulán 5 frt, Fränkel Ferenczné 3 frt, Szigethy Lajosné, Králitz Gyuláné, Vozáb Kálmánné, Vozáb Amália, Vozáb József, Vozáb Ágnes 1—1 frt *adomány; összesen* **14 frt.**

257. ív. Lokerán Pál, Szekeres János Rozsnyón 5—5 frt, Hoffmann Vendel 3 frt, Nátafalusy Mórné és N. N. 2—2 frt, Linmaky Nándor, Longlosz, Hirsch J. 1—1 ft, Andy Rozsnyón 10 ft *adomány; összesen* **30 frt.**

459. ív. Kalmár Lenke, Czékus István, Mahr Adél, Szepessy Hermin Rozsnyón *r. tagokúl* 2—2 frt; Mariássy Mórné, Nehrer Mátyás, rozsnyói takarékpénztár, özv. Sárkány E. 5—5 frt, Markó Imre, Hirsch Lajos és Sziklay Ede 3—3 frt, Hamar Lajos 1 frt *adomány; összesen* **38 frt.**

219. ív. *Gyűjtő: Weber Mariska, Budapesten.* U. az és Fodor Janka Szalatkay Istvánné, Weber Paulina *r. tagokúl* 2—2 frt; Bóday Dánielné és Than Lászlóné 2—2 frt *adomány; összesen* **12 frt.**

(A fentebbi kimutatás elkészítéséig nem küldték be a pénzt a 91, 92, 97, 98, 65, 274, 383, 610, 382, 368, 314, 209, 634. számú ívek gyűjtői.)

Összefoglalva az eredményt, jelentkezett egészben véve:

2 alapító tag,
129 rendes tag.

A begyűlt s tényleg befizetett összeg a következőképen oszlik meg.

Befolyt:	Alapítói tagdíj fejében	150 frt — kr.
	Rendes tagsági díj fejében	164 « — «
	Adományokból	383 « 50 «
	Összesen	**697 frt 50 kr.**

Mielőtt sorainkat befejeznők, hathatósan kérjük a t. gyűjtőket, szíveskedjenek künlevő íveiket — akár eredményesen folyt a gyűjtés, akár eredménytelenül, — minél előbb beküldeni, hogy számadásunkat, a mely most csak töredékes, teljessé tehessük.

A NEMZETI NŐNEVELÉS SZERKESZTŐSÉGE.

A PÁLMÁKRÓL.

GYAKORLATI TANÍTÁS A POLGÁRI LEÁNYISKOLA II-IK OSZTÁLYÁBAN.

Módszertani jegyzetek: 1. A tananyag részletezése alkalmával, a midőn meg kell állapítanunk, hogy a növények közül melyeket lehet a polgári leányiskola 4 osztályában tüzetesebben tárgyalnunk, csakhamar meggyőződhetünk arról, hogy a természetrajzi órák azon száma, a melyeket a növénytanra lehet fordítanunk, korántsem elégséges arra, hogy mindazon növényekkel megismerkedhessenek növendékeink, a melyeknek az életben nagyobb jelentőségük van; ugyanezért a legtöbb esetben megelégszünk azzal, hogy a szűkre mért időben néhány épen nem fontos, de a szemléletre alkalmas egyeden bele vezetjük növendékeinket a növények szemlélésének módszerébe, a növényszerveket megismertetjük velök és legfeljebb annyira viszszük őket, hogy meg tudják a mohokat a gombáktól, a zuzmókat az egyszíkűektől, az egyszíkűeket a kétszíkűektől, a pillangós viráguakat a keresztes viráguaktól különböztetni és még ha sokat teszünk, megismerkednek növendékeink néhány a gyakorlati életben épen nem valami nagy fontossággal biró növénynyel, p. o. a kikeleti hóvirággal, az ibolyával, a tulipánnal, az úti fűvel, a czinadoria godirczczal s több effélékkel, de nem tárgyaljuk előttük és nem ismertetjük meg velük azon növényeket, a melyeknek egyes részeik naponként előttük állanak a varróasztalon, a konyhában stb. Hogy ez így nincs rendjén, azt mindenki belátja, a ki helyesli az oktatás körében a gyakorlatiság szükséges voltát s a ki elfogadja azt a szabályt: ne az iskolának, hanem az életnek tanítsunk. Egészen helyesen cselekesznek tehát azok, a kik a polgári leányiskolában a növényekről, s általában a természetrajzi tárgyakról nemcsak a természetrajzi órákon beszélnek s a kik, miután megállapították, hogy mely növényeket kell a polgári leányiskolában tüzetesen tárgyalni, szigorúan kijelelik, hogy az ismertetendő növények közül, melyek veendők elő a természetrajzi órákban, melyek a földrajzi, melyek a kézi munkára és melyek a kertészetre s a háztartásra szánt órákban.

2. A földrajzi oktatás körében számtalanszor van alkalmunk arra, hogy az egyes területek élénkebb szemléltetése czéljából természetrajzi képekkel bővítsük, a száraznak tetsző földleirást; különösen ajánlatos, hogy a föld azon területeinek ismertetésénél, a melyek növendékeinket kevésbé érdeklik, az ily természetrajzi részletek bővebben alkalmaztassanak. Az alább alkalmazott gy. tanítást főkép Arábia ismertetése közben érvényesítheti a tanító. Akármilyen tantárgygyal hozzuk is kapcsolatba a növények leirását, mindenkor nagy gondot kell arra fordítanunk, hogy szemléltető eszközeink ne hiányozzanak. Az alább alkalmazott képeket a legújabban megjelent

a m. k. természettudományi társulat által magyar nyelven kiadott azon *Henri Emery-féle nagy munkából vettük át, a melynek címe: A növények élete. A növényvilág leírása a nagy közönség használatára. Fordították Mendlik János és Királyi Pál. E munkát, mely 432 ábrával és műlappal van díszítve, minden egyes polgári és felső leányiskolának meg kellene szereznie, mivel nemcsak arra alkalmas az, hogy szemléltetési eszközöket szolgáltasson, hanem és főleg azért, mivel benne a természetrajz tanításával foglalkozó tanító egy oly növénytani könyvre tesz szert, a minő nélkül meg sem lehet s a minő eddig nem volt a magyar irodalomban.*

1. ábra.

Arábia sivár tájain, hol az esővizet a legutolsó csöppig fölissza a talaj — találtatnak olyan helyek, hol az esővíz földalatti víztartókban összegyűlhet és aztán onnan előtörve állandó forrásokat táplálhat. A hol a sivatagban ilyen források áztatják a környéket, ott egy-egy termékeny sziget — *oázis* képződik a terméketlen talaj közepett is. Arábia ezen *oázisaiban* is, valamint minden más termékenyebb vidékén tenyészik egy nevezetes növény, a melynek gyümölcsét, még nálunk is árulják, és a melyet mi is jól ismerünk. Ez a növény a *datolyapálma*. (Kikérdezés)

Hogy milyen ez a pálma kicsi korában, azt ezen kisded növényen láthatjuk, a melyet eme virágcserépben magam neveltem *magról*. Már néhány hónapja, hogy kikelt a datolya magva és íme még is csak alig látszik ki a földből; de nem csoda, hisz nem itt

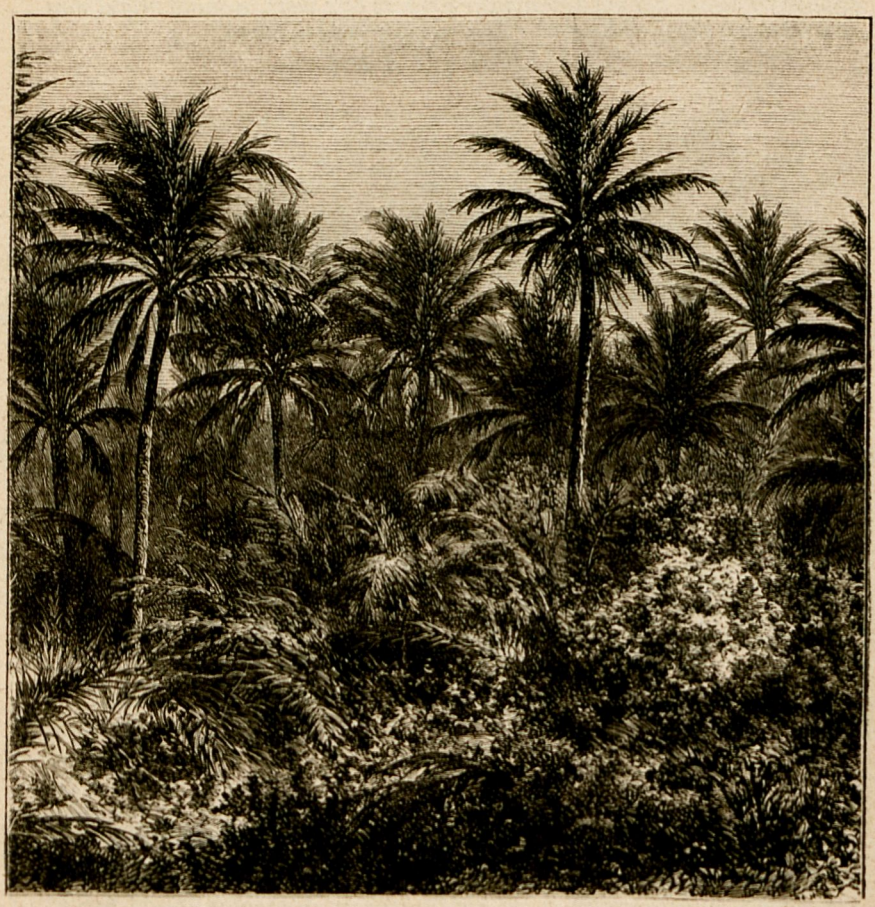

2. ábra.

a hazája — csak is a forró földöv alatt tenyészik a pálma vígan. Ott gyorsabban nő, mint nálunk a fűtött üvegházakban — azonban otthon sem hajt ám ez a növény már az első években száraz törzset, hanem csak leveleket. Míg a datolya-pálma gyökere jól

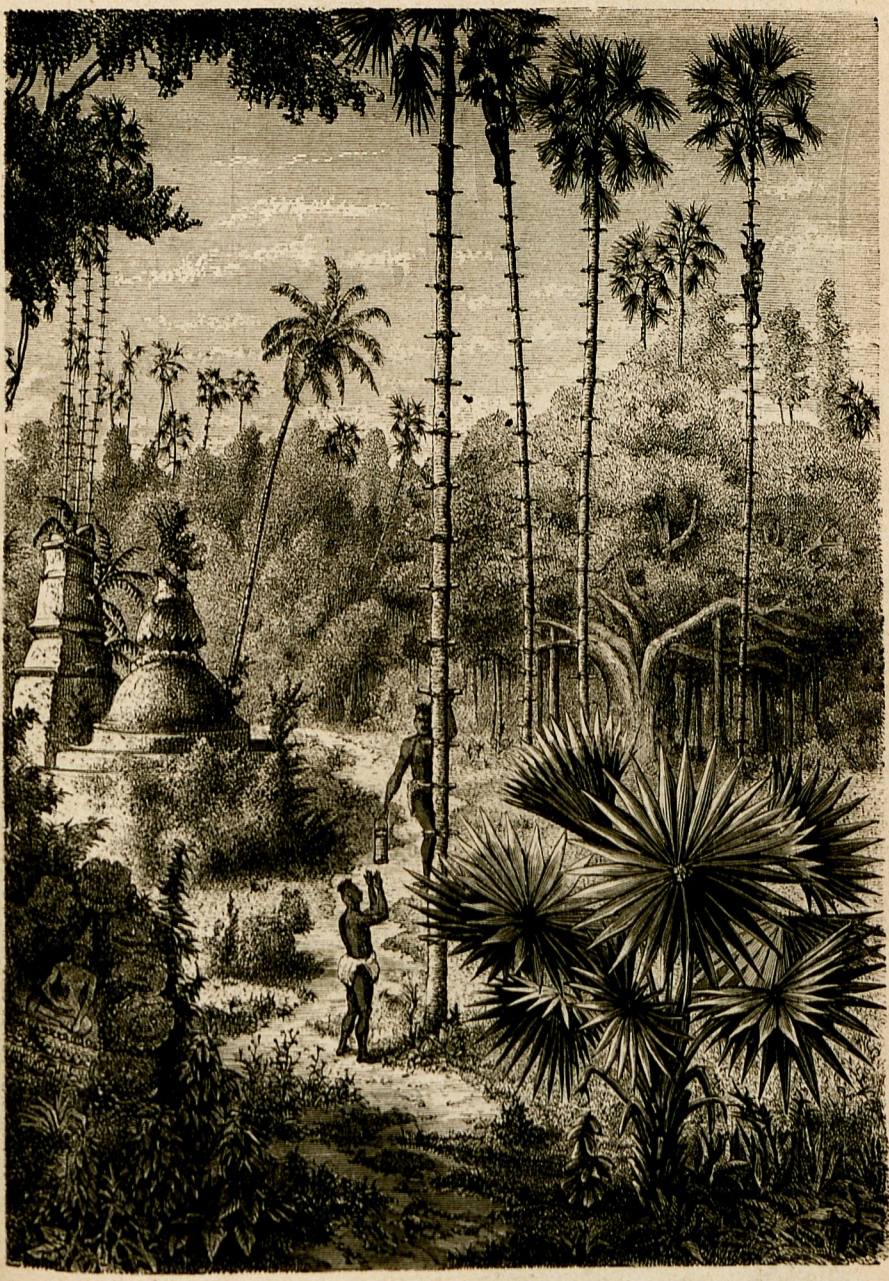

3 ábra.

meg nem erősödik, nem indúl szárba; de aztán, ha egyszer nevekedni kezd a törzse, akkor gyorsan fejlődik. Az egészen kifejlődött datolya pálma törzse 15—20 méter magas és a vastagsága is sokszor megközelíti az egy métert. Ágai ezen növénynek, mint általában a pálmáknak, nincsenek, de vannak levelei, még pedig roppant terjedelműek; egynek-egynek a hossza 3—4 méternyi s a szélessége sem kevesebb. A vadon hagyott datolyapálmák tetején körülbelől 40 ilyen nagy levél található; évenként csak két új levelet hajt ez a növény és ugyanennyit el is hullat. Az arabok azt állítják, hogy a datolyapálma két-háromszáz évig is elél. (Kikérdezés.)

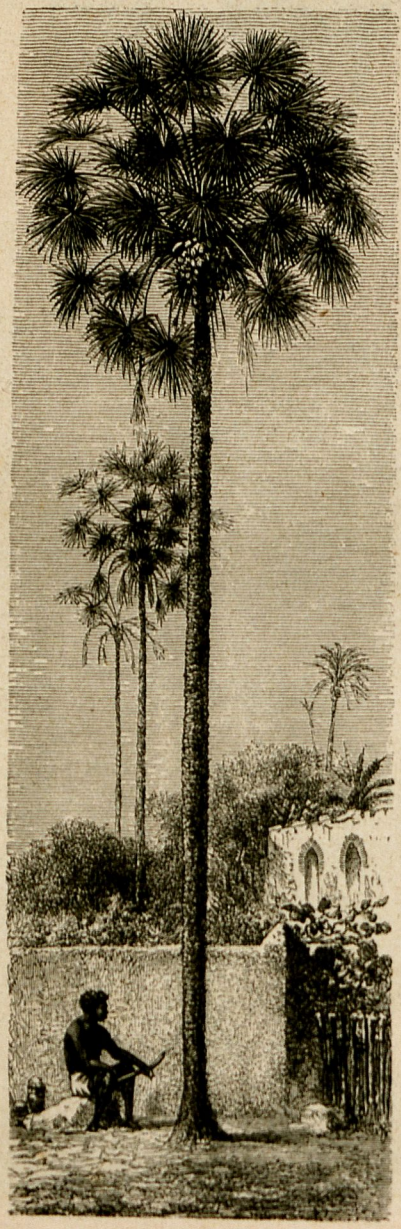

4. ábra.

A datolyapálmák virágzása tavaszszal néhol márcziusban, másutt áprilisban veszi kezdetét. — A virágzás előtt nagy ágas torzsák támadnak a datolyapálma óriási levelei közt — a törzs oldalán. Ezen virágzati *torzsákban* vannak az egyes datolyavirágok elrejtve. Ha a torzsát borító virágzati burkok kipukkannak és lehullanak akkor ismerhető fel, hogy melyik a *virágos* és melyik

5. ábra.

a *magos* datolyapálma-fa; mert e növények is kétlakiak, épen mint nálunk a kender: a melyik datolyapálmán porzó virágok fakadnak, azon nem terem gyümölcs soha. — Egy nagyobb magos- vagy gyümölcsöző-datolyapálmán jó terméskor 70 kilo datolyánál is több terem. A datolyát őszszel szüretelik, de néhol korábban is megérik az. (Kikérdezés.)

A datolya valóságos isten áldása Arábiában, valamint mindenütt, a hol tenyészik (mert hazája az a hosszú és széles földöv, mely az északi szélesség 3 és 12 vagy 15 fokai közé fogva az Atlanti-tengertől az Indus völgyéig terjed). Nemcsak az általunk is jól ismert gyümölcscsel szolgál — hanem minden egyes más részecskéjével is. — A virágzás alkalmával lehulló fás virágzati burokból konyhaedény válik, mert akkora az mint egy kis fürösztő teknő, a mint ezt ezen a képen (lásd az 1-ső ábra) láthatjuk. A gyümölcsöt nem termő datolyapálmáknak pedig úgy veszik hasznukat, hogy nedvök megszedése végett, minden évben megcsapolják őket, mint nálunk a nyirfákat. A datolyapálmának mint minden más pálmának lecsapolt nedvéből pálma-bort csinálnak a forró földöv lakosai.

Legbecsesebb táplálékot szolgáltatja a datolyapálmának az a része, a melyet *pálmakáposztának* neveznek, a datolyapálma káposztáját a törzsnek csúcsosa, *szíve* képezi, a mely néha $^1/_3$ méternyi hoszszúságú és olyan színnel bír, mint a friss mandula s olyan ízű, mint a gesztenye. A pálmakáposztából felséges főzelék készül.

Csak hogy ha ezt a pálmakáposztát kiveszik a pálmából, nem hajt az ki többé, ezért csak is az oly pálmát fosztják meg szívétől, a mely végkép terméketlenné vált. A datolyapálmának a fája is igen becses. (Kikérdezés.)

A datolyapálmát vagy magról vagy gyökérhajtásról nevelik az emberek; általában a gyökérhajtásról való tenyésztés van elterjedve; mert a gyökérhajtásról nevelt pálma gyorsabban megkezdi a termést és mert a magról nevelt datolyapálmáról csak a 15-dik 20-ik év múlva tudja meg a gazdája, hogy virágos-pálma-e az avagy gyümölcsöt termő. (Kikérdezés és összefoglalás.)

6. ábra.

A datolyapálmának közeli rokon a *kókusz-pálma* (lásd a 2-ik ábrát). Ezen egyszikű fa az egyenlítő körül létező tenger-

7. ábra.

partokon tenyészik a legjobban, szereti a tenger sós párázatát. Nélkülözhetlen fája ez különösen a Csendes oczeánban elszórt

szigetek lakosainak; ez adott nekik táplálékot és ruházatot mielőtt ott az európaiak megjelentek. A kókusz-diót mi is ismerjük, árulják hazánkban is, de nem oly mértékben mint a datolyát. A kókusz-dió-pálma nemcsak külsejére, hanem egész mivoltára nézve is igen hasonlít a datolyapálmához. A pálmafélék közül igen szépek a Indó-Khinában tenyésző *Bora-oaz*-féle pálmák, a melyeknek nedvéből jobb minőségű pálmabor készül. (Lásd a 3-dik ábrát.) Hasonlólag feltünő növények a pálmira-pálmák (lásd a 4-dik ábrát), az új-granadai viasz-pálmák (lásd az 5. ábrát), a braziliai Inoja-pálma (I. a 6. ábrát) és az aréka-pálmák (lásd a 7-dik ábrát), de ezekről majd máskor beszélek. (Kikérdezés és összefoglalás.)

—*y*—*r*.

VEGYESEK.

— *A magyarországi tanítók árvaházára gyűjtő egyesület* a napokban küldte szét felhivását és gyűjtőíveit. A felhivást Jókai Mórnak következő szavai ékesítik:

> «*Magyarországot még egyszer meg kell hódítanunk a magyar nemzet számára s ez a hadviselés a néptanítókra vár.*»

Az árvaház alaptőkéjére a gyűjtést, így olvassuk a felhivásban, országszerte a fent nevezett egyesület veszi kezébe s e végből első sorban is a tanítóegyletekhez fordúl, hogy alkossanak a maguk kebelében gyűjtő bizottságokat, másodsorban pedig a tanítókhoz s a jótékony czél iránt hevülő nagy közönséghez.

Tájékoztatásul közöljük az alapszabályokból, hogy az *árvaházi alapvagyon előállítására* szolgálnak a tanítók évenként vagy egyszer s mindenkorra tett adományai, egyes pártfogók s alapítványt tevők adakozásai, hagyatékok, a rendezendő felolvasások, kiállítások, estélyek stb. jövedelmei s a nm. közokt. miniszteriumtól e czélra várható segély. *A gyűjtő egyesület tagjai lehetnek: a)* a *pártfogó, b) az alapító tagok.* (Ez utóbbiak olyanok, a kik fekvő vagyonban vagy készpénzben nagyobbszerű adománynyal járúlnak a czél eléréséhez; az ily alapítvány pénzértékre számítva 50 frtnál kevesebb nem lehet.) *c) rendes tagok,* kik állandóan gyűjtőívet tartanak s ezzel gyűjtenek, egyszersmind maguk is évenként bizonyos összeggel járúlnak az alapvagyon növeléséhez; *d) a pártoló* tagok, a kik az alaphoz bármily csekély összeggel járúlnak.

A gyűjtő ívek a begyűlt pénzzel együtt *Rohn* József tanárhoz (Budapest, országház-u. 13) küldendők be.

— *A fővárosi nőiparegylet* iskolájában szép eredménynyel értek véget a fölvételi vizsgálatok. Az intézetnek már a megnyitásnál 225 növendéke volt, jelentékenyen több mint tavaly; a budai nőipartanműhelyeknek pedig 40 látogatójuk van. E számok is bizonyítják az egylet által követett irány gyakorlatiasságát. A folyó tanévben több új iparág tanítását kezdik meg; ezek közt lesz az művasalás, függönytisztítás, nyakkendő és kézelő-készítés stb. Az egylet ez iparágak tanításával arra törekszik, hogy keresetképes munkásnőket képezzen s viszont részükre kereseti forrást biztosítson.

— *Aradon megjelent a polgári jótékony nőegylet évkönyve a tavalyi évről.* Az érdekes füzetből közöljük a következő adatokat: Az egyesület 1843-ban alakult. A múlt évben 18 árvát fogadtak fel az árvaházba, míg az idén már 19-nek van helye. A kiadás 3432 frt volt. Tagdíjakból 1719 frt. folyt be; a többit adományokból fedezték. Az egyesület vagyona 27,703 frt, beleszámítva a 5101 frt értékű árvaházat. Kamathajtó tőke 10,902 frt van elhelyezve.

— «*Home Suisse*» (Svájczi otthon) nevű emberbaráti intézet nyílt meg a múlt hónapban a váczi körúton fekvő «Ipar-udvar»-ban. Mlle de Blairville, franczia nő nyitotta meg az angol-skót misszió közreműködésével. Az intézet czélja: állástalan vagy elszegényült, elöregedett nevelőnők hajlékául szolgálni. Ezek ott olcsó és jó ellátást kapnak s megmenekednek lelketlen ügynökök zsarolásától. Az «otthon» három részből áll: az első a «nemzetközi», hova bármely nemzetbeli nőt fölvesznek; a második az «angol» melynek alapját az itteni angol-skót misziő gyűjté össze: a harmadik a «német» mely meg németek gyűjtéséből létesült.

— *Az amerikai nőkről. Lasker*, a német birodalmi gyűlés tagja s Bismark herczeg ismert ellenfele tudvalevőleg belefáradt a parlamenti vitákba s most Észak-Amerikában utazgat. Az ottani viszonyokat tanúlmányozván közelebb érdekes nyilatkozatot tett az amerikai nőkről. A nők az Egyesült-Államokban — úgymond — sokkal jobb nevelésben részesülnek mint a férfiak; de nagyon kétséges vajjon üdvös volna-e, ha Európában is követnék e példát.

A férfinak Amerikában nincs ideje, hogy könyvekkel sokat foglalkozzék, a kenyérkeresés gondja foglalja el idejét; míg a nőnek bőven van ideje, hogy képezze, művelje magát. Ily módon nagy fölénybe jutnak a férfiakkal szemben s nagy hatalmat gyakorolnak. Nemcsak az iskolai képzettségre vonatkozik ez, hanem általában az ismeretek minden körére s az általános műveltség az amerikai nők közt magasabb fokon áll, mint Európában még a német nőknél sem. Az amerikai nevelési rendszernek egyébiránt világosan kifejezett czélja, hogy a nő szellemi túlsúlyra jusson a férfi felett. Társadalmi tekintetben az amerikai nők a legelső helyen állanak minden nemzet női között. De *Lasker* kétségbevonja, vajjon helyes-e, hogy Amerikában a nő oly kivételes helyet foglal el, mert a nő nem bír a férfi fizikai erejével és minden erőfeszítése daczára, a természet törvényeinél fogva, nem emelkedhetik állandó fölényre. Az ily irányban mesterségesen történt fejlesztésnek tehát előbb-utóbb viszás, kóros következményei lesznek.

— *A vallás- és közoktatásügyi miniszter* felszólította a kolozsvári felsőbb leányiskola felügyelő bizottságát, hogy a felügyelete alatt álló 4 oszt. intézetet 6 osztályúvá egészítse ki, ettől tévén függővé ez iskolának további segélyezését. Az iskolaszék a napokban tárgyalta ez ügyet, s tekintettel a városnak nagyon is igénybe vett pénzügyi helyzetére e községi intézetnek óhajtott kiegészítését csak azon esetben tartja kivihetőnek, ha az állam részéről az eddiginél nagyobb évi segélypénz biztosíttatnék, avagy ha az egész intézet államivá alakíttatnék át.